türkiye yazıları

AYLIK DERGİ

SUNU

Türkiye yazıları bu sayısında yüzlerce imzayı bir araya getirerek çıkıyor karşınıza. Bağ kurabildiğimiz tüm kültür emekçileri, sanatçılar, yazarlar, bilim adamları, öğretim üyeleri, kültür alanında görev yapan kuruluşların temsilcileri, tam metnini yayımladığımız KÜLTÜR ALANINDA ORTAK GÖRÜŞ'e imzalarını verdiler. Bu ortak görüşe katılan daha yüzlerce imza var elimizde. Haziran sayısının baskısına yetiştirebildiğimiz birkaç yüz imzayı iç sayfalarımızda okuyacaksınız; bu yüzlerce imzanın ortak görüş» ün belkemiği olan antiemperyalist, antifaşist ve antişovenist çizgide birleşmelerinin kıvancını siz de duyacaksınız.

Bağ kuramadığımız daha nice kültür emekçisi var, biliyoruz; ama ortak görüş'ü kendisine iletebildiğimiz her kültür emekçisi, ortak görüş'ün özünde söylenene inançla katılarak, yakın çevresindeki aydınların, sanatçıların imzalarını da sağladılar ve bize ilettiler. Bu olağanüstü ilgi, Türkiye'de özellikle antifaşist doğrultuda birleşmek gereğini de belgelemektedir. Asıl kıvanç verici olan budur.

Doğaldır ki kıvanç, yalnızca Türkiye Yazıları'na ait değildir. Türkiye Yazıları, yayıma başladığı ilk sayısından beri, kültür alanında antifaşist doğrultuyu ve ısrarla savunmuştur. Bu yurtsever-devrimci doğrultuda, Türkiye Yazıları'nın malı değildir. «Ortak Görüş» te birleşen ve sa-

kültür alanında ortak görüş'ün tam metni ve imzalayanların ilk bölümü

TDK grevi

süha mocan'ın karikatürleri

SAYI : 39
HAZİRAN 1980/50 TL.

yısı binleri bulan sanatçıların, aydınların, bilim adamlarının, akademisyenlerin imzaları da, Türkiye Yazıları dergisinin sağladığı bir başarı sayılamaz. «Ortak» olan bir şey, ona katılanların tümünün malıdır. Biz, böyle bir ortak görüşün hazırlanmasına katkımız oranında kıvanç duymayı hak sayarız. Ama asıl kıvanç verici olan, ikincil görüş ayrılıklarını bir yana bırakarak, antiemperyalist, antifaşist ve antişovenist bir metnin özünde birleşmenin kanıtlanmış bulunmasıdır.

«Ortak» olan bir görüşe imza verenlerin adlarını hiyerarşik bir sıralamaya göre sunmanın ne denli yapay ve yanlış olacağını düşündük. İmza dizini, olsa olsa alfabetik sıralamayla sunulabilirdi; ama böyle bir sıralamayı, Türkiye Yazıları'nın ve öteki yayın organlarının baskıya gireceği güne değin hazırlamak olanağı yoktu. Yayın organları olarak, baskıya girmeden önce, son anda gelen imzaları da değerlendirmeyi amaç bildiğimiz için, imza dizinini alfabetik biçimde düzenlemek yerine, imzaların elimize geliş sırasını gözetmeyi yerinde bulduk. Türkiye Yazıları'nda ve öteki yayın organlarında okuyacağınız imzaların sıralanış biçimi, böyle bir zorunluluğun sonucudur.

Bazı sanatçı dostlarımız, «ortak görüş» e ilişkin imza kampanyasının Türkiye Yazıları dergisinde sürdürülmesini diliyorlardı. Bu düşünceye başlangıçta katılıyorduk. Ancak, hemen tüm çevreleri temsil eden ve sayısı binleri bulan imza dizinini sadece Türkiye Yazıları'nda yayımlamanın yararına pek inanmıyoruz. Elimizdeki imzalar, Türkiye'de yüz binlerin, hatta milyonların özlemlerini dile getirebilmektedir. Yayımlanan adların kişiliğinde, bu milyonlar temsil edilmektedir. İmza dizinini bir sayı daha sürdürmeyi yeterli görüyoruz.

*
**

Toparlayıcı olmaya bu denli özen gösterirken, üstümüze düşen görevi gereği gibi yerine getirmeyi bir an bile akıldan çıkarmazken, birleşik cepheci bir tavır için sürekli fikir üretmeye ve bu fikirleri yaşama geçirmeye çaba gösterirken, karşılaştığımız bazı sürprizlerin bizi nasıl üzdüğünü okurlarımız çok iyi anlayacaktır. Arif Damar ağabeyimizin Demokrat gazetesinde yayımladığı yazı dizisinde, özellikle Ahmet Telli arkadaşımızı ele alış biçimi, sürprizlerin belki ilki değil. Ama biz, böyle bir sürprizin Arif Damar tarafından gerçekleştirileceğini hiç beklemiyorduk. Nedeni açık: Arif Damar'ın devrimci kişiliğine öteden beri saygımız vardır. (Burada kendi adıma konuşayım: A. Damar'ın devrimci kişiliğine saygı göstermekte kusur ettiğimi hatırlamıyorum. Tersine, kendisini tanıdığım yirmi yıla yakın bir süre içinde ağabey - kardeş ilişkisi çerçevesinde üstüme düşeni yerine getirdiğimi sanıyorum. Başta Arif Damar'ın vicdanı olmak üzere, herkes tanıktır buna.)

Ve devrimci kişiliğine saygı göstermekte kusur etmediğimiz Arif Damar tutuyor, kendisinin de bir kitabıyla yer aldığı Türkiye Yazıları şiir dizisinin ilk kitabı olan Hüznün İsyan Olur'a ideolojik açıdan saldırıyor. Hemen belirteyim: Arif ağabey bir «şiir eleştirisi» yazmış olsaydı, hepimiz yararlanırdık bundan ve söyleyecek sözüm olmazdı. Yazdıkları yanlış bile olsa, eleştirenin olanaklarından yararlanırdık. Bunu yapmıyor A. Damar; şöyle yazıyor: «Sorarla adama, niçin arkadaşlarının yanında değilsin?»

Bildiğim kadarıyla, «sorarlar adama, niçin arkadaşlarının yanında değilsin?» sorusunu sormak, için ya pek yetkili olmak gerekir; ya da bu soruyu müddeiumumiler gibi sorarsın (nerdesin lan? gibi); ya da tam kötü bir niyetle, adamın ağzından lâf kapmak için ve provakasyona getirmek amacıyla yaparsın. Arif Damar bu üç kimliğin hiçbirinde değildir. Yedi düvel ve herkes ve Telli ve ben ve tüm okurlarımız, yazarlarımız da bilmektedirler ki, Arif Damar kötü niyetli olamaz; çünkü kötü kişi değildir.

Peki nerden aklına geliyor böyle bir soru? Bunu neden yapıyor? Demokrat gazetesinde bu yazının yayımlanmasından bir hafta kadar önce, İstanbul'da kendisinin konuğuydum. Bana neden söylemedi? Saklanacak ne var aramızda? Yapılan hesap nedir? Kimin kime «sen nerdesin» diye sormaya hakkı var? Diyelim ki ben, anasının nikâhındayım; tutup «anasının nikâhındayım» mı diyeceğim? Buna mı zorlamak istiyor?

Bir yazı kaleme alınırken, sorumlu davranılmalıdır bizce. Yayımlanırken de öyle. Çünkü bilmeyerek bazı yanlışlar yaygınlaştırılmış olur. Bilmeyerek sorun icat edilir.

Arif Damar'ın yazısı dolayısıyla doğabilecek sorunların, sadece küçük bir yanlışlık, bir yayımlama yanlışından ötürü olduğunu kanıtlamak görevi de gene bize düşüyor. Bizim hepimizin yapıcılığına düşüyor, birlikteliğimize, ortak düşmana karşı saflarımızı bölmemek gerektiğini anlayanlara düşüyor.

Ağabeylik yapma görevini gerçekten titizlikle uygulaması gereken Arif Damar'ın şu sözüne ne demeli?

«Solgun gül tamlaması behçet Necatigil'indir, başka kimse kullanamaz.»

İşimiz gücümüz, merhum Necatigil'in «solgun gül» tamlamasının neden yinelendiği çünkü!

Peki, Arif Damar şunu niye söylüyor? «Kitabı çok kısa bir süre içinde üç baskı yapan Ahmet Telli'nin başarılarının sürekli olmasını dilerim». Sağ olsun, sağlıklı olsun da... şunu niye söylüyor? «Hüznün İsyan Olur, bütünüyle öyle yılgınlık uyandıran bir kitap değil.» Demek bazı bölümleriyle yılgınlık uyandırıyor, öyle mi?

Aslan ağabeyim; Bundan böyle hep susmayı yeğliyorum. Yazıp çizmelerine artık hiç cevap vermeyeceğim. Ağabeyler haklıdır...

(Not: Demokrat gazetesinde çerçeve içinde ayrıca vurgulanan «bir dergide üç ay bekleyip de yayımlanmadığı» belirtilen bu yazının Türkiye Yazıları'nda bekleyip yayımlanmadığını açıklamakta ne zarar var?)

Sevgili okurlar, bir sürpriz, binlerce imzanın tadını kaçıramaz!. Devrimci dayanışmayla...

Ahmet Say

süha mocan'ın karikatürleri

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu: Ahmet Say / Yönetim yeri: Selanik Cad. 7, Kat 1, Kızılay - Ankara / Yazışma ve havale adresi: P.K. 387 - Kızılay, Ankara / Yıllık abone: 420 lira, altı aylık: 250 lira. İşçi, köylü, öğrenci ve öğretmen için yıllık 350 lira, altı aylık 200 lira. ABD için 50 öbür ülkeler için 40 Amerikan doları / Kapak: Sait Maden / İstanbul dağıtımı Dönem Dağıtım / Ankara dağıtımı: Kitap Dağıtım / Ege dağıtımı: Altay Dağıtım / Temsilcilikler dağıtımı: Türkiye Yazıları / Dizgi, baskı, cilt: ŞAFAK Matbaası, tel.: 29 57 84, ANKARA

KÜLTÜR ALANINDA ORTAK GÖRÜŞ

Aşağıda imzası olan bizler, Türkiye'nin tüm sanat dallarındaki emekçileri, sanatçıları, aydınları, kültür alanında çalışanları ve onların kuruluşları, dernekleri ve yayın organları olarak, yurdumuzun içinde bulunduğu çetin koşullarda, görüşlerimizi kamuoyuna açıklıyoruz.

Bizler, aramızdaki ikincil görüş ayrılıkları ne olursa olsun, emperyalizmin, faşizmin, şovenizmin kültür alanındaki gerici ve yıkıcı çabasını boşa çıkartmak üzere, tüm demokrat, ilerici, yurtsever, devrimci sanatçıların, aydınların birliğini önemle vurguluyor, ortak görüşlerimizi aşağıda sunuyoruz:

Türkiye'de bağımsızlık ve demokrasi uğruna süregelen savaşımın kültür boyutunda yer alanları adına, yurdumuzdaki tüm demokrasi güçlerinin bildiği ve katıldığı şu temel görüşten yola çıkıyoruz: Türkiye'miz, emperyalist sistem içinde sömürülen geri bıraktırılmış bir ülkedir. Emperyalizm, benzeri ülkelerde olduğu gibi, kendi çıkarlarını kolaylıkla sürdürmek ve sömürü olanaklarını sağlamlaştırmak için, geri bıraktırılmış ülkelerde işbirlikçileri aracılığıyla faşist baskı yöntemleri uygulamaktadır. Bu gerçek, emperyalizm ile faşizmin birlikteliğini göstermektedir.

Türkiye'de demokrasi savaşımının halkoyu ile onaylanarak kazanılmış mevzilerinden ve en önemli belgelerinden olan ANAYASA'nın değiştirilmek istenmesi, baskı rejimini pekiştirme ve meşrulaştırma doğrultusundadır.

Emperyalizm tarafından güdümlenen faşist saldırganların, çetelerin, kullanılan sadistlerin ya da paralı katillerin, çocuk - yaşlı demeden, kadın, gelin, delikanlı, doğulu - batılı demeden, tüm emekçilere çektirdiği derin acıyı ve kahrı, kültür emekçileri olarak bizler de birlikte yaşıyoruz. Her geçen gün çoğalan örnekleriyle duyduğumuz bu acıyı burada anlatmak yerine, yaşadığımızı söylüyoruz.

Kültür alanında, emperyalizmin yönlendirdiği tüm gerici yöntemler karşısında, tarihsel bir sorumlulukla tutumumuzu belirlemeyi yurtseverlik görevi sayıyoruz:

Türkiye'de uygulanagelen kültür politikaları aracılığı ile genelde emperyalist ülkelerden aktarılan ve dışa bağımlı egemen sınıfın çıkarları doğrultusunda oluşturularak yaygınlaştırılan yoz kültür ürünlerine karşıyız.

Özünde dışa bağımlı olan bir kısım kitle iletişim araçları ve buna ilişkin radyo - televizyon ve büyük basın sanayiinin kimi yayınları aracılığıyla yapılan propagandanın, halkımızın doğal kültürel gelişiminden kopartılmak amacı güttüğünü ve halkımızın özgün

kültürel yapısından kaynaklanmadığını, tam tersine, kozmopolit, yapay, yoz bir kültüre ittiğini bir kez daha saptıyor ve kitle iletişim araçlarındaki bu tür yayınlara karşı tavır geliştirmek gereğini duyuyoruz.

Dünyanın bir çok yerinde olduğu gibi, ezilen ulusların demokratik haklarının «özsuyu» sayılan kültürel haklarına yönelik ırkçı ve şoven baskılara karşıyız.

Kültür - sanat alanında, bireysel çıkar kaygularıyla, ezilen sınıf ve tabakaların savaşımını gözardı eden bazı kararsız kişilerin bir yol ayrımında olduğunu ve onların faşizm karşısında saf tutmalarının zorunlu bulunduğunu anımsatıyor, kendilerinin demokrasi cephesinde oyalanmadan yer almalarını öneriyoruz.

Bizler, feodal çağdışı ve emperyalist çağdaş gericiliğe karşı, aramızdaki ikincil görüş ayrılıkları ne olursa olsun, tüm demokrat, ilerici, yurtsever, devrimci kültür emekçilerinin birliğini yinelerken, Doğan Öz'lerin, Bedreddin Cömert'lerin, Orhan Yavuz'ların, Ümit Doğanay'ların, Karafakioğlu ve Tütengil Hoca'ların, Ümit İlhan Kaftancıoğlu gibi yazar kardeşlerimizin, her gün, bu toprağın dört bir yanında faşizme karşı mücadele ederken bir bir düşen canlarımızın aydınlık yüreklerinin, ışıltılı yüzlerinin, yolumuzu daha da aydınlattığına inanıyoruz.

Elimize geliş sırasına göre bu sayıya sığdırabildiğimiz imzalar :

Aziz Nesin (yazar), İlhan Tekeli (profesör), Serhan Ada (asistan), Dr. Haluk Gerger (asistan), Dr. Ömer Madra (asistan), Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, Dr. Süleyman Gedik (asistan), Dr. Gündüz Vassaf (öğretim üyesi), Dr. Nilgün Abisel (asistan), Dr. Uygur Karakaşoğlu (asistan), Dr. Metin İnceoğlu (asistan), Dr. Ömür Sezgin (asistan), Dr. Yavuz Sabuncu (asistan), Dr. M. Şehmus Güzel (asistan), Salih Ak (asistan), Murat Şeker (asistan), Dr. Tülin Hoşgör (asistan), Doç. Dr. Alpaslan Işıklı, Doç. Dr. Ünsal Oskay, Doç. Dr. Mete Tuncay, Prof. Dr. Taner Timur, Hasan Cemal (gazeteci), Kemal Bayram Çukurkavaklı (gazeteci), Gürsen Topses (yazar), Ahmet Yıldız (Halkevleri Genel Başkanı), Dr. Ergin Atasü (Halkevleri Genel Sekreteri), Edip Cansever (yazar), Mehmed Kemal (şair, yazar, gazeteci), Dr. Erdal Atabek (tıp doktoru), Ergin Ertem (TRT Müşaviri), Batu İşmen (TRT uzmanı), Dr. Alev Tuncer (tıp doktoru), Sami Seser (TRT spikeri), Teoman Öztürk (TMMOB Başkanı), Ertuğrul Tonguç (mühendis), Oğuz Türkyılmaz (mühendis), İrfan Yalçın (yazar), M. Şükrü Koç (eğitimci), M. A. Şengül (avukat), Ertan Andaş (sendikacı), Ece Ayhan (yazar), Arif Damar (yazar - kitapçı), Lütfü Gülcüoğlu (ressam), Yaşar Miraç (ozan), Fikret Otyam (yazar - ressam), Filiz Otyam (dokumacı), Ahmet Ada (yazar - işçi), Mehmet Çağlıkasap (gazeteci), Ayhan Gürsoy (şair), Ali Peker (işçi), Bülent Habora (yazar, yayımcı), Enver Aytekin (yayımcı), Zeki Tavşancıl (avukat), İbrahim Tezan (avukat), Hürriyet Alpat (avukat), Gültekin Gazioğlu (TÖB - DER Genel Başkanı), Şükran Kurdakul (yazar), Cemil Çakır (TÖB - DER Eski Genel Başkanı), Ahmet Telli (şair), Adil Gürkan (Dev Maden Sen. Genel Sekreteri), Tomris Uyar (yazar), Turgut Uyar (yazar, ozan), İpek Aksüğür (ressam, eleştirmen), Adalet Ağaoğlu (yazar), Seniye Fenmen (ressam, seramikçi), Doğan Avcıoğlu (gazeteci), Güngör Aydın (Mülkiyeliler Birliği genel başkanı), A. Kadir (şair), Samim Kocagöz (yazar), Şükrü Kocagöz (mimar), Fadıl Kocagöz (hukukçu), Nedim Tarhan (Köy Koop genel başkanı ve milletvekili), Kafkas Özdemir (örgütlemeci), Akın Birdal (Köy Koop yönetim kurulu üyesi), Necdet Kök (işçi), Kadir İnanır (aktör), Dinçer Çekmez (tiyatro sanatçısı), Erol Özkök (gazeteci), Gül Önet (gazeteci), Engin Ardıç (reklamcı, yazar), Süez Üzat (tiyatrocu), Ali Yaşar (avukat), Bülent Ünaydın (bankacı), Ece Aksoy (mali işler müşaviri), Reya Karacalar (serbest), Fatih Özkırlı (serbest), Engin Köprücü (reklamcı, yazar), Nuri Dikeç (reklamcı), Osman Şengezer (dekoratör), Dilek Özberk (dekoratör), Ulvi Alacakaptan (tiyatrocu), Yılmaz Koç (yönetmen yardımcısı), Umur Bugay (yazar), Ali

İhsan Mıhçı (yazar), Ülkü Tamer (Şair), Prof. Dr. Özdemir Nutku, Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu, Asaf Köksal (işsiz), Mehmet Ulusoy (yönetmen), Savaş Dinçel (aktör), Mustafa Kemal Ağaoğlu (yayımcı), Fulya Soytürk (oyuncu), Dr. Turgut Erdemli (asistan), Dr. Ayhan Tan (öğretim üyesi), Dr. Bahri Yılmaz (öğretim üyesi), Dr. Sevil Atauz (TÜMÖD Genel Sekreteri), Ertuğrul Özkök (Dr. asistan), Niyazi Ağırnaslı (avukat), Mehmet Başaran (ozan, yazar), A. Doğan Helvacıoğlu (emekli öğretmen), Hamza İnanç (ressam), Reşit Canbeyli (öğretim görevlisi), Ayfer Neyzi (memur), Fay Kirby (hareket araştırıcısı), Hasan Girit (avukat), Yücel Sayman (öğretim üyesi), Turhan Nalçacı (öğretim görevlisi), Özcan Saatkaya (öğretim görevlisi), Hasan Işık (öğretmen), Cevat Ünlü (emekli öğretmen), Hüseyin Karakaş (öğretmen), Deniz Başaran (iktisatçı), Birsen Başaran (emekli öğretmen), Şevket Gedikoğlu (emekli öğretmen), Emine Gedikoğlu (emekli öğretmen), Fikret Madaralı (emekli öğretmen), Ahmet Cihan Yazıcı (sanayici), Günnur Ormanlar (iktisatçı), Şaban Ormanlar (mimar), Şerif Tekben (emekli öğretmen), Binnaz Tekben (emekli öğretmen), Ekin Ormanlar (öğrenci), Mustafa Yeniyıl (öğretmen), M. Behzat Kuşçu (tüccar), Tarık Erten (esnaf), Vedat Günyol (yazar, eleştirmen), Mihrap Yazıcı (eğitimci), Muzaffer İzgü (yazar), Cafer Özkan (avukat), Hüseyin Yurttaş (şair), M. Kadri Sümer (öğretmen), Talip Apaydın (yazar), Duran Yılmaz (öykücü), Metin Demirtaş (şair), Hasan Taşan (mühendis), Kubilay Nalbantoğlu (mimar), Cahit Engin (mimar), Saffet Uysal (TRT prodüktörü), Nuri Erkal (TRT prodüktörü), Ömer Uluç (ressam), Zeynep Oral gazeteci), Zafer Ergin (oyuncu), Bülent Güran (reklamcı), Atilla Dorsay (gazeteci, yazar) Ertuğrul Ar (tüccar), Ragıp Buluç (mimar), Ara Güler (gazeteci), Ümit Atabek (asistan), Bülent Su (asistan), Doç. Dr. İlber Ortaylı, Ahmet Makal (asistan), Dr. Ümit Hassan (asistan), Müjdat Gezen (sanatçı), Hicri Saraçoğlu (Enerji Der genel başkanı), Enis Batur (yazar), Nami Kırgız ((memur), Orhan Selen (yazar), Remzi İnanç (kitapçı), Ali Cengizhan (şair), Vecihi Timuroğlu (yazar), Muzaffer Buyrukçu (yazar), Erhan Göksel (gazeteci), Timur Baytek (işçi), Yusuf Al (eğitimci), Dr. Muzaffer Hacıhasanoğlu (yazar), Dr. Osman Gürel (öğretim üyesi), Sevinç Kavadanlı (öğretim görevlisi), Mümtaz Peker (öğretim görevlisi), Onur Kerem (yazar), Emel Göçer (şair), Günel Altıntaş (yayıncı, yazar), Numan Beyazıt (gazeteci), Mustafa Coşturoğlu (yazar), Ali Dündar (yazar), Kenan Somer (yazar), Orhan İzzet Kök (avukat), Turgut Kazan (avukat), Yeşim Dorman (öğrenci), İlhan Dişçi (avukat), Akay Sayılır (avukat), Şükrü Günel (avukat), Günfer Karadeniz (avukat), Yücel Yeşilgöz (avukat), Şahin Kaygun (fotoğrafçı), Ergin İnan (ressam), Kadri Özayten (ressam), Filiz Özayten (ressam), Çiler İnan (içmimar), Niyazi Gündüz (grafiker), Feyzi Karakoç (grafiker), Fehmi Demirel (seramikçi, Cemile Ertan (tekstilci), Eser Tezeren (içmimar), Yavuz Irmak (içmimar), Kemal Gürbüz (ressam), Hüsamettin Koçan (ressam), Erol Eti (ressam), Mustafa Pilevneli (ressam), Hasan Yivlialın (tasarımcı), Sema Arıgil (ressam), Elif Ayiter (gravürcü), Refik Durbaş (gazeteci, şair), Adnan Özyalçıner (yazar), Ali Sirmen (gazeteci), N. Kemal Otyam (eczacı), Süleyman Ege (yayıncı), Sedat Ege (yayınevi sekreteri), Hayrettin Özer (öğretmen), Şiar Yalçın (çevirmen), Dinçer Sezgin (prodüktör), Habip Yanç (memur), O. Faruk Yılmaz (prodüktör), Fide Özbay (prodüktör), Çetin Öner (prodüktör), Gagıp Gelencik (yazar), Rana Cabbar (sanatçı), Ergin Atalay (mühendis), Levent Ersin (prodüktör), Erol Mutlu (prodüktör), Nevzat Şenol (denetçi), Rıfat Suna (prodüktör), Tarık Alpagut (prodüktör), Baki Özhilhan (yar. prodüktör), İskender Salgırlı (prodüktör), Gürkan Ezgi (prodüktör), K. Kırcalı (yar. prodüktör), H. Taşkın (prodüktör), Tarcan Gönenç (araştırmacı), Çetin Çeki (yapımcı), Ülkü Akçora (prodüktör), Hadi Şenel (Denetim Md. Yar.), Ayla Erdemli (prodüktör), Faik Bayken (yayıncı), Kâmil Aşan (yayıncı), Özdemir İnce (ozan, yazar), Ertan Somunkıran (yayıncı), Sağhan Dolu (yayıncı), Hüseyin Kanyılmaz (yapımcı), Muzaffer Erdost (yazar), Vahap Erdoğdu (yazar), M. Ali Oturan (TÜMAS genel başkanı), Işıl Özgentürk (yazar), Orhan Erinç

(gazeteci), Şükran Ketenci (gazeteci), Reha Öz (gazeteci), Kemal Özer (gazeteci, şair), Turgut Karadağ (karikatürcü), Jale A. Karadağ (oyuncu), Ahmet Önel (karikatürcü), Haluk Yüce (oyuncu), Oğuz Tunç (oyuncu), İncilay Yurdakul (öğretmen), İlhan Erdost (yayıncı), Mustafa Doğruer (karikatürcü), Mustafa Saryal (karikatürcü), Mehmet Altuğ (karikatürcü), Serdar Güntürkün (karikatürcü), Erkan Polat (karikatürcü), Nezih Danyal (karikatürcü), Nevzat Helvacı (avukat), Tuğrul Çakın (avukat), İsmail Çevik (avukat), Ali Ulvi Ortanca (avukat), Halit Çelenk (avukat), Selçuk Altan (gatezeci), Ahmet Kabatay (Çağdaş Gazeteciler Derneği genel sekreteri), Nihal Alp (THA muhabiri), Ahmet Kahraman (gazeteci, yazar), Tevfik Yılmaz (TRT yapımcısı), Yıldız Balkan (TRT yapımcısı), Mehmet Koç (TRT yapımcısı), Aslan Alp (TRT uzman), Kadri Şarman (TRT ses sanatçısı), Seyfettin Ünal (müzisyen), Öner Tekin (müzisyen), Kemal Ganer (müzisyen), Abdullah Nefes (yazar), Kadir Birinci (müzisyen), Zafer Sağlıksever (müzisyen), Mustafa Erol (korist), Ayhan Çetin (korist), Nurdan Turan (müzisyen), İlhan Sürmen (müzisyen), Gürkan Sürmen (müzisyen), Tekin Çelikel (müzisyen), Ruşen Hakkı (yazar), Tului Sönmez (avukat), Bilgen Sönmez (öğrenci), Dr. Anıl Çeçen (asistan), Cihat İleri (yazar), Erol Çankaya (şair), Namık Başaran (Petkim İş Kocaeli Şb. başkanı), Tayyar Elmas, (Maden İş 7. Bölge temsilcisi), A. Cihan Özarı (Aster İş Kocaeli Böl. Tem.), S. Zekâi Büyükada (işçi), Ahmet Şahin (işçi), Salih Kösem (işçi), Mustafa Türker (işçi), Nafiz Bostancı (Petkim İş Merkez Org.), Enver Yiğit (işçi), Müslüm Güler (işsiz), İbrahim Aydın (İl Gençlik Kolu başkanı), Mustafa Top (Çınarlı Köyü muhtarı), Naciye Rana (işçi), Esma Büyükada (memur), Saliha Miranlı (ev kadını), Celal Özkan (işçi), Mehmet Kaya (yazar), Erhan Oğuz (İnşaat Müh. Odası Kocaeli Temsilcisi), Metin Sarıbaş (Orman Mühendisleri Odası Temsilcisi), İsmet Sevinç (işçi), Cihat Demirel (öğretmen), Gülten Akın (yazar, avukat), Mahmut Tâli Öngören (öğretim görevlisi), Mehmet Türkkan (yazar), Ali Doğanay (yazar), Fatma Oran (öykücü, şair), Alpay Kabacalı (yazar), Yusuf Atılgan (yazar), Cengiz Turan (iş müfettişi), Sabahattin Şen iş müfettişi), Emre Kongar (öğretim üyesi), Galip Doğan (öğretmen), Engin Ünsal (avukat), Akkın Sokullu (avukat), Umur Gümüş (avukat), Muazzez Menemencioğlu (ozan), Aydemir Ceylan (merkez valisi), Doğan Pazarcıklı (merkez valisi), Ali İlter Taner (hukuk müşaviri), O. Kutsi Akhan sivil savunma idarî başkan yardımcısı), Nejat Aksu (vali yardımcısı), İbrahim Demirel (öğretim görevlisi), Yaşar Özürküt (TRT DER genel sekreteri), Ender Salihoğlu (yapımcı), H. Vasfi Uçkan (yazar), Ahmet Mortaş (prodüktör), Nurzen Amuran (prodüktör), Aysel Özakın (yazar), Seçkin Yaşar (grafiker), Gültekin Soner (mimar), Gökhan Ubto (aktör), Sıtkı Gündoğan (memur), Abdullah Aşçı (yazar), Gülsen Tan (emekli memur), Semra Altıntaş (İstanbul Kadın Kolları İl sekreteri), Emel Say (emekli sekreter), Ayşegül Baykan (sosyolog), Tuğrul İlter (toplumbilimci), Nejat Özyeğin (sosyolog), Bahattin Akşit (öğretim üyesi), Seyhan Aydınlıgil (toplumbilimci), H. Z. Karal (toplumbilimci), H. Ünal Nalbantoğlu (toplumbilimci), Kayhan Mutlu (toplumbilimci), Ahmet Rüstemli (psikolog), Dr. Oruç Arıoba (öğretim üyesi), Dr. Füsun Altıok (yazar, öğretim görevlisi), Doç. Dr. Önder Pekcan (öğretim üyesi), Dr. Ercan Eyüboğlu (asistan), Prof. Dr. İonna Kuçuradi (sorunların dile getiriş şeklini uygun görmemekle birlikte notunu koydu), Hüseyin Atabaş (şair), İsmail Demirdöven (asistan), Doç. Dr. Tuğrul İnal (öğretim üyesi), Doç. Dr. Hüseyin Salihoğlu (öğretim üyesi), Hazım Zeyrek (müşavir), Mehmet Kıyat (yazar), Azer Yaran (şair), Sargut Şölçün (asistan), Ahmet Say (yazar), Hüseyin Altunya (yazar), Öner Yağcı (yazar), Tosun Köksal (işçi), Hürkan Oral (karikatürcü), Abidin Emre (asistan), Prof. Dr. Yalçın Sanalan (öğretim üyesi), Doç. Dr. Fevzi Apaydın, Orhan Barlas (avukat), Erkâni Keyman (öğretim görevlisi), Prof. Dr. Talat Tekin (öğretim üyesi), Ayşe Ege (iktisatçı), Lale Karakaya (mühendis), Doç. Dr. Şükran Gümüş (öğretim üyesi), Dr. İbrahim Yalçın (asistan), Ali Dinçer (Ankara Belediye Başkanı), Nadi (gazeteci), Mengü Ertel (grafiker).

Şenlik

Fatsa Gerçeği

Mahmut Tâli Öngören

«Fatsa'ya girerken bizi gençler durdurdu. Önce üstümüzü başımızı aradılar. Sonra kim olduğumuzu sordular. Sonra da bomboş sokaklardan geçirerek belediye binasına getirdiler. Halk bu gençlerin yarattığı zorba baskıdan korkmuş ve evlerine kapanmıştı. Daha sonraki günlerde her nasılsa konuşabildiğimiz halktan bazı kişiler, Fatsalı gençlerin kendilerini sürekli baskı altında tuttuklarını ve her istediklerini yaptırdıklarını söylediler. Belediye Başkanı, belindeki iki tabancayla, bir Amerikan filmindeki kovboyu andırıyordu. Bir geniş kenarlı şapkası eksikti. Bizi gülerek selamladı. Ama istediğini zorla yaptırmaya alışık insanların sertliğine sahipti. Arkasından şenlikteki çeşitli kültürel etkinlikleri izledik. Ortada Fatsalı falan yoktu. Hep uzun bıyıklı, sert bakışlı, silahlı gençler görüyorduk. Ağır havaya sahip Fatsa'dan zor kaçtık.»

Pek çok kimse, 8-14 nisan 1980'de yapılan Fatsa Halk Şenliği ile ilgili izlenimlerin böyle başlamasını ne denli çok isterdi. Çünkü faşistlerin, Fatsa Belediye Başkanlığı seçimlerinde yenilgiye uğramış siyasal partilerin genel merkez yetkililerinin ve onların yalan ve yanlış olarak yaydıkları söylentilerin etkisi altındaki bir kısım vatandaşların Fatsa'daki havayı böyle kabul ettikleri bir gerçektir. Hatta CHP'nin üst kademesi son seçimi kazanan Fatsa Devrimci Belediye Başkanı Fikri Sönmez'i kutlayan kendi milletvekillerini de kınamadan yapamamıştı. Çünkü onların yaymaya çalıştığı havaya göre Fatsa kendilerine «Devrimci» diyen birtakım gençlerin zorla ele geçirdikleri bir kaleydi. Gençler halkı belediye seçimlerinde silahla korkutarak kendi adaylarına oy vermeye zorlamışlardı. Böyle düşünenlerden hiçbiri seçimlerden sonra Fatsa'daki değişikliği izlememiş, araştırmamıştı. Başka hiç kimse de Fatsa'daki gelişmeyi kamuoyuna duyurmaya çalışmamıştı.

Fatsalı bir şöför, evine konuk olarak gittiğimiz zaman, TRT'de arı dili «halk anlamaz» diye yasaklayan yöneticileri şaşırtacak değin yeni sözcüklerle durmadan anlatıyor: «Kolay olmadı bugüne gelişimiz. Eskiden sokaklarda dolaşmak tehlikeliydi. Fatsa dışından gelen faşistler bizleri rahatsız ederdi. Bizler de kahvelerde, içkide, kumarda oyalanıp onlara engel olmayı düşünemezdik. Şimdi birlik ve beraberlik içindeyiz. Birbirimize de düşmeyeceğiz. Ama daha yapacak çok şeyimiz var. Biz Devrimciyiz.» Bunları söyledikten sonra ekliyor: «Ben 49 yaşındayım.»

Aynı yaşta olduğumuz bu şöföre bakıyorum. Nereden ve nasıl almış bu bilinci? Nasıl kendinden emin konuşuyor. Hiç durmadan anlatıyor, neler yaptıklarını ve yapacak daha neler olduğunu. Daha sonra karşımızda bizi ağırlamaya gelen yaşlı bir kadın var. Yaşını kestiremiyorum. Sormuyorum da. Anadolu'nun özelliklerini taşıyan bir görünüme sahip. Başı örtülü. Biraz eğri duran gözlüğü gözünde o da anlatıyor. O da kendinden o denli emin, o denli kesin konuşuyor ki... Nereden biliyor tüm bunları? Biraz önce şöför «seminerler yapıldığını» söylemişti. Bu yaşlı kadın da mı seminerlere gidiyor? Biraz sonra onu da anlıyoruz. Kadının çevresi onu gerçeklere yönelten olgularla dolu. Belki sözkonusu «seminerler»e o da gitmiş. Ama ortada bir başka önemli neden daha var: «İnsanı duyduğu acı bilinçlendiriyor.» diyor. Devrimci oğlu, bir yolu bulunup, yedek subaylığını yaparken sinsice öldürülmüş. Acının getirdiği bilinçlenme, acaba kin ve öc alma tutkusunu da mı oluşturuyor onda? Ama anlattıkları hep yapıcı ve sevgi dolu. Fatsa'nın gençlerini anlatıyor durmadan, onların neler yaptığını ve yapacağını. Evin içinde çerçevelenmiş bir yedek subay diploması var. Bu kadınla konuşmadan önce, gösteriş için çerçevelettirildiğini sandığım bu diploma onun acısının bir simgesi. Bir camlı dolabın içinde de bir yedek subay giysisinin asılı olduğunu bir arkadaşın uyarısından sonra gördüm. Oğlu ona ancak bunları bırakmış, ama ondan annesine çok önemli bir başka değer de kalmış. Bunun içinde elbette acı da var ama, Devrimcilik de var. Bu anlayışın içinde ise kin ve öc alma tutkusuna hiç yer kalmamış.

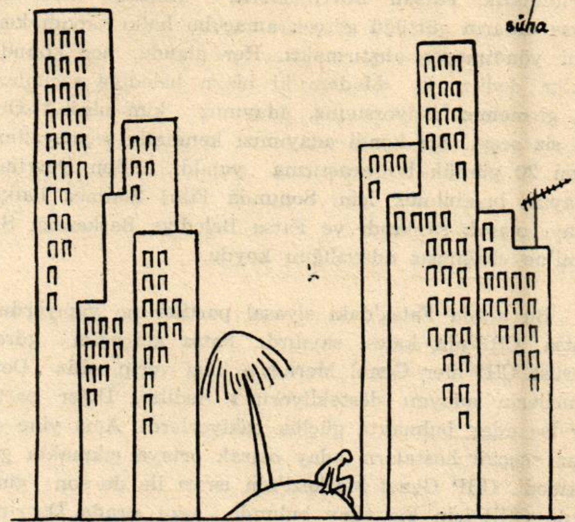
Birinci Fatsa Halk Şenliği'ne geldiğimiz bu küçücük yerdeki çeşitli kültürel etkinlikleri Fatsalılarla birlikte izlerken, Devrimci hareketin içyüzünü incelemeden yapamazdık. Hareketin 1964 yılına dek geriye uzanan bir geçmişi var. Uyanış elbette gençlerle başlamış. Ama ilk olarak köylüye ve küçük esnafa ulaşılıyor. Köy kökenli devrimci önderlerin yetiştirilmesine çalışıldı. Bugünkü Fatsa Belediye Başkanı Fikri Sönmez de bir terzi örneğin. Fatsalı pek çok öğretmen, ebe ve öğrenci gibi geniş kitleyle ilişki kurabilecek kişiler canla başla çalıştılar. Ama Fatsa'daki Devrimci hareketi salt onların uğraşılarına mı bağlamak gerekiyor acaba?

1966 ve 67 yıllarında Fisko - Birlik ve banka işgalleri vardır. Bunlara öğrenci hareketi demek yanlış olur. Kredi olarak para ağalara veriliyor, üreticiye dağıtılmıyordu. Devrimci öğrenciler bu gerçeği halka anlattılar.

Halk kendilerine bir şeyler söylemeye çalışan bu öğrencileri günlük yaşamlarında karşılaştıkları her zorluk sırasında yanıbaşında buldu. İşin ince noktası da buradaydı. Öğrenciler onları «kışkırtmıyor», onlara «yardımcı» oluyordu. Hasta mı var? Öğrenciler onların yanındaydı. Aralarında çekişme mi var? Öğrenciler onları barıştırmaya koştu. Ama her kez de toplmusal gerçekler yıllardan beri sömürülen, ezilen ve bir türlü işlerin içyüzünü öğrenemeyen bu halka anlatılıyordu. Eğer halk Fisko - Birlik ve bankaları işgal etti ise, bu eylemi «kışkırtılarak» ve «sonuçsuz romantik bir eylem isteği» ile değil, bilinci ile gerçekleştirdi ve hakkını da aldı.

Peki, esnafa nasıl yaklaşıldı? Halkın örf ve adetlerine saygılı davranan gençler, halkın her zaman yanı başında bulduğu gençler oturup esnafla da konuştular. Onları karşılarına almadılar. Salt esnafla mı? Din adamlarına da yaklaşıldı. Esnafa «seminerler» verildi. «Sizinle değil, sizin sisteminizle bizim işimiz var.» denildi. Faşistlere yardım eden, onları koruyan esnaf Fatsa'dan ayrıldı. Ama diğerleri halkı sömürmeden işlerini sürdürüyorlar. Fatsa Halk Şenliği'ni izlemeye gelen konuklara da çok yakınlık gösteriyorlar. Bu arada, belirtildiğine göre, din adamları da halkla olan ilişkilerinde Devrimcilerin desteklenmesi düşüncesini yayıyorlarmış. Fatsa da oldukça çok cami var. Hatta bir tanesi de yeni yapılıyordu. Halk da istediği zaman, istediği gibi gidip tapınıyor. Engellemek kimsenin aklına gelmiyor. İşin özü de burada. Herkes halkın görüşlerine saygılı. Bir sinemanın afişlerinde Müjde Ar'ın yarı çıplak görüntüsü üstüne kağıt yapıştırılarak örtülmüştü. Demek ki, bundan rahatsız olanların buulnduğunu düşünenler var. O nedenle de gereken önlem alınmış. Bu ne bir özenti, ne de geri kafalılık.

Biri diyor ki: «Biz halkımıza her şeyi anlatırız. Ama sonra da bırakırız, düşünsün.» Örneğin Fatsa çevresinde bir köye elektrik mi getiriliyor? Devrimciler orada kürek sallıyor, direklerin dikilmesine yardım ediyordur. Ama sonra köylüye oturup anlatırlar, ortalık ışıyacak, öte yandan da bundan kim yararlanacak diye... Buzdolabı, TV alıcısı vb. satanlar nasıl başınıza üşüşecek ve bu gibi malları sizlere satacak diye...» Ya siyasal partiler? Onlarla ilişkiler nasıl yürütülüyor? Belediye Başkanı Sönmez o konuda da şöyle diyor: «Onlar mı? Hiç kimseyi karşımıza almak istemediğimiz gibi, onları da karşımıza almadık. Burada bütün siyasal partiler vardı. Ama faşist partilere ya da mevcut partilerin faşist yanlarına hoşgörülü değiliz. Adalet Partisi'nde de, Cumhuriyet Halk Partisi'nde de dürüst insanlar var. Onlara saygılıyız. İstersen TİP gibi düşün, istersen cip gibi. Hiçbirini karşımıza almayız. Biz sorunları ve çözüm yollarını saptadık. Hepsinden bu sorunların üstüne bizim istediğimiz biçimde gidilmesini isteriz. Yardım eden eder, etmeyen etmez. Etmeyene yapacağımız bir şey yok. Tek ki, faşist olmasın. Burada fraksiyon da yok. Bazen gelirler. Bir gün bir fraksiyon dernek açmak istedi. İzin verdik. İzin vermeseydik, halk onları tanıyamaz ve işe yaramadıklarını anlayamazdı. Bıraktık, açtılar. Fakat halk onları tanıyınca, hiç ilgi göstermedi ve eriyip gittiler. Bizde zorlama yok.»

Ağustos 1979. Fatsa'nın eski Belediye Başkanı ölüverdi. Fikri Sönmez ve arkadaşları, yani Devrimciler bu beklenmedik ölüm üzerine yapılması gereken seçime girmeyi hiç düşünmediler. Fakat halk arasında onların seçim için bir aday çıkarması gerektiğine değgin istekler duyulmaya başladı. O zaman konunun üzerinde durmak zorunda kaldılar. Halk Devrimcilerle çok sayıda olay yaşamıştı. Faşistler Fatsa'dan Devrimcilerle birlikte atılmıştı. Vurguncuların depolarını Devrimciler ortaya çıkarmış, «Yağ yok» diyenlerin sakladıkları yağ stokları bulunmuş ve halka dağıtılmıştı. Halk deminden beri anlattığım olayları onlarla birlikte görmüştü. «Eğer şimdi bu Devrimciler seçime girmezlerse, en demokratik eylemi ortaya koymaktan kaçıyorlar.» gibi bir düşüncenin yayılması doğru olmazdı. Durum araştırıldı ve belediye başkanlığı seçimine girme, genel seçimi de boykot etme kararı alındı.

Fikri Sönmez, «İki seçim arasındaki farkı görmek zorundaydık.» diyor. «Belediye seçimi yerel bölgelerde Devrimcilerin halkla daha sağlam bağlar kurmalarını sağlayacaktı. Oysa bir genel seçim sonucunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girebilir miydik? Girsek bile ne yapabilirdik ki? Yasa çıkaramayan, bir bu partinin, bir o partinin işbaşına geldiği bir Meclis var.» Böyle bir karar elbette, «Devrimciler, Millet Meclisi'ni önemsemiyorlar. Onlar ancak zorla işbaşına gelmenin arayışı içindeler.» görüşünün yaygınlaşmasını da beraberinde getirebilirdi. Ne var ki, Fatsalılar genel seçimleri boykot kararını bir kez için almışlar. Önümüzdeki genel seçimlerde oturup düşünecekler ve aynı konuda yeni bir karara varacaklar. Hatta, her konuda olduğu gibi, bu konuda da halka danışacaklar. Belediye seçimlerine girerken başvurdukları yol da aynı yol değil miydi?

Fikri Sönmez nasıl Fatsa Belediye Başkanı seçildi?

Halk, Devrimcilerin belediye başkanlığı seçimine girmesini istiyordu. İstemek kolaydı. Ondan sonra tüm

sorumluluk, Fatsalı Devrimcilerin üzerinde kalacaktı. Oysa onların güttüğü gerçek amaç bu halkı «kendi kendini yönetmeye» alıştırmaktı. Her alanda, her konuda. Halka dediler ki, «Madem ki bizim belediye seçimlerine girmemizi istiyorsunuz, adayımız kim olsun? Onu da siz seçin. Biz kendi adayımızı kendimiz seçmeyelim.» Tam 20 günlük bir araştırma yapıldı, halkın Devrimci adayını bulabilmek için. Sonunda Fikri Sönmez halkın adayı olarak saptandı ve Fatsa Belediye Başkanlığı Seçimi'ne «bağımsız aday»lığını koydu.

Bu arada Fatsa'daki siyasal partiler ne yapıyordu? Fatsa, CHP'nin kalesi sayılırdı. Fatsa gerçeğini gören dürüst CHP'liler Genel Merkez'e bilgi verip, «Biz Devrimcilerin adayını destekliyoruz.» dediler. Diğer partiler ise aday bulmakta güçlük çekiyorlardı. Ama yine de bazı «seçim hastaları» aday olarak ortaya çıkmakta gecikmedi. CHP Genel Merkezi'nin ısrarı ile de son günlerde CHP için bir aday bulundu. Aynı sırada Devrimcilerin seçim komiteleri çevreye dağılmış, «bağımsız aday»ın kazanması sonucunda nelerin yapılacağını halka anlatıyorlardı. Fatsalılara özellikle «umut» verilmedi. Hangi partiden olurlarsa olsunlar, hepsi güç birliğine çağrıldı. Sorunları Devrimcilerin kendi başlarına çözümlemesine olanak bulunmadığı belirtildi. «Öbür partiler bugüne değin şunu şunu yapmadı, biz yapacağız.» denmedi. «Ancak halk olarak sizler bize katılırsanız, bu sorunların hakkından gelebiliriz.» diye ortaya çıktılar.

«Seçim çalışmalarını yürütürken, bürokrasinin bağımsız adayımızın önüne çeşitli numaralar çıkarabileceğini de düşündük. Adaylık ücretini yatırmaya gerek yok dendi önce. Ama biz hazırlıklıydık. Sonra da 50 küsur bin lira istendi. Bizim Fikri Sönmez bu kadar parayı ömründe birarada görmemiştir. Ama para toplanmıştı. Hemen yatırdık. Arkasından duyduk ki, bir önemli kişi «Onların adayına engel olmak için komandoları Fatsa'ya getiririm.» demiş. Hem de bu önemli kişi, komandoları besleyen partiden de değil. Ama bir akşam bizim Fikri evine girerken taranmasın mı? Ölümden kıl payı kurtuldu. Seçime kadar bir daha evine gitmedi. Bir başka akşam eve girerken kayınbiraderini o sanıp yine taradılar. O da paçayı kurtardı. Bu gibi olaylar birbirini izlemeye başladı. Kahveler tarandı. Fatsa'ya giren bir otomobilin içinde silâh ve dinamit lokumu bulundu. Fikri Sönmez'i sakladık. Günlerce dışarıya çıkmadı. Seçim çalışmalarını da durdurduk. Kışkırtmaya yol açmayalım diye... Ne oldu, bilir misiniz? Halk öbür adayları hiç dinlemedi. Adaylar gelip kahvelere oturdular, halkla konuşmak için. Halk kalkıp kahveleri boşalttı. Sonunda da Fatsa'da en sakin, en düzenli ve en dürüst bir seçim oldu ve 15 Ekim 1979 günü Türkiye'de ilk kez bir Devrimci aday Belediye Başkanı seçildi, halkın oylarıyla.» Bunları bana ellinin üzerindeki bir «devrimci» anlatıyor coşkuyla. Arkasından da ekliyor: «Buralarda zorbalık yoktur. Belediye Başkanı'nı halkın silah zoruyla seçtiğini söyleyenler ve bu söylentilere inananlar var. Gelsinler görsünler.» Evet, inanmayanlar, gitsinler görsünler. Fatsa'ya girerken, kimse pasaport sormayacak. Meraklanmayın.

Seçimden sonra neler olmuş Fatsa'da?

İlk olarak yapılan işlerin başında halk komitelerinin kurulması var. «Halk Komiteleri.» İşte Fatsa'da işlerin zorbalıkla yapıldığına değgin söylentileri çıkaranların dillerine doladıkları en çok bu komiteler. Devrimciler yaptırmak istediklerini, bu komitelerde Fatsalılara zorla kabul ettiriyorlarmış. Oysa bu komitelerde Fatsa halkından isteyenler yer alabiliyor. Komite üyeleri arasında CHP'liler ve AP'liler bile görülüyor. Amaç toplantılar yaparak çeşitli konularda halkın düşüncesini öğrenmek, kararları birlikte almak ve sorunları ortadan kaldırabilmek için birlikte planlar yapmak... Örneğin yolların onarımı Fatsa'da büyük bir sorundu. Halk, sözkonusu komitelerde ilk iş olarak bu sorunun ele alınmasını istedi. Oturup bir araştırma yapıldı. Doğal yöntemlerle Fatsa yollarının ancak dört yılda onarılabileceği anlaşıldı. Oysa devrimciler bir başka araştırma ve plan da yapmışlardı. Altı günde de aynı işi başarmak mümkündü. Ama halkın, çoluk çocuk ve kadın erkek yollarda çalışması ve taş taşıması gerekiyordu. Fatsalılar düşündüler ve dört yıl beklemektense sokaklarda çalışmayı yeğlediler. Halkın beraberliği işin altı günde bitirilmesini sağladı.

«Ama» diyor, Belediye Başkanı, «Fatsa bir ekonomik abluka altındadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin İran'ı ablukaya aldığı gibi... Yerel Yönetim Bakanlığı dağılmadan önce, oradaki bir iki arkadaşımızın yardımıyla birazcık yardım koparabildik. Paramızla Ankara'ya siparişler yaparız, ama isteklerimiz bir türlü bakanlar kurulundan geçmez. Kanalizasyon borusu satın almak istiyoruz. Kendi paramızla. Başvurumuz üzerinde durulmuyor. Geçenlerde Samsun'a mazot alması için tankerimizi gönderdik. Yine paramızla. Fakat oradaki yetkili bizim şöförü geri çevirmiş, haber aldığımıza göre size Rusya'dan bir tanker istediğiniz kadar mazot getiriyormuş diye. Bu gibi davranışlarla Belediyemiz yokluk içinde tutularak, halka bizi beceriksiz ve işe yaramaz diye göstermek istiyorlar. Başbakan da bazı belediyelerde militanlar çalışıyor gibi demeçler vererek bizi hedef yapıyor. Ama halk gerçeği görmektedir artık.»

Fatsa'nın yeni bağımsız yerel yönetimine kim en çok destek oluyor, biliyor musunuz? Kadınlar. Çünkü bu belediyeyi kuran devrimciler onların erkeklerini sarhoşluktan, kumardan ve kahvelerden kurtarmışlar. Biraz para kazanan erkekler hemen soluğu içkide, kâğıt oyununda ve tavlada alırmış eskiden. Başı sıkışınca eve koşup karısının boynundaki beşibiryerdeyi de aynı amaçla koparırmış. «Şimdi hepsi işinde gücünde.» diyor evinde bizi konuk eden bir kadın. «Hacılar, hocalar da köylerde devrimci hareketin propagandasını yapmaktadır.» Düş mü tüm bunlar?

Ne var ki, Belediye Başkanı Fikri Sönmez daha hiçbir işi tamamlayamadıklarını söylüyor. «İçki masalarında, kahvelerde zaman yitiren insanlar var daha.

Faşistleri Fatsa'dan kovduktan sonra her şeyin düzeldiğini sanmıyoruz. Önümüzde yığınla sorun yer alıyor. Bizim amacımız, halkın kendi kendini yönetme alışkanlığına sahip çıkması. Evet, biz halka bazı reçeteler verdik ve bu reçeteler tuttu. Ama Fatsalılar bu reçeteleri kendi kendilerine hazırlayabilecek aşamaya gelmelidir. Bugün şuradan bir faşist geçse, halk hemen oraya koşar. Niye? Biz söyledik diye. Bizim isteğimiz, halkın bunu kendi düşünerek yapmasıdır. Öyle bir durumdayız ki, Fatsalılar bugün kadın kız sorunlarını bile halk komitelerine götürüyorlar. Bu da gösterir ki, biz henüz durumu halka adamakıllı anlatamadık, onları kendi sorunlarına sahip çıkmaya yöneltemedik.»

Fatsa bir «kurtarılmış bölge» mi? Böyle bir kanıya varmaya olanak yok. Özellikle gidip Fatsa'yı gördükten sonra... Fatsa gerçeği Türkiye'de siyasal partilerin neler yapamadıklarını anlatan çok açık bir model olarak kabul edilmelidir. Oy ile işbaşına gelen bir iktidarın tüm demokratik yöntemleri kullanarak halkı nasıl «kendi kendini yönetmeye» yönelttiğinin küçük bir modeli... Küçük bir model. Çünkü henüz tamamlanmamış ve işin doruk noktasına erişilmemiş.

Fatsa'da devrimciler amaçlarına erişebilirler mi en sonunda? Onların başlattığı hareket çevredeki diğer kasabalara da yayılıyor yavaş yavaş. Fatsa Belediyesi, kendi sınırları içinde geliştirdiği hizmetleri kendi olanakları ile yakındaki belediyelerin sınırları içindeki halka da ulaştırmaya çalışıyor. Daha önceleri oy alma bakımından siyasal partilerce önemli sayılmayan yerlerdeki halka, Fatsa Belediyesi'nin araçları ile çeşitli hizmetler götürülerek, komşu bölgelerdeki insanlara da devrimci hareketin anlatılmasına çalışılıyor. Bu nedenle Fatsa gerçeğinin yaygınlaşması ve Fatsa'dan daha büyük bir bölgenin gerçeği olması olasıdır. Ama buna diğer siyasal çevreler ne diyecekler? Burjuvazi ne diyecek? Bunlar da üzerinde durulması gereken sorular. Ne var ki, Fatsa bir yandan halkı kazanırken, bir yandan da kokuşmuş düzenin koruyucularından gelebilecek oyunlara karşı önlem almayı ihmal etmiyor. Fatsa gerçeğini tüm demokratların desteklemesi gerekiyor.

Ağrılar Toprağı

O. Numan Baranus

Bu yunu gizlenen kirin bunundan, bir duysan,
Bu tutku aydınlığı değil, karanlığı getiriyor,
İyi, güzel ve doğru adına ne varsa yitiriyor.
Ya özden yoksun bu soyluluğun verdiği germi?
Biriktire biriktire ruhlarda mil biriktirdi.

Dünlere özlemi din kılan bengiye erebilir mi?
Canakıyan da o, kurban da, nedeni yarınsızlık.
Yarı bilgeyi anımsadım, en son uğraşı bir artık,
Bir yenilgili tohumu sormaktı uçan kaçandan.

Savaşın bu dağlarında ondan doğamazdı güneş,
Ondan dirilemezdi bahar dalı, defne, taflan.
Unutulur mu hiç, gözden ırak tutulur mu hiç?
Yalan bataklarını kurutmaya elde tek gelberi,
Kin ve kan kokan o çılgınlıkların işlendiği
Arık, aydeş ve gerinen Osterliç, bir baksan.

Işır diye gün, aranır diye yitikler bu bildiri,
Osterliç ya da Kızıldere önlerinde, ey insan!

(*) Ozanın aynı adla yayımlanacak kitabından.

TDK Çalışanlarının Haklı Grevi, Kurumun Demokratikleşmesi Yolunda Önemli Bir Uyarıdır

Gerçekte TDK, ulusal dilimizi geliştirme yönelimi içinde bulunan kişilere kapanagelmiştir. Dolayısıyla o kişilerin kendilerini TDK'den soyutlamaları söz konusu değildir. TDK'nin çöküşü diyalektik yasalara uygun oluyor; Kurum, güçlenmek için kendi içine kapandıkça gücünü yitirecek ve tükenip gidecektir. (Ragıp Gelencik, Türkiye Yazıları Sayı 16, Temmuz 1978)

Türk Dil Kurumu üzerine bugün her zamankinden çok söylenecek söz varmış gibi görünüyor. TDK çalışanlarının grevi, konuya gerçi yeni boyutlar getirmiş, TDK yönetiminin özünden kaynaklanan olaylar zincirine yeni halkalar eklemiştir; ancak biz, Türkiye Yazıları olarak, olayların dökümü üzerinde değil, temel nedeni üzerinde durmayı yeğliyoruz. Ve bizce temel neden de şudur: TDK Yönetimi, demokratik kavrayış ve işlerlikten yoksundur. TDK'nin bir kurum olarak üstlendiği görevi yerine getirememesi, giderilmesi zor olan tıkanıklıklarla karşılaşması işte bu yüzdendir.

İki yıl kadar önce, dergimiz kurucularından Ragıp Gelencik'in TDK Yürütme Kurulu üyesi Emin Özdemir'e yanıt verdiği yazısından aldığımız yukardaki alıntı, TDK yönetiminin hiç bir dönemde, hiç bir uyarıyı, eleştiriyi umursamadığını belgelemektedir. Sonuç bellidir: TDK, bu yazıyı yazdığımız 23 Mayıs 1980 gününün nesnel koşullarına göre, işlemez durumdadır, kapanmış durumdadır.

Türkiye Yazıları Çalışanları TDK Grevcileriyle

Bay Emin Özdemir, Türk Dili dergisinin 321. 1978 Haziran sayısında bakın ne yazmıştı:

«... dilimizi geliştirme yönelimi içinde bulunan kişiler isteseler de kendilerini Türk Dil Kurumundan soyutlayamazlar.» Dergimiz kurucusu ve yazarı bay Ragıp Gelencik ise, açıkça şu gerçeği dile getiriyordu: Ulusal dilimizi geliştirme yönelimi içinde bulunan kişiler, kendilerini TDK'den soyutlamış değillerdir, ama TDK kendini o kişilerden soyutlama yönelimi içindedir.

Bugün, TDK kendini çalışanlarından bile soyutlama durumundadır. Bir tarafta TDK yöneticileri işverenler, öte tarafta grevdeki TDK işçileri...

TDK Binası Bugün Böyle

Fazla söze hiç gerek yoktur; yoruma gerek yoktur. TDK işçilerini greve iterek kurumu işlemez hale getiren merkez yürütme kurulu üyelerinin, yani işleri bu hale getiren işverenlerin adlarını sıralayalım: Cahit Külebi, Emin Özdemir, Adnan Binyazar, Satı Erişen, Mustafa Canpolat, Gündüz Akıncı, Kemal Demiray.

Bir de şunu ekleyelim.. Türk Dil Kurumu yapısının önünde grevci işçilerin grev çadırının hemen yanına iri harflerle yazdıkları bir şiiri:

ÇARE

Bu yerlerin havası ağacığım
Bize yaramadı
Gün be gün zayıflıyoruz
Ne üst ne baş kaldı

CAHİT KÜLEBİ

TDK ÜYELERİNE MEKTUP

(I)

Değerli Üyemiz,

Aylardan beri sürmekte olan toplusözleşme görüşmeleri 15.4.1980 günü olumsuz bir biçimde sonuçlanmıştır.

Bu mektubun size ulaştığı günlerde grevde olacağız.

Değerli üyelerimizin bu grevin amacının yalnızca **EKONOMİK** nedenler olduğunu bilmelerini istiyoruz. Kurum çalışanları iki yıldan buyana büyük sıkıntı içindedirler. Günümüz koşullarına göre gülünç denilebilecek ücretler, hızla artan yaşam koşulları karşısında tümüyle değerini yitirmiştir. Örneğin, yüksekokulu bitirmiş bir görevli ayda net 4.100 TL. almakta, bu ücret yanödeme ve ikramiyelerle birlikte 6.200 TL' olmaktadır. Yine örneğin, 21 yıllık uzman sanlı bir görevlimiz de emeğinin karşılığı olarak yalnızca 5.800 TL. almaktadır. Öteki çalışanların durumu kuşkusuz çok daha kötüdür.

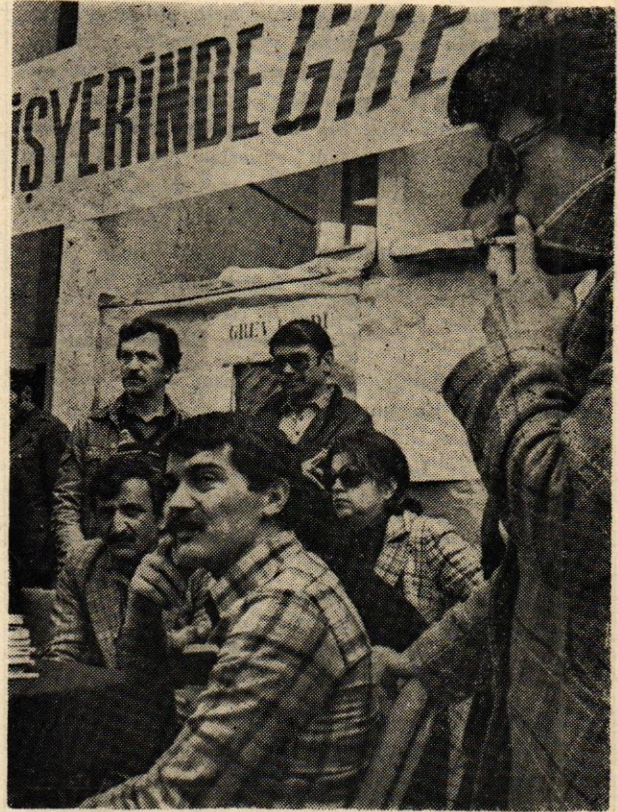
Kurum yöneticileri yıllardan beri süregelen pasif ve gerçekdışı uygulamalarıyla bu grevin başlamasına yol açmışlardır. Kurultaylarda sizlere ilettikleri şişirilmiş bütçeler ve aylıklarla bu tutumlarını yıllarca sürdürmüşlerdir.

TDK'de bugün 50'ye yakın görevli çalışmaktadır. Hepimizin bildiği zorlu yaşam koşulları bu 50 kişi için de geçerlidir. «Kurumda çalışmanın yalnızca onuruyla yetinin» diyen yöneticilerimiz, kendi yönetim kurulu gündeliklerini bir oturumda % 150 artırarak (bir oturum 235.000 TL.'yi aşıyor), bu yaşam koşullarının bilincinde olduklarını göstermişlerdir.

Amacımız, geleceğimizi bağladığımız Kurumun her geçen gün daha iyiye gitmesidir. Yalnız bunun için yeni düzenlemelere gerek vardır. Kurumun da ekonomik açıdan çağına ayak uydurmasının zamanı gelmiştir.

Kurum yöneticileri Atatürk Bulvarına 30 milyona borçsuz yapı dikmekle övünmektedirler. Yalnız günlük yakıt parası 18 bin liranın üstünde olan bu yapıda 60 m²'lik odaların kiminde 2 kişi çalışmakta, kimi odalarsa boş durmaktadır.

Kurum yönetimine gerekli uyarılarınızla sorumluluklarını daha gerçekçi bir biçimde anımsatacağınızı umuyoruz. Devrimci bir bilim kurumu olduğu tüzüğünde de belirtilen TDK'da amacına uygun çalışmaların ivedilikle yapılması gereklidir. Bunun için de zorlu yaşam koşuları içindeki çalışanların, parasal sıkıntılarının en aza indirgenmesi gerekmektedir. Sürekli nasıl geçineceğini düşünen insanlardan, verimli çalışmalar yapmaları beklenemez.

Grevci İşçilerden Bir Grup

TDK bugün yönetimsel açıdan bir çıkmazdadır. Şu andaki yönetim bozuklukları **kısıtlı bütçe** öyküleriyle gizlenmeye çalışılmaktadır. Oysa buyılki TDK bütçesi 40 milyondur. Toplusözleşmenin getirdiği istekler 25 milyondur. Yürütme kurulunun, dolayısıyla yönetim kurulunun, bizlere önerisi ise 22 milyon tutmaktadır. Görülüyor ki Kurum yöneticileri yalnızca 3 milyon için —bu tutar çalışanlar için hiç de küçümsenmeyecek bir

Grev Ziyaretçi Defterinden

Köy - Koop çalışanları olarak Türk dilinin dünya dilleri arasında saygınlığını kazandırma çabasında değerli emeklerini veren işçi kardeşlerimiz. Grevinizi kutluyoruz. Sizinle yürekten ve her alanda dayanışma içindeyiz. Tüm gücümüzle, yürüttüğünüz kavgayı destekliyoruz. Başarılı, aydınlık yarınlara...

Köy - Koop adına
ALİ İHSAN BEYHAN

Arkadaşlar, TDK hepimizin, en çok siz çalışanların. Bugünkü koşullar altında sizin aldığınız paralarla yaşamak zor. Kurum yeni olanaklar aramalı. Sizlere de rahat yaşama olanağı sağlanmalı. İnanıyorum ki, TDK'yı hepimizden çok seviyorsunuz. Sizlerle bütünleşmedikçe hiç bir soruna çözüm getiremeyiz. Grevinizin başarılı olmasını, bu davranışın Kurumu daha güçlü bir duruma getirmesini dilerim.

Dr. M. Ş. ONARAN

TDK fikir emekçilerinin haklı ve onurlu grevini içtenlikle desteklediğimi belirtirim. (...) Başarılar!

ÖZDEMİR NUTKU
TDK Yönetim Kurulu Üyesi

İlerici, devrimci, demokrat basın emekçileri olarak, Türk Dil Kurumu'nun yiğit grevci işçilerinin yanındayız.

Çağdaş Gazeteciler Derneği Bşk.
YILMAZ ATEŞ

Grevler işçi sınıfının okullarıdır. Bu okuldan çıkanlar öğrenip savaşmayı, savaşıp öğrenmeyi daha iyi kavrarlar. Dev Maden - Sen bu onurlu ve haklı mücadelenizde sizlerle omuz omuzadır.

Dev Maden - Sen. Eğ. Da. Md.
ÖMER ÖNEREN

Grevinizde başarılar dilerim.
SADUN AREN

TDK çalışanlarının haklı grevini Türkiye Yazarlar Sendikası olarak desteklediğimizi bildiririz.

TYS Ankara Tem. Kur. Bşk.
GÜLTEN AKIN

Greviniz başarılı olsun. TDK yönetimi de bir miras paylaştırıyorsa bari adilâne paylaştırsın.

ADALET AĞAOĞLU

Yanyana iki işçi görsem/Ekmeğim çoğalıyor birden...

MEHMET KIYAT

Bir kültür kuruluşunda emeğin hakkı kesenkes verilmelidir. Direnişteki arkadaşlara başarılar, mutluluklar dilerim.

Dr. MUZAFFER HACIHASANOĞLU

sayıdır— bizim greve çıkmamıza neden olmuşlardır.

Değerli üyemiz, bu bilgilerin ışığında içinde bulunduğumuz sıkıntıları anlayacağınıza inanıyoruz. Ve şimdi TDK çalışanları grevdedirler. İstemedikleri bir greve yöneticilerce zorlanmış durumdadırlar. Anımsayacak olursanız, sizlere 1976 Kurultayından önce Kurumun geleceğine ilişkin kuşkularımızı ve alınması gereken önlemleri içeren bir mektup daha göndermiştik.

Türk Dil Kurumuna yön veren sizlerin Kuruma geleceğini bağlamış, O'nu yıpratmayı kesinlikle düşünmeyen Kurum çalışanlarının yanında olacağınıza inancımız tamdır. Saygılarımızla.

TDK Çalışanları

TDK ÜYELERİNE MEKTUP

II

Değerli üyemiz

Bugün grevin 15. günündeyiz.

Bundan önceki mektubumuzda sizlere grevimizin nedenlerini anaçizgileriyle iletmiştik. Grevin 15. gününde bir durum değerlendirmesi yapmanız ve bu 15 gündeki gelişmeleri bilmeniz amacıyla yeniden yazmayı uygun bulduk. Bu arada Ankara'daki üyelerimizin çoğunluğu, bizleri grev yerinde ziyaret ederek daha ayrıntılı bilgi edinme olanağını buldular.

Bizleri Kurumu parasal açıdan çıkmaza sokmakla suçlayan Yürütme Kurulu, gazetecilere yaptıkları açıklamalarda kâr amacı gütmediklerini yinelemektedirler. Bugün de hâlâ kısıtlı gelirden söz eden Yürütme Kurulu Kurumdaki üretimi ısrarla yadsımaktadırlar. Bu üretim, gerektiği biçimde değerlendirildiğinde sorunların çözümleneceğine bizim inancımız tamdır.

Yöneticiler, bu 15 günde bir kez olsun Kuruma gelmemişlerdir. Kurum dışında toplantılar yapan Yürütme Kurulu, böylece Kurumun gerçek sahiplerinin kim olduğunu kanıtlamıştır. Kurum bu kadar güç durumdayken, kendi maaşlarını almakta da bir sakınca görmemektedirler.

Bizler TDK'yı gece ve gündüz büyük bir özen ve titizlikle bekliyoruz. Bekliyoruz, çünkü Kurumun yaşamasını istiyoruz, Kurum hepimizin geleceğidir. Ne varki, şu andaki yöneticilerin Kuruma ne denli sahip çıktıkları ortadadır.

Yürütme Kurulu üyeleri, Kurum dışında yaptıkları toplantılarda «oyunun kurallarına göre oynanacağı» biçiminde bir karar almışlardır. Bu kararlarını hemen uygulamaya başlayarak tuvaletten, sudan, elektrikten yararlanmamamız gerektiğini belirten bir yazı göndermişlerdir.

Bu bir fabrika patronu tavrıdır. Grevin 8. gününde yitirdiğimiz 23 yıl 5.000 liraya Kuruma hizmet etmiş arkadaşımızın ailesine ivedilikle yapılması gereken parasal işlemlerin yürütülmesinde de kayıtsız kalarak aynı tavrı sürdürmektedirler. Aynı tavırla, yapıyı bizlere karşı korumak için polisin yardımını da istemişlerdir.

Kısacası Değerli Üyemiz, Kurum siz üyelerin olumlu katkılarıyla, bizlerin de çalışmalarıyla yaşayacaktır. Bizimle birlikte Kurumun gerçek sahibi olan sizlerin, Yürütme Kuruluna gerekli uyarıları bir an önce yapacağınızı biliyoruz.

Bizleri grev yerimizde ziyaret eden üyelerimiz, gelebilecek tüm üyelerin katılmasıyla 17 Mayıs 1980 Cumartesi günü, saat 15.00'te TDK'de buluşmak istediklerini belirttiler. Böyle bir buluşmanın yararlı olacağına inanıyor ve ilgisiz kalmayacağınızı umuyoruz.

Saygılarımızla.

Türk Dil Kurumu Çalışanları

Mektuplardan III

Aytekin Karaçoban

Bir kir ki
iri bir leke gibi
ak/pak gömleğimizde
ağartılmaya didinilen

Tığ ile dantel örüp
ilmek ilmek halı dokurcasına
sevgidir yetiştirilen
sabrın dölyatağında
bilincin terkisinde dünya
güneşe taşınırken

Suysa ancak suyun haldaşı
küçük derelerin
aynı ırmak yatağında sürecek
koşuları
doyasıya gülmeye
denizlere giderken

Heyy canım
gökte sallanan yıldızların ışıldadığı
öperim gözlerinden

inceleme

Sabahattin Ali ve «Bütün Bir Devlet» III

H. Altunyay

B. ROMANLARDA «DEVLET»

1. Kuyucaklı Yusuf (1937)

Sabahattin Ali'nin ilk romanı **Kuyucaklı Yusuf,** 1903 - 1915 yılları olaylarından alır konusunu. Bilindiği gibi bu dönem; 1905 Rus Devriminin, Avrupa'daki diğer gelişmelerin ve Selanik sanayi işçilerinin etkisiyle, yukardan gelen burjuva demokratik atılım (1908 Meşrutiyet) ve Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı gibi tarihsel olguları içine alır. Osmanlıların bu dönemi, feodalizmin tasfiye edilmeye başladığı, kapitalizmin ekonomiye yavaş yavaş girdiği; bir başka söyleyişle, (meşruti-) feodal devlet tipinden, kendi iç dinamiği ile gelişmeyen kapitalist devlet tipine geçilmeye çalışıldığı dönemdir. Bulgar Türkoloğu İ. Tatarlı, romanla ilgili olarak, o zamanki «devlet»i şöyle çiziyor :

> «Hükümet, çiftlikçiler ile burjuvazinin müttefiki ve müdafiiydi. Bütün devlet cihazı: Mahkemesi, mahpushanesi, polisi, ordusu v.d. ile mevcut menfur nizamı, zorba sınıfların, halkın üzerindeki şiddetli istismarını sağlamak ve hayatlarını korumak içindir.«(1)

Yazar, mekân olarak da, zeytin, portakal, incir bahçeleriyle kaplı ve sosyal tabakalaşmanın daha keskin çizgilerle belirginleştiği Batı Anadolu'yu (Nazilli, özellikle Edremit) anlatmaktadır.

Nazilli'ye bağlı Kuyucak köyünü eşkiyalar basarak bir karı kocayı öldürürler. Kaymakam Selâhattin Bey, savcı, doktor ve jandarmalar köye giderler. Kaymakam, öldürülenlerin yaralı çocuğu Yusuf'a acır, onu yanına alarak evine döner.

Kaymakamın karısı Şahinde Hanım, bu «köylü piçi»ni istememektedir; ama, kızları Muazzez'e bakacağını düşünerek bir süre sonra ses çıkarmaz. «Reji ambar memurunun kızı» olan Şahinde ile Salâhattin'in evlenmelerinde; «erkek için evde bir kadın bulunması; kız için de 'münasipçe bir kısmet' varken kaçırılmaması, düşünülmüştür». Böylece S. Ali, «evliliğin ekonomik yanına da parmak basmaktan geri kalmaz... evlilik... sınıflı toplumda, manevi kaygulardan çok maddi temellere dayanır.»(2) Şahinde, Salâhattin Bey'in «evlat ve kardeş muamelesini alayla, efendi ve hakim muamelesini isyan ve bayılma nöbetleriyle»; eşit davranmasını da «yersiz talepler, saçma hareketler ve sonradan görme arzular1 la» karşılar. Bu yüzden, kendini içkiye vermiştir kaymakam.

Yusuf, «kapalı bir kitap gibi»dir, bir başka söyleyişle «topraktan öğrenip kitapsız bilendir» ve bu ailenin ilişkilerinden bir şey anlamamaktadır. Ama, Muazzez'le iyi anlaşırlar, kardeş gibi büyürler. Salâhattin Bey'in atandığı Edremit'te okula girer, okuma yazmayı öğrendikten sonra da bırakır. Yıllar geçer, 16 yaşına basan Yusuf, kaymakamın zeytinliğinde çalışmaya başlar ve orada zeytin işçileriyle yüz yüze gelir. Tanıdıkları arasında, özellikle Çineli Kübra ve anası dikkatini çeker.

Yazar, kasaba mirasyedilerini ve bunların çürümüşlüğünü anlatırken, devletin kimi niteliklerini de ortaya koyar.

> «Ne candarma, ne hükümet bunlara karışmazdı. Çünkü, parayı bolca oynatıyorlardı. (...) Bunlar... nüfuzlarını... mevkilerini sağlamlaştırmış akrabalara borçluydular. Kimisi belediye reisi, kimisi fabrikatör oğlu olan bu adamlar, bu kopuk akrabaları ile pek yakından temasa gelmek istemezlerse de, evdeki kadınların tesiriyle birçok ehemmiyetli vakalarda onları müdafaaya mecbur olurlardı. Çünkü ya karıları böyle bir serserinin kardeşi, yahut da kardeşleri böyle bir serserinin karısıydı; ve aile düşünceleri, akrabalık rabıtaları, bilhassa kadınlar arasında, şiddetle gözetilen meselelerdendi.»

İşte, bu «parti»den olan Şakir adlı delikanlı, Muazzez'e söz atar, Yusuf da onu döver : Bu olay «Yusuf'un yazgısını çizmiştir artık. Bundan sonra, kendisini bekleyen bir sona doğru, kaçınılmaz bir biçimde, ağır ağır yaklaşır.»(3) Eski arkadaşları da Yusuf'a karşı tavırlarını değiştirirler : «Hepsi Şakir'den ve onun partisinden çekiniyorlardı.»

Fabrikatör Hilmi Bey ve oğlu Şakir, hizmetçi olarak aldıkları Kübra'yı kirletirler. Şakir ve avanesi, Kübra'yı Yusuf'un başına sarmak, ondan intikam almak isterler. Başarabilirlerse, Muazzez Şakir'e kalacaktır. Ama, Kübra ve annesi oyuna gelmezler, Yusuf'u uyarırlar. Şakir, babasından da yardım ister. «Sonu gelmeyecek kadar çok olduğu rivayet edilen servetine» hürmet gösterilen Hilmi Bey, Salâhattin Bey sarhoşken, onu kumarda 320 altın lira borca sokar. Artık tehdit ve şantajla, Muazzez Şakir'e alınacaktır : «Devlet memuru, burjuvazinin elinde bir kukladır. Memleketin hakiki efendisi para ve sermaye olmuştur. Eğer burjuvazinin gayretlerine engel olmaya kalkışırsa azledilmek tehlikesi vardır.»(4) Kaymakamın eli kolu bağlanmıştır :

«Memleketi asıl idareleri altında bulunduran bu adamların karşısında bir hükümet memurunun ne kadar az kıymeti olabileceğini; bir kaymakamın aşağı yukarı, kendisine itibar edilen, fakat işlerine engel olmaya başlayınca derhal tüydürülen bir kukla olduğunu bildiği için, vaziyetten tamamen ümidini kesmiş gibiydi.»

Yusuf, Muazzez'e tutkun olan bakkal Ali'den borç alarak Salâhattin Bey'i kurtarır ve bu oyun da bozulur. Ama Muazzez üzgündür, çünkü Yusuf'u sevmektedir. Yusuf da onu sevdiğini anlar, çaresizlik içinde kıvranır. O günlerde Hacı Rıfat'ın İhsan evlenmektedir. Düğünde sarhoş olan Şakir, Ali'yi öldürür :

«Sokağın başında iki candarma ile bir candarma çavuşu belirdi. Hürriyetin ilanından beri... bu devlet kuvvetlerine karşı halk, ... lâubalilik gösteremiyor ve... herkes... üstüne iş açmayı tercih ediyordu. Bu sefer de onların görünmesiyle meydanın boşalması bir oldu. ... candarmalar, şahit yazmak için ancak dört beş kişiyi orada alıkoyabildiler.»

Sorunu çözümlemek Şakir'in hizmetlilerinden Hacı Etem'e düşer. Karakola gider ve Cemal Çavuş'la görüşür. Önce, «Ali'nin ölümünün bir kaza eseri olduğuna», sonra da «bu kazayı Şakir'in yaptığının muhakkak olmadığına» çavuşu ikna eder. Ve nihayet, cinayette kullanılan tabancayı değiştirmek ister : «Cemal Çavuş... masanın üstüne bırakılan ufak bir torbacığın kâfi olmadığını bildiren bir baş silkmesi ile cevap verdi. «H. Etem'in ikinci kesesi üzerine, Çavuş yelkenleri suya indirir : «Bir falso verip benim de başımı belaya sokmayın... İşinizi sağlam tutun!» Tanıklardan üçü birer tutam, biri de iki tutam kaçak tütüne razı olurlar.

Sabahattin Ali, mahkeme gününe kadar olan aşamayı, hapisane - eşraf ilişkilerini ve Meşrutiyetin bu konuda da değişiklik yapamadığını, o güne değin eşine raslanmayan yüreklilik ve yetenekle sergilemektedir : Tutuklu Şakir, geceleri evine bırakılmakta, bu durumu «kaymakam, müddeiumumi ve ceza reisine kadar herkes» bilmektedir. «Çünkü, böyle gelmiş, böyle gidiyor», yöneticilerin aklı bile «hürriyete ve onun getirdiği birkaç müsavat fikre rağmen, Hilmi Bey'in oğlunun sahiden hapsedilebileceğini kabul etmiyordu. Hapisane ancak serseriler, köylüler ve aşağı tabakadan insanlar içindi; bir Hilmi Bey'in oğlu, adam öldürse bile, onlarla bir tutulamazdı.» Ceza almış eşrafzadeler, cezalarının yarısını evlerinde çekmektedirler. «Hapisanede kaldıkları zamanlar, valinin veya adliye müfettişinin nadir ziyaretine münhasırdı. Bazen aksi bir karakol kumandanı veya hapisane müdürü geliyor, birkaç gün... sertlik yapıyor, ... mahpusların... akrabaları gelip kendisiyle konuştuktan sonra, her şey eski şekline avdet ediyordu. Zaten ilk yapılan sertlik de, bir 'pahalıya satılmak' manevrasından başka bir şey değildi.»

Yazar, yargılamayı şöyle çizmektedir : «Mahkeme... başladı... müstantik, Şakir'in bu katilde alâkasını tesbit edemeyince, mahkemece yapılacak iş» kalmaz. Avukatlık mesleği üzerine söylenenler de var : «Adalette kazanmak için her çareye başvurmak» meşrudur. «İfade değiştirtmek, cürmü başkasının üstüne atmak, yalancı şahit bulmak»; para karşılığında, birisine «Bu işi ben yaptım!» dedirtip suçluyu kurtarmak gibi şeyler, avukat «Hami Bey'in her gün tatbik ettiği ince usullerdi.» Ve nihayet yargılamanın sonu : «Müdafaanın sonuna doğru Reis'in yanında oturan iki aza uyumaya başladılar. Şerif (ölünün babası) Efendi, oğlunun katilinin... temize çıktığını seyretmemek için... dışarı çıktı ve... evine gitti.»

Kaymakam, çektiği üzüntülerden kalp krizleri geçirmektedir. Şahinde Hanım da, Ali'nin ölümünden sonra, yine Hilmi Bey'lere yanaşmakta, Muazzez'i mutlaka Şakir'e vermek istemektedir. Muazzez, bu durumu Yusuf'a bildirmiştir. Yusuf kararsızdır. Ama bir gün, Kübra ile annesi, Şahinde'nin kızını Hilmi Bey'lere götürdüğünü söylerler : «Ne yapalım Yusuf Ağa, Hilmi Bey'lerin ne olduğunu sen ben biliriz ama bunlara öğretemeyiz. Parası olanın ırzı da tamam, namusu da!» Yusuf, artık dayanamaz, Muazzez'i kaçırır, gittikleri köyde imam nikâhıyla evlenirler. Salâhattin Bey, onları arar bulur, birlikte Edremit'e dönerler : «Sevenlerin çektiği acılar ve katlandığı sıkıntılar sonunda mutluluk ele geçirilmiş sanılır.»(5) Kübra ile annesi de kaymakamın evinden ayrılıp giderler.

Yusuf hâlâ boştur, ama bir karısı olduğu için aylaklığı yakışık almayacaktır. Bir çare gerekmektedir. Salâhattin Bey bulur çareyi : Yusuf, kaymakamlığın tahrirat kâtibi olur. Kaymakam, Yusuf'la konuşurken, devlet dairelerinin durumunu ve devlet memurluğunu eksiksiz yansıtmaktadır :

Dörtlemeler

KIYIDA

Yüzyüzeyiz
Doymuyorum bakmalara
Ezgileniyoruz
Ağaçlar katılıyor devinmemize sular

BİR DURUP

Çırpınır önümde göz içleri
Çırpınır kolkanat
Ellerime uyar elleri
Güvercinler uçuşur

GERÇEKCE

Buram buram özlem halim
Bal gibi özlem
Börtü böceğe
Kurda kuşa karşı

Cengiz Bektaş

> «Gördün ya, kimsenin bir iş yaptığı yok. Mesele o odanın içinde beş on saat oturuvermekte... Lüzumsuz gibi görünür ama, bunsuz da dünya dönmüyor... boş oturmanın da bir hikmeti var... hükümetteki işlerin hepsini... iki kişi bile çevirir dersin. Lâkin o kalabalık olmasa âlem birbirine girer. Mesele memurların yaptığı işte değil, onların mevcut olmasında... 'Benim burada ne lüzumum var?' diyeceksin! Yanlış!... hükümet kapısından içeri adımını attın, artık lüzumlusun... Sen olmasan... bir aksaklık çıkar... Bunları... atıyorum sanma, bir zamanlar ben de... her şeyi aklımla halletmeye kalkıyordum. (...) Dünyada her felâketin içinden en az zararla sıyrılmanın yolu hayata uymak, muhite uymak, hiç sivrilmemektir...»

Yusuf'un memurluğunun haftasında seferberlik ilan edilir; «ne için, kimin için ölmeye gideceklerini, nerede ve nasıl öldürüleceklerini sormayı asla akıllarına getirmeyen kahramanlar» savaşa katılırlar. Romanın başlarında, «Yusuf'un sağ elinin baş parmağı kesildi mi, bu parmak, Yusuf'un askerliğiyle ilgili olarak» ortalarda karşımıza çıkar.(6) Bu nedenle askere alınmaz Yusuf.

Kalp krizleri sıklaşan Salâhattin Bey, bir gün ölür. «Pek dini bütün olmayan ve camide ancak bayramdan bayrama görünen» kaymakam için; yine «camiyle, namazla, din ve imanla pek alışverişi olmayan» Yusuf'un da katıldığı görkemli bir cenaze töreni düzenlenir.

Edremit'in yeni kaymakamı İzzet Bey'in ilk işi, «şehrin ileri gelenlerini hükümete çağırıp konuşmak, kendileriyle işbirliği etmek oldu. (...) Çağrılanlar arasında memleket eşrafı da vardı. Zaten yeni kaymakam sözlerini asıl onlara tevcih etmişti.» Kendisini herkesten büyük görüyor, «bir mülkiye amirinin geniş salahiyetini onlara hissettirmek» istiyordu. Onu tecrübeli memurların «gözü tutmamış»tır: «Geldiğinin ikinci gecesi... eşraftan birkaçıyla oturup kafayı çektiği kasabaya yayılınca, 'Tamam, ... malın gözünü göndermişler... Yükünü tutmadan gitmez!' diye söylendiler.

Aile dostu olan avukat Hulusi Bey, Yusuf'u uyarır (S. Ali, düzenin yapısını bir de onun ağzından vurgular):

> «Yeni kaymakamın gözü sendedir. Hiç kimse kendisinden evvelkinin adamlarını yerinde bırakmak istemez. Hatta üç dört gündür... bir şey olmadı diye hayret ediyorum. (...) Senin Şakir'le ve Hilmi Bey'lerle aranda bir geçmiş vardır. Bunu da unut. Dayanacak kimsen yok, ... seni ezerler. Yeni kaymakam ile de hemen arayı doğrultmuşlar... Doğrultmasalar bile, paraları var, efendim, paraya karşı kimin gücü yeter ki!»

Gerçekten de İzzet Bey, «Köylerden devletin alacağını, vergisini tahsil etmesi» için, Yusuf'u vergi tahsildarlığına atar. Böylece Yusuf, kasaba çevresinden uzaklaştırılmıştır. Bir yandan da evde açlık sıkıntısı kendini duyurur. Ancak, bir süre sonra; «Edremit, harbin ilk mahrumiyetlerini duymaya başlarken, Şahinde'lerin evinde eskisinden daha güzel ve bol yemek yendiği» görülür. Çünkü, evde düzenlenen çalgılı toplantılara, İzzet Bey, Şakir ve avanesi, kumandan Kadri Efendi de katılmaktadırlar. Evle mahallenin ilişkisi kesilmiştir. Mahalle, «işe kaymakamın da karışmış olması» ve «önayak olacak kimselerin askere alınması» nedeniyle, bu duruma karşı tavır alamamaktadır.

Kasabaya dönebildiği zamanlar Yusuf da durumu sezer. Şahinde, kendisini savunmaktadır: «Amirin, velinimetin İzzet Bey... bir kaymakam ailesinin sürünmesini kaymakamlık şerefine yakıştıramadığı için, bize hükümetten yardım ettirdi.» Yusuf çaresizdir; «kaymakama, Hilmi Bey'lere, Şakir'e karşı vaziyet almak büsbütün imkânsızdı. Derhal işinden atılır, ve bu sefer tamamıyla onların eline kalırdı.» Kendi kendine sormadan da edemez: «Neden böyle korkunç çemberler onu sımsıkı bağlıyor, neden ona yavaş yavaş, sindire sindire en öldürücü işkenceler yapılıyordu? Ne için, kimin için?»

Yusuf, gönderildiği köylerde hastalanır, biraz iyileşince ani bir kararla Edremit'e döner. İt kopuk takımı evde toplanmış eğlenmekte, Kadri Bey Muazzez'i öpmeye çalışmaktadır. Yusuf, herkesi kamçılarken lâmbayı söndürür, bu kez her ses ve kımıltıyı kurşunlar. Sonunda Muazzez'i alır, atına atlar ve dağlara doğru sürer. Bir ormanda konaklarlar. Muazzez yaralıdır. Yusuf, onu gocuğuna sararak uyutur. Sabah, Muazzez'in ölmüş olduğunu görür. Bıçağıyla bir mezar kazar, ölüyü gömer.

Sabahattin Ali, Türk edebiyatında, eşraf ve bürokrasiye kafa tutan ilk eşkiya tipi olarak yarattığı Yusuf'u, daha iyi ve güzel günlerde yeniden karşımıza çıkaracağını sezdirecek biçimde, romanını şu cümlelerle bitiriyor:

> «İçindeki bütün yıkıntılara, bütün kederlere rağmen başını yere eğmek istemiyordu. Matemini ortaya vurmadan tek başına yüklenecek ve **yeni bir hayata doğru yürüyecekti.»** (abç.)

Yaptığımız özetlemeden anlaşılacağı üzere, **Kuyucaklı Yusuf**'ta «başlıca üç sınıf insanıyla karşılaştık: mütegallibe özellikleri de taşıyan **kasaba burjuvazisi**, bürokratlardan oluşan **küçük burjuvazi, emekçiler.»**(7)

Sonuç olarak, romandaki tipleri yakından tanımak, bunların «devlet»le olan ilişki ve çatışmalarını anlamak bakımından yararlı olacaktır:

> **Şahinde,** «Evlenmeyi geçim aracı, ... iyi bir yaşamanın basamağı sayan, bencilliğinin dar hendesesi içinde hapsolup kalmış, ilkelliği içinde rahat, kafası düşünce gibi, fikir gibi şeylere karşı zırhla kapalı, her zaman, her yerde gördüğümüz kadınlardandır. (...) **Yusuf**'un isyanı, başkaldırması, düşünce yapısına uygun olarak, kötülüğünü günlük yaşamasında gördüğü fabrikatör Hilmi Bey'e, Şakir'e, İzzet Bey'e, yani belirli kişilere isyandır, başkaldırmadır. ... henüz bir düzen ölçüsünde bilinçlenmemiş başkaldırma.»(8); «Onun şahsında, o zamanki Türk toplumunda beliren büyük tarihsel bir olayı, işçi sınıfının, kutsal mücadelesinde müstakbel müttefiğini, geniş emekçi Türk köylü kitlelerinin gitgide şiddetlenen isyanını, yavaş yavaş uyandığını ve bilinçleştiğini, kendilerine henüz meçhul olan, fakat yeni, adil bir geleceği sezişini, burjuva ve çiftçilere, onların menfur sosyal nizamına karşı mücadeleye kalkış-

masını görmekteyiz. (...) **Salâhattin Bey**... feodal devlet cihazının bir vidacığı(dır). (...) **Yeni kaymakam İzzet Bey**, ... türeyen burjuvazinin bütün çirkinliğini, ahlâksızlığını ve düşüklüğünü kendinde toplamış bir adamdır. (...) Devlet cihazının diğer alçak bir mümessili de **Cemal Çavuş'**tur. Onun nazarında adalet, iki küçük torba altın değerindedir. (...) **Kübra ile anasının** şahsında da, zeytin amelelerinin ve hizmetçi kızların feci geleceği ve ağır hayatı canlandırılmıştır.»(9)

Muazzez, kanadı kırık bir kuş gibidir; yol göstericisi olmazsa, hayatın her alanında yalpalayabilecek bir yapıdadır. Fabrikatör ve toprak sahibi **Hilmi Bey** ile oğlu **Şakir**, hem cinsel yönden hem de kişi satınalma yönünden, burjuva ahlâksızlığının temsilcisidirler. **Hacı Etem**, burjuvazinin olumsuz etkisiyle bozulan bir lümpendir. **Hami Bey**, «egemenliği kalıcı kılan kurallar»ı her yöne çekmekte usta, «ipten adam alır» denilen türden bir avukattır...

2. İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN (1940)

Yazar, bu ikinci romanıyla, Türk edebiyatının düzyazı alanında o güne değin derli toplu el atılmayan bir konuya ilk kez önem vermiştir; bu da, faşizm ve onun ideolojisidir. «Sabahattin Ali, 'İçimizdeki Şeytan' adlı romanında, Türkiye faşistleri, ırkçıları ve pantürkistlerinin içyüzünü meydana çıkardı.»(10) Yapıtta «faşizm» sözcüğü geçmez bile; ancak, yazar ve arkadaşları, 2 Aralık 1945 tarihli **Yeni Dünya**'da açıklayacaklardır:

> «Biz irticaın, faşizmin ve faşistin düşmanıyız. Biz her çeşit yobazın ve yobazlığın düşmanıyız. Ve biz Türk halkının ekmeğine, hürriyetine ve istiklâline göz dikenlerin düşmanıyız.»(11)

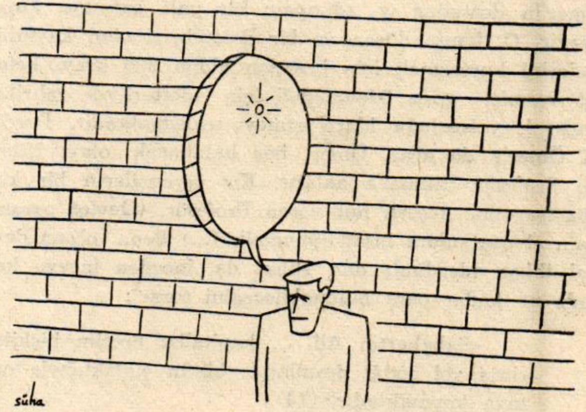
Mevcut olan hakim sınıflar ittifakından, burjuva devlet biçimlerinden bir başkası olan faşizme geçiş için çalışan ve üretim dışı ortamda kalan faşist görüşlerin eleştirisini yapan, halktan kopmuş aydınların açmazını sergileyen **İçimizdeki Şeytan**'da; sevişerek evlenen Macide ile Ömer'in, görüşleri ve yaradılışları uyuşmadığı için birbirlerinden habersiz özeleştiri yaparak ayrılmaları (Macide'nin Ömer'e yazdığı uzunca mektup, Ömer'in Bedri aracılığıyla Macide'ye yolladığı mesaj) temel alınmış, özellikle zamanın siyasal değerlendirmeleri yapılmıştır. Konumuz bakımından önemli olan da bu siyasal değerlendirmelerdir.

Yazar, mekân olarak başlarda Balıkesir'i almış, eğitim sistemini sergilemiş ve öğretmenleri oldukça sert yermiştir. Orada çocukların «hastalıktan ölmemeleri bir tesadüf», «orta mektebe gönderilmeleri de ikinci tesadüftür»! Okul müdürleri ve öğretmenler sanatçılığa özenirler, ama bu alanda da yetenek gösteremezler. Dersten çıkan kahveye koşar; kimisi oyun oynar, kimisi de iki tarafa birden yardım eder. S. Ali, romanın başka bölümlerinde de yer verdiği, «kendini özellikle şehirlerde hissettiren kültür ikileşmesi»ni(12) bir müdürün ağzından dile getirmektedir: «Burası Avrupa değil. Gerçi Avrupa'ya benzemek istiyoruz ama, yavaş yavaş.»

Ortaokula yeni atanan müzik öğretmeni Bedri Bey, bu başıbozukluğa çok içerler. Ama, namuslu aydınlar da zamanla düzenin çarkına kendilerini kaptıracaklardır: «Şehrin diğer mekteplerinde de aynı halin mevcut olduğunu öğrenen Bedri işi kalenderliğe vurdu ve ancak dersleriyle alâkadar olan birkaç kişiyle ciddi şekilde meşgul olarak diğerlerini kendi haline bırakmayı tercih etti.»

«Banka borçlarından, faizle para tedarikinden başka» lâf etmeyen bir ailenin kızı ve «ilkmektepten beri sesinin güzelliği ve musikiye istidadı göze çarpan» Macide, Bedri'nin ilgilendiği öğrencilerin başında gelir. Öğretmen ve öğrencisi, müzikten başka şey düşünmezlerken, «mektep müdürü Refik Bey her ikisinin de gözlerini ve düşüncelerini müzikten başka hususlara da çevirmelerine yardım etti».

Bedri, yazdığı bir mektubu Macide'yle postaneye yollamak ister. Onları izleyen müdür, mektubu kızın elinden alır ve fikrini zikreder: «Böyle kurtları genç kızların arasına başıboş salmaya gelir mi hiç! Ara sıra gözümüzün kör olmadığını anlatmalıyız. (...) şu züppe için başımı derde mi sokacağım!» Bedri'nin elini kolu-

nu, «kendini müdafaa edebilmenin hazin imkânsızlığı» bağlamıştır. Ancak, bu olayla birlikte, Macide ile Bedri'nin «Aralarında, aynı haksızlığa uğrayan iki kişinin yakınlığı teessüs etmeye başlamıştı.» Ve yıl sonunda İstanbul'a gitmek üzere istasyona yürüyen Bedri, yolda öğrencilerini görür: «Bedri olsun, Macide olsun... uzun uzun bakıştıklarını hissettiler.»

Daha sonraki yıl Macide, «kafasına neler ilava ettiğini bir türlü anlayamadığı birtakım derslerden imtihan verdi ve... orta mektebi bitirdi.» O yaz, İstanbul'da oturan Emine teyze, Balıkesir'e gezmeye gider. Macide'yi yanına alarak İstanbul'a döner. (Sabahattin Ali, bundan sonra hep İstanbul'u anlatacaktır.)

İstanbul'da, hem üniversitede okuyan hem de postanede çalışan Ömer de Balıkesirlidir. Amaçsız, düşlerle avunan, zayıf iradeli ve kararsız bir genç olan Ömer, zaaflarının nedenini kendi dışında görmektedir: «İçimde öyle bir şeytan var ki... bana her zaman istediğimden büsbütün başka şeyler yaptırıyor.» Bu delikanlı bir raslantıyla tanıştığı Macide ve Emine teyzeyle akraba çıkar. Macide ile Ömer'in ilişkileri ilerlemeye başlar.

Ömer'in arkadaşlarından Nihat'ın her düşüncesi paraya dayanmaktadır: «Para ne enteresan şeydir. (...) Ne muazzam şeydir bu kirli kâğıt. (...) Ciltlerle kitabın, saatlerce tefekkürün yapamadığı işi iki kirli kâğıt başarır.» İsmet Şerif, Profesör Hikmet, Hüseyin Bey, Emin Kâmil, vb. de onun arkadaşlarındandır. Bunlardan özellikle, «seyyan fazilet abidesi halinde gezmek isteyen» Profesör Hikmet, her zaman darda bulunan Ömer'e para yardımında bulunmaktadır.

Yazar, gelişmekte olan işbirlikçi tekelci burjuvazinin (büyük sermayenin), eşrafı (küçük sermayeyi) nasıl tasfiye ettiğini iyi saptamış.(13) Macide ile Ömer'in ilişkilerini bahane eden (gerçekte ise, babası öldüğü ve para kaynağı kesildiği için) Emine Teyze, kızı evinden kovar. Macide'nin artık gidebileceği tek yer, Ömer'in evi ve kucağıdır; ama o, bu işi isteyerek yapmıştır.

Ömer, çok seyrek işyerine gider. «Muhasebede oturur ve hemen hemen hiçbir iş yapmaz.» Devlet dairesi bir «çilehane»dir. Memurlar içinde namuslu, dürüst olanlar da vardır. Bunlardan veznedar Hüsamettin Efendi Ömer'in dostudur ve «dünyayı bir pula satmaya âmade»dir. O, hapse düşen ve bir dolandırıcı olan kayınbiraderini kurtarmak için kasadan aldığı 200 lirayı kefalet vermiş; para ödenmediği için defterlerde tahrifat yaparak yolsuzluğu idare etmeye çalışmaktadır. Derdini Ömer'e de açar. Ömer, boş bulunarak, olayı Nihat ile Profesör Hikmet'e anlatır. Kız öğrencilerin bir kaş göz işaretine geçerli not veren Profesör, «Devlet parasına... el uzatanlara insaf etmemeli. (...) Ben... olsam derhal ihbar ederdim!» der. Nihat da, inceden inceye kasada ne kadar para bulunabileceğini sorar:

> «Sabahattin Ali, ... kapitalist üretim ilişkilerinin yol açtığı dramları... bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.»(14)

Devlet daireleri yetenek değil, uşaklık istemektedirler: «Darülfünunun şahadetnamesi elinde olan belki daha kolay bir yere kapılanabilecek» olan Ömer, nüfuzlu bir akrabasına baş vurarak, daha iyi yere yerleştirilmesini istemiştir. Bu akraba iş değil, öğüt verir: «Çalış; amirlerinin takdirini, muhabbetini celbet, seni daha iyi bir yere inha etsinler, o zaman ben meşgul olurum!»

Çok bunalan Ömer, bir kadın çorabı bile çalar. Arkadaşı Nihat ise hep sitem etmektedir: «Sana keyfin için (para) lâzım... Bize gayelerimiz için, yapacağımız işler için lâzım!»

Arkasından tüm düşüncelerini şöyle özetler:

> «Sen böyle postane köşelerinde üç buçuk kuruşa memurluk yaparak ev beslemeye uğraşacak adam mısın? (...) Madem ki herkes gibi değilsin, onlardan daha akıllı daha üstünsün, onlara hükmetmek hakkın, hatta vazifendir. (...) Bütün arzularını tek bir gayeye: İnsanlara hükmetmek, onların başına geçmek gayesine hasretmen lâzım. (...) Hayatını nasıl olup da bir kadına bağladığına şaşıyorum. Kadın bir oyuncaktan başka nedir? (...) Erkek sert, haşin, âciz hislere yabancı, sadece kuvvete tapan mahlûktur. Dünyaya bizim gibi insanlar kendi kafalarında tasavvur ettikleri şekli vermeli ve koyun sürüsünden farkı olmayan halk ise sadece tâbi olmalıdır. Bunu sabit fikir halinde kafana yerleştirir ve maddi, manevi bütün kuvvetinle bu yolda çalışırsan muhakkak gayene varırsın...»

Sabahattin Ali burada, var olan burjuva devlet biçimini sürdürmede de, getirilmek istenen bir başka burjuva devlet biçimine geçmede de basın ve yayına ne kadar önem verildiğini vurgular. Çünkü, S. Ali biliyordu ki, «gazeteler» (basın), «bütün bir devlet»i ayakta tutan en önemli ögelerden birisidir. Nitekim, Ömer'in sorusu üzerine, Nihat bu konuyu, arkasından da kendisine neden dil döktüğünü şöyle açıklar:

> «... birtakım mecmualar ve... kitaplar neşrediyoruz... Gençlik bizimle, ... fakat fakir! Çok kere bu kitapları bedava vermeye mecbur oluyoruz... Mecmualar ayda hiç olmazsa birkaç yüz lira eritiyor... Halbuki susamayız... Düşmanlarımız var, onları cevapsız bırakamayız... İnsaniyet, hak, adalet gibi sözlere dayanarak gençliği zehirlemek isteyen cereyanlarla mücadeleye mecburuz. (...) Şu senin veznedar bize para bulabilir! (...) Hayatta kendine lâyık olan mevkii almak için her türlü çareye başvurmak meşrudur. Modası geçmiş ahlâk kaidelerini unut!..»

Günler, parasızlık, iç sıkıntısı ve kararsızlık içinde geçip giderken, bir akşam Profesör Hikmet, Macide ile Ömer'i gazinoya davet eder. Geceyi tertipleyen «Tatar suratlı adam» Hüseyin Bey, «üdebayı davet etmiş», makalelerini topladığı kitap hakkında, «kalem sahiplerine hoş görünüp iyi tenkitler yazdırıcak»tır.

Macide, orada eski öğretmeni ve ilkgözağrısı Bedri'yle karşılaşır. Bedri, öğretmenliği bırakmış, gazinodaki saz heyetine piyano çalarak ve özel dersler vererek geçimini sağlamaktadır. Ömer'in de yakın arkadaşıdır.

Macide, «Bazı hatıralarla henüz bağlı bulunduğunu hissettiği eski hocasından bol bol mevcut olan... vasıfları Ömer'de görmek istiyor, garip bir korkuya veya kıskançlığa benzeyen hislerle kocasına sokuluyor ve onun alâkasını çekmeye çalışıyordu.» Ama Ömer, kendisini iyice dağıtmıştır. Nihat'ın kafasına taktığı ve önceden reddettiği işi yapar, veznedarı tehdit ederek kendisi için 250 lira alır. Sonra da pişman olur ve bu parayı lâyık gördüğü Nihat'ın kapısının altından atar. Kendi evine dönünce, Macide'nin yanına gelen Bedri'yi kovar. Arkasından da af dilemeye gidince, Bedri'nin ablası gelir, Macide'ye söylemediğini bırakmaz.

Bundan sonraki zaman, Ömer'in pansiyonunun karanlık salonunda, Nihat'ın bazı arkadaşlarıyla toplanmaları, tartışmaları, dergi ve broşür tashih etmeleriyle geçer.

«Profesör Hikmet... Nihat ve maiyetindeki gençler bir akşam Ömer'i ve karısını bir hayır cemiyetinin müsameresine götürdüler.» Burada Ömer, bir kızla yakın-

dan ilgilenir. Oradan hep birlikte Beyoğlu'nda çalgılı bir yere, sonra da Büyükdere'deki bir gazinoya giderler. Yalnızca Bedri gitmez.

Gazinoda bir ara tuvalete giden Macide'nin ardından İsmet Şerif, güya yanlışlıkla içeri girer. Ömer'in kızla yakınlığına değinir, «bir izzetinefis faciası oynandığını» söyler. Ama kendisi de Macide'ye yaklaşmak istemektedir. Macide düşünür : «Zannediyorlar ki, bir erkeğe karşı hiddet, hatta nefret duymaya başlayan bir kadın, hemen başka erkekler bulup boyunlarına sarılmak ister...» İ. Şerif sarkıntılığa kalkar, Macide'nin tepkisiyle başaramaz. Macide masada otururken, Prof. Hikmet'in el hareketlerini Ömer de görür : «Kendisine borcum var... Nasıl tersleyeyim?» der...

O gecenin sabahı Macide, Ömer'e uzunca bir mektup yazar. Kendisinin Ömer'e «rehber değil, ancak yoldaş olabileceğini», ama bu yolu ikisinin de bilmediklerini ve birbirlerine yük olmaktan, birbirlerini şaşırtmaktan başka bir şeyin ellerinden gelmediğini; kısacası, ayrılmaları gerektiğini belirtir. Mektubu bırakacak, çekip gidecektir. Bu sırada telaşla Bedri gelir. Ömer'in, Nihat'ın ve yanındaki çocuklardan çoğunun gözaltına alındıklarını, Prof. Hikmet'in nüfuzlu ahbapları sayesinde yakasını sıyırdığını söyler. Macide gitmekten cayar.

Burada Sabahattin Ali, Bedri'yi konuşturarak 1930'lu yıllara ayna tutmaktadır :

> «Nihat ve etrafına topladığı delikanlılar, gençlik, bilgisizlik, gayesizlik yüzünden ve biraz da külah kapmak arzusuyla, birtakım mecmualar, broşürler neşretmeye, memleket ve millet sevgisini inhisar altına alıp etrafa küfür ve iftira yağdırmaya başlamışlardı. (... ... bu neşriyat, son günlerde sistemli bir hal aldı. (...) Münakaşalarını... bağıra bağıra yapan, fikirlerini alenen söylemeyi ve icabında yumrukla müdafaayı bir kabadayılık addeden bu kahramanlar, birdenbire nedense esrarengiz bir hüviyet aldılar... bir araya gelince başbaşa verip fısıltı halinde konuşuyorlar, ... hasımlarına cevap vermeyerek : 'Zamanı gelsin, biz sana dünyanın kaç bucak olduğunu gösteririz!' demek isteyen emin bir gülümseme ile iktifa ediyorlar... mahiyetleri tamamen anlaşılamayan birtakım maceraperest ve esrarlı heriflerle düşüp kalkıyorlardı. (...) ... bu coşkun gençler, bir kısmı bilerek, bir kısmı bilmeyerek, mükemmel bir ağın içine düşmüşler... yabancı ve barbarca kanaatlerin tercümanı... oyuncağı olmuşlar. Kendilerine telkin edilen yalancı ve sinsi dünya görüşünü müdafaa edeceğiz derken kendilerinin, milletlerinin ve insanlığın kuyusunu kazdıklarını bilmemişler... Ve nihayet başka bir devlet hesabına hizmet denilebilecek kadar ileri giden işlere girişmişler... Ele geçen vesikalara nazaran, memlekette kendilerine muhalif bildikleri insanların listeleri yapılıp perde arkasında kalan esrarlı ellere verilmiş... İnsanlar düşünüşlerinin istikametine, kanlarına, yedinci cedlerinin nesebine veya doğduğu yere göre tasnif ve deftere kaydedilmiş... bir hayli de para dalaveresi dönmüş... bundan... kodamanlar istifade edip... çömezler pîr aşkına bağırmışlar... mesele de buradan meydana çıkmış... Ortada para oyunu olduğu halde kendilerine bir şey koklatılmadığını sezen birkaç idealist genç, işi meydana vuruvermişler...»

Tutukluluğu süresince, hem Ömer'e hem de Macide'ye Bedri bakar. Macide, Bedri hakkında şöyle düşünmektedir : «Bedri bizim bilmediğimiz şeyi biliyor : Bu manasız ve boş hayattan daha başka bir şey olması lâzım geldiğini ve bu başkasının ne olduğunu...» Bedri de aynı doğrultuda konuşmaktadır : «Daha sarp yollardan yürüyen fakat buna mukabil insan denecek bir insan olmak isteyenler ... var. (...) Bu... gibilerin az ve henüz kendilerini tam göstermemiş olması, günün birinde iyinin, doğrunun ve kıymetlinin hakim olacağından ümidi kesmeyi icab ettirmez... Bugün şurada burada teker teker yaşayan ve çalışanlar yarın birleşince bir kuvvet olacaklar ve en kuvvetli silâhı : haklı olmak silâhını ellerinde tutacaklardır.»

Bir ziyarete gidişlerinde, Ömer, Bedri'yi yalnız kabul eder. Tahliye edileceğini, «içimizde şeytan falan olmadığını», «içimizde acz, tembellik... iradesizlik, bilgisizlik ve bunların hepsinden daha korkunç bir şey : hakikatleri görmekten kaçmak itiyadı olduğunu» söyler. Kendisinin düzeleceğini, ama bunun zaman alacağını belirterek, «dünyanın en harikulâde mahlûku» olan Macide'yi, Bedri'nin yanına almasını ister...

Romanın özetlemesini burada bitireceğiz. Ancak, tiplerin (ve özellikle «eklenti kişiler» oldukları gerekçesiyle eleştirilere neden olan olumsuz tiplerin) üzerlerinde de durmalıyız :

Dağınık

O dağınık duruşlardır mayısları batıran
Daha olgunlaşmadan koparılan
Kökleri kökleşmeden
Meyveleri çiçekteyken çürüyen
Bir kuruntuda azaltan herkesi
O dağınık duruşlardır
Tomurcukları
Dört mevsim patlatmayan
Bir sorgun'un suya dönük yüzünde
Hep gölgesini bekleyen
Tepeden bakan herkese
Bizi bizden eden
O dağınık duruşlardır günleri batıran

Mehmet Kıyat

«Pantürkist ve faşistlerin tanınmış yöneticilerinden» **Nihat;** «demokrasi ve sosyalizm düşmanı, faşist gazeteci ve romancı» **İsmet Şerif;** «burjuva milliyetçiliği ve pantürkizmi ile tanınan» **Profesör Hikmet;** «Tatar suratlı adam» (15) **Hüseyin Bey;** «iş güç sahibi olmayan bir mirasyedi» **Emin Kâmil,** vb.

Başarıyla yaratılmış bu tiplerin yaşamış kimlikleri de şöyledir :

Profesörr Hikmet diye gösterilen insan hakikatte tarihçi **Mükrimin Halil** (Yınanç)'dir.(...) Romandaki tiplerden muharrir İsmet Şerif ('in de)... **Peyami Safa** olduğu anlaşılıyor. (...) Romanda adı söylenmeyen tatar suratlı herif ise ya Profesör **Zeki Velidi** (Togan) yahut **Abdülkadir İnan** olacaktır.» (16) «romandaki Nihat, **Nihal Atsız'ı...** temsil etmekte» dir (17)

Romanın baş kişilerinden **Macide,** tam bir «18 yaş ruhu» ile evlenmiş, ama olumlu bir özeleştiri ile bu işi bitirmiştir.

Ömer, Lenin'in de sık sık değindiği(18) İ.A. Gonçarof'un «Oblomof» adlı yapıtında ve G. Plehanof'un değindiği(19) A.S. Puşkin'in «Yevgeni Onegin» adlı koşuklu yapıtında biçimini bulan tam bir «lüzumsuz adam» tipidir. Bu «Oblomov»luk ya da «lüzumsuz adam»lık, her zaman faşist ideolojiyi benimsemeye yatkındır.

«Eser içerisinde ne yaptığını bilen tek kişi **Bedri,** ... en tutarlı eleştirileri yapan yine o oluyor. Bu açıdan, Bedri'nin yazarın bir çeşit gizli yargıcı olduğunu çekinmeden öne sürebiliriz.»(20)

O, faşistlerin kişisel terörünü ve kaçınılmaz sonlarını şöyle dile getirir :

«Bu gibi fikirleri doğuranlar, daima, ezilmeye, yok olmaya mahkûm olduklarını hisseden zümrelerdir. Bağırırlar, çağırırlar, ellerine fırsat geçerse suni olarak sahip oldukları bu iktidarı en vahşi bir şekilde kullanmaya kalkarlar; fakat nihayet hayatın ebedi kanunlarının pençesi altında çiğnenir ve mahvolurlar...»

*
* *

Sabahattin Ali'nin 1940'larda bir öngörüş olarak yazdığı bu satırlar, birçok ülkede faşizmin yenilmesi ve kapitalizmin tasfiyesiyle (İkinci Paylaşım Savaşı sonunda), doğrulanmıştır. Kapitalizm bir sistem olarak da, bu «ebedi kanunların pençesi altında çiğnenip mahvolacaktır».

Yazarın **İçimizdeki Şeytan**'da, faşizmin ideolojisini; yalan, demagoji ve provakasyonunu; sahtekârlık, ahlâksızlık ve ikiyüzlülüğünü; kadınları «kullanması»nı; kalleşlik ve ihbarcılığını; ırkçılığa, milliyetçiliğe ve şovenizme dayanmasını; «üstün insan» teorisi gibi hayale dayanmasını; ihtirasa, çıkara dayanmasını ve dengesizliğini; korkaklık ve kuklalığını; dine dayanmasını, bağnazlığını ve geçmişe sahip çıkmak istemesini; gençlik ve aydınlar arasında taban arayışını; basın ve yayın organlarını kullanışını; barbarlık ve vahşiliğini... bir roman boyutları içinde yansıtmasını; dünyadaki faşist liderlerin ve bunların Türkiye'deki uzantılarının söz ve eylemleriyle karşılaştıracak olursak, aralarında büyük bir yakınlık göreceğiz. Üstelik bu yakınlık, G. Dimitrov tarafından yapılan tanım ve teşhirlere de uymaktadır.(21)

*
* *

İşte, «orta halli romancılardan»(22) Sabahattin Ali'nin; «sıradan aşklı, duygulu, romantik serüven romanlarından» ikisi! İşte, «dava ve tez tutkunluklarından uzaklaşmadığı» gerekçesiyle «beğenilmeyen»(23) ve «olağan bir hikâyeye siyasal bir yön vermek isteğiyle», «araya bazı eklenti kişiler sokulmuş»(24) diye eleştirilen **İçimizdeki Şeytan!** Artık, fazla «söz istemez»!..

(SÜRECEK)

DİPNOTLAR :

(1) İbrahim Tatarlı - Rıza Mollof; Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a (Marksist Açıdan) Türk Romanı, Habora Y., İstanbul - 1969, s. 71.
(2) Asım Bezirci; Sabahattin Ali, Gözlem Y., İstanbul - 1979, s. 161 - 162.
(3) Fethi Naci; **«Modern Bir Tragedya»,** On Türk Romanı, Ok Y., İstanbul - 1971, s. 32.
(4) İ. Tatarlı - R. Mollof; Agy., s. 77.
(5) Asım Bezirci; Agy., s. 158.
(6) Fethi Naci; Agy., s. 35.
(7) Sâkıp Coşkun; **«Sabahattin Ali'nin Romanları»,** Yarına Doğru, Sayı : 6, 1974.
(8) Fethi Naci; Agy., s. (sırasıyla) 39 ve 43.
(9) İ. Tatarlı...; Agy., s. (sırasıyla) 72, 76, 78, 79.
(10) Nâzım Hikmet : **«Mücahit ve Muharrir Sabahattin Ali»,** Yarına Doğru, Sayı : 13, 1975.
(11) Kemal Sülker; Sabahattin Ali Dosyası, Ant Y., İstanbul - 1968, s. 27.
(12) Hulki Aktunç; **«Orta Yerdeki Şeytan?»,** Yansıma, Sayı : 15, 1973.
(13) Bkz. Mehmet Ergün; **«İçimizdeki Şeytan»** Yeni Dergi, Sayı : 103, 1973; Hulki Aktunç, Agy.
(14) Mehmet Ergün; Agy.
(15) İ. Tatarlı...; Agy., s. 101.
(16) Atsız; İçimizdeki Şeytanlar, Arkadaş Basımevi, İstanbul - 1940, s. 12 - 13.
(17) Asım Bezirci; Agy., s. 180.
(18) Lenin; Eserler (Rusça), C. XXXIII, s. 179.
(19) G. Plehanof; Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum, May Y., İstanbul - 1974, s. 97.
(20) Mehmet Ergün; Agy.
(21) Ayrıntılı karşılaştırma örnekleri için bkz. Hüseyin Altunya; **«Sabahattin Ali ve 'İçimizdeki Faşizm'»,** Vatan Gazetesi, 1.3.1978 - 10.3.1978.
(22) Selim İleri; Soruşturmaya Cevap, Yansıma, Sayı : 15.
(23) Tahir Alangu; **«Sabahattin Ali Üzerine»** (Değirmen, Dağlar ve Rüzgâr), Varlık Y., İstanbul - 1965.
(24) Asım Bezirci; Agy., s. 178.

Menevşe Türküsü

Gülten Akın

Seni, yelip yelip aç yatanlarla
Seni acılardan acılardan doğan
Seni sabrın, seni alçak değil amma
Gönül alçaklığının mor çiçeği

Kayşaların, sel yarıntılarının
Sahipsiz dağların ufak ufacık
Gizli değil açıktan sahabı
Aşkla büyüyorsun, dirençle
Kokun ülkemizi dolduruyor
Kokun dünyamızı dolduruyor

Vurulup vurulup düşenler seni
Hücrede, koğuşta yatanlar seni
Sulaya sulaya büyütüyorlar
Menevşem
Büyüyorsun

Tarişte, çimentepede
İşin peşinde
Ekmeğin aşın peşinde
Ölümle göğüs göğüse
İstanbul'da Gültepe'de
Ahmet daha on yaşında
Karanlığı delerek, söverek sinsiliğe
Açıktan açığa büyüyorsun

Aşkalede kara kömür, grizu korkusu
Adanada afat Develide ecel
Değil değil değil
Doğal değil hiç birisi, doğal değil
İnsanın, şu hayın insanın sebebinedir
Kahrınadır, zulmunadır
Odur namlu karasına boyayan dünyayı
Odur yokluk, odur zulum, odur kelepçe
Bir kat, bir kat daha, hadi bir daha
Zorlaya zorlaya, sabırla inatla
Menevşem, büyüyorsun

Gazipaşa Yazıları

Kerim Korcan'ın Haydut Tarafından Isırıldığı...

Fikret Otyam

«Ne keremdir dosta kavuşmak» der bir halk ozanımız.

Şu gün şu otobüsle hareket ediyorum yollu telgrafını alınca dellendik kıvançtan, hesap kitap, gelse gelse şu saatte gelir dedik Filiz'le, ne var ki o saat bir türlü gelmez, erkenden kalkıp gittik otobüs terminaline, vakit geceyarısına yakındır ve evimizle terminal arası o saatte kuş uçmaz ve de kervan geçmez gidiş dönüş yirmi kilometredir.

Saat bire doğru geldi otobüs, bakındık, evet koca Kerim Korcan otobüsteydi ve yarenlikteydi halâ!.. Sarmaş dolaş olduk, kaptım bavulunu, sonra yola revan olundu, olundu ama, onaltı saat ırgalanan otobüste Kerim de elbette ırgalanmış, bizim yol ise işin tuzu biberi oldu! Evin önüne varınca bavulla yürüdüm, geride kaldı Kerim, zaar sıkışmıştır dedim, bavulunu koydum hazırladığımız konuk odasına.

Ev, Gazipaşa'nın o yıkık vede yıkılmakta olan kalesinin eteğindedir ve en yakın komşumuz ise yüce Tanrı'dır, ol nedenle can vede mal güvenliği, yazar İlhami Soysal'ın altı aylıkken armağan ettiği şimdi 8 yaşındaki dişi kurt Haydut ile, birbuçuk yaşında vede gazeteci Engin Karadeniz tarafından armağan edilen erkek kurt Korsan tarafından sağlanmaktadır.

İki sadık bekçi, bizi yine karşılarında görünce herzamanki gibi bir güzel sevindiler, atladılar üzerimize. Ne var ki, yarı kurt yarı çoban karışımı muzluk bekcisi Topal Ezo'yu sevmiyor Haydut, ikisi de dişi, sanırım kendinden önce doğum yapan Ezo'yu kıskanıyor bizim Haydut, Ezo'nun öteden sesini duyanda, hırladı ve Korsan ile birlikte hamle ettiler bahçe kapısına doğru ve otomobil ile çitin o daracık geçitinde Kerim Korcan ile burun buruna geldiler, gecenin bir yarısı kocaman bir adamı pat diye karşılarında görünce zınk edip durmalarıyla havlamaları bir oldu, sanırım Kerim de şaşkındı, ben durun murun, ulan o koca adam yabancı değil demeye kalmadan, o tombulca Kerim Korcan'ı bizim Haydut da tam dişine göre bulmuş ki, o ani karşılaşmanın verdiği heyecan içinde, Kerim'den ufak bir parça almayı yeğlemiş, bunu Kerim'i eve alınca saptadık. İki adet kan akan delik, baldırda!

İlaçlama faslı uzun sürmedi, köpekler aşılı olduğundan telaş etmedim ama, çok sevdiğimiz bir insana, çok sevdiğimiz köpeklerimizden en hırçını ihtiyar Haydut'un böylesine hoş geldin demesine de epey canımız sıkıldı.

Kerim gele hoş gele, elleri dolu gele. Bizi son derece mutlu eden armağanlar getirmiş İstanbul'dan e yayınevinin bazı kitaplarını. Kerim gele hoş gele elleri de boş gele bile olsa, zaten en büyük armağan bizim için, bizatihi kendisiydi. Biz karı koca Kerim'i baba gibi severiz, bu onurlu, bu çilekeş, bu doğrucu Davut, bu babacan, bu candan, bu yalansız dolansız romancımız ve de şair dostumuzu beş günden fazla konuk edemedik. Bulgaristan'a gideceği için daha sözüne, o canım söyleşilerine doyamadan aldığımız yerden otobüse teslim ettik, bihoş oldu içimiz, doldu gözlerimiz. Dost özlemi işte o andan itibaren yeniden başladı.

TEŞEKKÜRLERİMİZLE

Geçen Gazipaşa Yazıları'nda Veysel Öngören'e ve kitabını basana sevgiyle sövmüştüm demiştim ya, sövmem epey kuvvetli vede kudretliymiş ki Ahmet Say bunları geri almam için zaar, bastığı tüm şiir kitapla-

Bruno

Denizi görenler
bir damla suda
bilmezler
eğikliğini göklerin
üstümüzde

Ellerine değmek için
bu yamuk Evren
büyür sevgice
ağırlığını taşıyan B r u n o
odun ateşinde

Abdullah Rıza Ergüven

rını hemen o gün salmış. Sabah, akşam, sabaha karşı, gece yarısı ne zaman boş vakit bulsak, hatmettik kitapları. O gözümün önünden hiç ama hiç gitmeyen kadim dost, namussuz kanlı ellerin akılları sıra yere serdikleri sevgili Doğan Öz'ün «Biz Ölmeyiz»i başta olmak üzere, Veysel'in Remo ve Salo'su, eski yani kadim çilekeşanlardan Arif Damar'ın Ölüm Yok ki'si, Ahmet Telli'nin Hüznün İsyan Olur'u, Metin Altıok'un Kendinin Avcı'sı başucumuzda, çevirip çevirip okunmaktalar.

Sanımca, daha değerini bilemediğimiz bir adam yaşıyor ülkemizde Vecihi Timuroğlu namlı bir er kişi. Şeyh Bedrettin Varidat incelemesini okurken yine andım sevgiyle, yine andım birkez daha saygıyla ve bir kez daha yandım Ankara'da burun buruna iken daha yakın ilişki, dostluk kuramadığıma, bilgisinden yararlanamadığıma...

NE, ON YIL MI OLMUŞ?

Ankara'dan TV'den telefon etmişler bizi arasın diye.. Buna sevindim, çünkü kimin aradığı belli. Kimi kez haber geliyor acele Ankara'dan arandın.. gibilerine. İşte o zaman içime bir kor düşüyor, sanki hep kara bir haber gelecekmiş duyusuna kapılıyor insan. Karşıdaki «Orhan Kemal'in onuncu ölüm yılı nedeniyle bir program hazırlıyoruz, ya Ankara'da, olmazsa İstanbul'da buluşalım çekim için» dedi. Telefon düşeyazdı elimden, demek on yıl olmuş ha? İnanamadım, neyi neden ve kimden saklayayım, Orhan Kemal birgün pat diye çıkıp gelecekmiş gibi bir duyu içindeyim, tabudunu Sofya'dan topraklarımıza uğurlamama karşın! Kimi insan var, ölmeyecekmiş, ölmemiş gibi gelir, başkalarını bilmem, en taze örnek, Orhan Peker, ressam arkadaşım Orhan Peker de böyle, oysa kendi elimle kodum toprağa, yatakladım bura deyimiyle, kürek kürek toprak attım mezarına, yeni yatağına. Ama gelin görün ki, kendi çektiğim ve atölyemde asılı fotoğraflarına bakarken, yahu epey oldu görüşmeyeli, bir çıkıp gelseler diyorum.

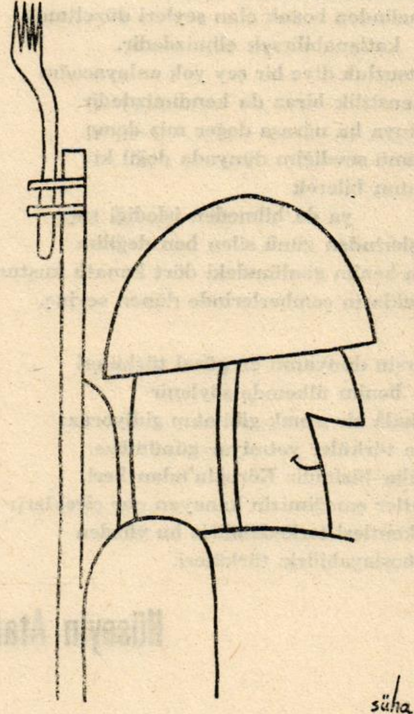
Çekim için ne İstanbul'a nede Ankara'ya gitme olanağım yoktu, siz buraya gelin dedim, bir hafta sonra dört kişilik bir ekip geldi, söyleştik çekim mekim yaptılar, yaptılar ama, nafile bırak.. Benim bildiğim Orhan'ı şöyle Meserret biçimli bir kahvede, olmazsa —bilmem duruyor mu— Sirkeci'deki Urfa Kebapevinde anmalıyız masa başında, Muzaffer Buyrukçu, Nurer Uğurlu, Arap Talat nam-ı diğer Bıyık, Küçük Erol, hatta bizi bastırır ama Yaşar Kemal, Hüsamettin Bozok, ressam Agop Arad falan, vurmalıyız gırgıra, ağzımıza ne gelirse söylemeliyiz vede aklımıza, daldan dala atlayıp eski anılara dönüp dönüp, cümbür cemaat gitmeliyiz Unkapanı Cibalı Fırın Sokak 20 numaraya. Unkapanı Cibalı Fırın Sokak, şimdi Unkapanı Cibalı Orhan Kemal Sokağıdır İstanbul eski Belediye Başkanı Ahmet İsvan'ın hakbirliliği ile.

YAŞAR KEMAL

Tabii böyle bir filmi bu kadroyla çekmek olanağı maalesef vede maateessüf mevcut değildir şu sıralar. Bu bir Hükümet sorunudur, hatta parlamenter demokratik bir düzen işidir, yasama meclisleri işidir, sebebini beyan etmek isterim, ezcümle:

Bizim Yaşar Kemal, Nobelistan'da yaşıyormuş iki yıldır mı ne? Nobelistan bilindiği üzre İsveç nam memlekettir, İskandinav ülkesidir. Müzmin bronşit vede müzmin romatizma misüllü bizim Yaşar Kemal de müzmin Nobel aday adayıdır. Sanırım on yıldız Nobel Edebiyat Armağanı için bazı basın yayın organları vede Yaşar'dan yana lafcılarınca en büyük adaydır ve yıllardır keferelerce hakkı yenmektedir. Nasıl ki güreşçilerimizin, topçularımızın hakemlerce hakkı yeniyorsa; Örevizyon mu eruvuzyon mu ne karın ağrısı ise, orada da seçiciler bizim hatun kişi avazcıların hakkını yiyorlarsa, Nobelciler de aynen vede muhakkak bizim Yaşar'ın hakkını haksızca taam eylemektedirler! Ol nedenle bizim Yaşar bu hakkını söke söke, bileğinin vede ayağının hakkıyla koparabilmek için Nobelistan, nam-ı diğer İsveç'te bir karargah oluşturmuştur ki aralarında kitabını basan yayımcılardan tutun, dilediğin anda dilediğin yazıyı döktürebilecek bir basın kadrosu, cemalini yedi düvele renkli vede siyah beyaz olarak yansıttıracak TV kameraman ekibi ve milyonlarca hayranı bulunmaktadır. Ne var ki ah şu yezit soylu seçiciler kurulu bizim oğlanın yukarda da beyan ettiğim üzre hakkını ısrarla yemektedirler.

Haksızlığı sevmem, ben Yaşar'ı bu nedenle İsveç'te yani Nobelistan'da sanırdım. Allah kahretsin beni, meğer Yaşar Kemal'in can güvenliği kalmamış Türkiye'de, iki Amerikan gazetecisine verdiği beyanatta, «Hükümet can güvenliğim konusunda teminat verirse yurduma dönebilirim» diyor.

Demirel pek kitap mitap okumaz, ama sanırım Yaşar Kemal'in adını duymuştur, bakmayın devri iktidarında 107 gün içinde 1362 kişinin hayattan künyelerinin düşürüldüğüne, insalcıl tarafı vardır, ben kendilerinden bizzat ve alanen rica ediyorum, Yaşar Kemal'e bu «güvenlik teminatı» mutlaka verilmeli, hatta yüce Parlamento bunu garantilemelidir ki Yaşar dönsün ülkemize. Fukara, o gurbet ellerde ne yer ne içer, sıla hasretine, yurt hasretine, eş dost hasretine nasıl dayanır, örneğin beni özlese vede gel dese gelemem yani gidemem, ben O'na gel desem gelemz, zira Yaşar'ın can güvenliği yok, istirham ediyorum tekrar, Türkiye garantör devlet olarak Yaşar'ın can güvenliği için mutlaka garanti vermelidir ki bu hasret bitsin!

Dağlar ve Türküler

Bir nar çiçeği büyüttüm gönlümde
sürdürmek için baharı işimizde böylece;
arkamızdan süregeldiği varsayılan,
varsayılan o dörtnala iz
yok oluversin diye günü gelince.
Neyi bilip neyi bilmediğimi öğrendiğimde
unutulurdu belki kıyıcığında doğduğum deniz
ama her şeye rağmen umutluyuz
bugün geç değil çünkü dünden.

Yaşadıkça öğrenilen odur ki
temelinden bozuk olan şeyleri düzeltmek
katlanabilirsek elimizdedir.
Mutsuzluk diye bir şey yok anlayacağın
düzensizlik biraz da kendimizdedir.
«Dünya bu uğraşa değer mi» deme,
gözünü sevdiğim dünyada değil ki
insanın bilerek
ya da bilmeden işlediği suç.
Düşlerinden günü silen ben değilim
ama benim gönlümdeki dört kanatlı kuştur
çocukların çemberlerinde dönen sevinç.

Bilirsin dünyanın en güzel türküleri
benim ülkemde söylenir
ve hâlâ bir ırmak gibi akıp gidiyoruz;
oysa türküler yetmiyor günümüze.
Dağlar bizimdir Köroğlu'ndan beri,
kentler emeğimizin kanayan nar çiçekleri;
ne kentleri terkedebiliriz bu yüzden
ne boşlayabiliriz türküleri.

Hüseyin Atabaş

Bir başka yolu daha var, sanırım ben bir çözüm yolu buldum şu Nobel için, Yaşar gelmeli buraya, arkadaşlık öldü mü, benim vesikalı bir 7.65 Kırıkkalem var, şöyle ayağına ayağına doğru iki sallarım hesaplı vede kitaplı, ertesi günü de penceresinin altına bir dinamit lokumu ufaktan sonra yerli ve yabancı basın ver yansın ederiz, TV siyle, radyosuyla bir gümbürtü, al sana yeni bir reklam, eh bu defa da bizim oğlanın hakkını yerlerse zehir zıkkım olsun, boğazlarında kalsın! İsteyenin bir yüzü vermeyenin iki yüzü karaymış, itoğlu itler nedir lan bize çektirdiğiniz verin şunu olsun bitsin, biz de rahatlayıp övünelim Yaşar da bi güzel rahatlasın, atla deve mi yani, alt tarafı dinamit belasını dünyanın başına bela salan adamın kefareti bu armağan mı ödül mü ne?

Örneğin Fikret Madaralı benim ortaokulda türkçe öğretmenimdi. Çocukları yoktur hocaların. O da bir edebiyat armağanı oluşturmuştu, Yılkı Atı idi sanırım, bizim koca papaz —neredesin ey sakalı güzel hani geçen martta gelecektin, yolunu halâ gözlüyoruz bilesin— Abbas Sayar kazanmıştı bir yıl bu ödülü, Talip Apaydın, Dursun Akçam neyim varıp gitmiş idik Halkevi Genel Merkezine şimdi yerinde yeller esen. Abbas'ı ilk kez orada şeklen tanımış idim. Duygulu, içten bir törendi vede sade. Bizim hoca, adaşım Fikret Madara'lı da çok içten bir konuşma yapmış idi ve bu ödülün nedenini açıklarken beyan etmişti ki, hoca emekli olunca arsa alıp satmaya başlamış, çok ama çok para kazanmış, bunun frenkçe adı sanırım spekülasyondur, arsa spekülasyonu, nitsin hoca bu kadar parayı, tutup kendi adına bir roman armağanı oluşturmuş. Dedim ya Fikret hoca yalanı dolanı olmayan dobra bir adamdır pat diye aynen böyle açıkladı ödülün gelirini, akarını!

Bir dizgi hatası, o sıralarda haber bir gazetede «Madara roman armağanını kazanan belli oldu» başlığı ile çıkmaz mı?

Orhan Kemal roman armağanını kazananlara bir plaket verebiliyoruz, ben bu yıl oyumu Ölümün Ağzı'na verdim İrfan Yalçın'a. Eğer kazanırsa güle güle baksın plakete, arasında 25 bin lira yada Nobel'in ki kadar mangır yok ama neşesi yeter sanırım, bu plaketin.

İşbu yazı Gazipaşa ilçesinde 13 Mayıs 1980 tarihinde kaleme alınmış vede aynı gün postaya iki buçuk lira karşılığında teslim edilmiştir, yolu açık ola.

Ataol Behramoğlu vede
Metin Demirtaş'a not :

Canlar, pat deyip gelip gittiniz, çok mutlu ettiniz bizi, ettiniz ama, o öğle üzere içilen rakının etkisiyle size sunacağımız muz dalı ile turfanda salatalıkları biz vermeyi siz istemeyi unuttunuz, Metin de fotograf çekmeyi unuttu! Muz bir aydır bir köşede dalıyla durmakta, yavaş yavaş sararıyor. Tüm haklarınız saklıdır, oralara ilk gidecekle takviyeli olarak takdim kılınacaktır, sevgilerle. FO

Pers Motifleri'nden

Sergey Yesenin

ÇEVİREN : AZER YARAN

★☆★

Firdevsi'nin mavi yurdu,
Soğutarak anısını,
Unutamazsın bu ince ruhlu urusu
Ve dalgın sade bakışlarını,
Firdevsi'nin mavi yurdu.

Biliyorum, iyisin sen, İran,
Kandiller gibi yanıyor güller
Ve yine bana uzak yurdumdan
Esnek bir dirilikte sözetmedeler.
Biliyorum, iyisin sen, İran.

Bugün içiyorum son defa
Başdöndüren kokuları braga gibi.
Sevgili Şahane senin sesini,
Bu zor ayrılık anında
Dinliyorum son defa.

Ama unutur muyum ki bu sesi?
Şu serseri alınyazımda ben
Bana yakın ve uzak herkesi
Haberdar edeceğim senden
Ve asla unutmayacağım seni.

Hiçbir kuşkum yok mutluluğundan,
Ama söneceği her an için gülüşünün
Bir şarkı bırakıyorum sana Rusya'dan :
Söylemeye başla ve beni düşün,
Seslenirim ben de sana şarkılardan.

(mart 1925)

★☆★

Şair olmak, ayrıca şu demektir,
Hayatın gerçeğini eğer bozmazsak,
Yumşacık bir deriye kendini işlemektir,
Duyguların kanıyla başka ruhları okşamak.

Şair olmak, sen anlayasın diye,
Özgür bir alanı bildirmek demektir.
Bülbül sızı duymaz başlayınca ötmeye,
İşi gücü aynı şarkıyı söylemektir.

Kanarya el sesinden öğrenerek,
Zavallı, gülünç, türedi oyuncaktır.
Dünyaya şarkılı söz gerek,
Kurbağa gibi de olsa, kendinin olacaktır.

Muhammed yapmış kur'anda hile,
Sert içkileri yasaklarken,
Vazgeçmez bu yüzden şair de
İşkenceye giderken şarap içmekten.

Ve şair sevdiğine gidince,
Yabancıyla bir yatakta rastlar rastlamaz,
Canveren su ile kutsanmış ince
Şair o yüreğe bıçak saplamaz.

Ama ateşleyerek kıskanç yürekliliğini
Yüksek bir ıslık tutturur evine kadar :
«Eh, olsun varsın, tartarım serseriliğimi,
Demek dünyada bunu da görmek var.»

Brage - evde yapılan bir tür bira. (Ç.)

Bölüm III : Türkiye'de Kültürel Değişmenin Maddi Temelleri

Senem Görizli

ÇİZGİLER : SÜHA MOCAN

XIX. Yüzyıldan Günümüze Kadar Ekonomik Yapı

Her toplumsal kesimin sınıfsal yapısı, içinde bulunduğu ekonomik ortamla koşulludur. Kültürün sınıfsallığını vurgularken, ilerde ele alacağımız sınıfların kültürel etkinliklerine bir taban oluşturması bakımından, bu sınıf ve katmanların oluşmasını sağlayan ekonomik yapıya kısaca değinmek gereğini duyuyoruz. Kısaca diyoruz, çünkü Türkiye'nin ekonomik yapısı, konunun uzmanlarınca çok boyutlu olarak incelenmiş ve araştırılmıştır. Biz bu inceleme ve araştırmalara dayanarak bugünkü ekonomik, sosyal ve kültürel yapımızın özelliklerini oluşturan etmenlerin filizlenmeye başladığı Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri dediğimiz XIX. yüzyıldan günümüze kadarki zaman aralığının ekonomik gelişimini özet olarak vermeye çalışacağız. Ayrıca, sosyo - kültürel yapıyı kavrayışımız açısından, son çözümlemede önceliğin ekonomik yapıda olduğunu vurgularken; sosyo kültürel yapının «maddi temeli» dediğimiz altyapının önemi üzerinde durmak gerekiyor. Bugün, sosyo - kültürel yapımız genel olarak, büyük ölçüde batı kültürünün etkisindedir. Değişen sosyo - kültürel yapımızın bu özelliği, doğal olarak (kimi zorunluluklar nedeniyle) benimsenen ekonomi siyasasının bir sonucu olduğu gibi, somut bir göstergesidir de.

Kapitalizm, Osmanlı toplumuna dışa bağımlı olarak girmiş ve günümüze kadar da bu özelliğini sürdürmüştür. Burada konumuz açısından emperyalizm olgusuna ve ülkemizin emperyalizm ile ilişkileri yönünden, ekonomik gelişme sürecine kısaca değinmek istiyoruz.

Emperyalizm, kapitalist toplum biçiminin tarihsel gelişme sürecindeki «en yüksek aşaması»dır. Kapitalist toplum biçiminin, üretimde ve sermayedeki yoğunlaşması, ekonomik planda tekelleri doğurmuştur. Emperyalizmin ayırdedici özelliği, banka sermayesinin sanayi sermayesi ile kaynaşarak, bu mali sermayeye dayanan bir mali oligarşinin kurulmasıdır. Tekel öncesi dönemde kapitalizmin ayırdedici özelliği, uluslararası pazarlara emtia ihracı iken, emperyalist dönemde sermaye ihracıdır. Bunun sonucunda, dünya ölçüsünde bir bölüşümü gerçekleştiren uluslararası tekelci kapitalist birlikler kurulmuştur. Doğaldır ki, tekelci kapitalist birliklerin kurulması, ardından dünya topraklarının ayını kapitalist güçler tarafından bölüşülmesini getirecekti. «Kapitalizm, kapitalizm olarak kaldıkça, sermaye fazlası belli bir ülkedeki kitlelerin yaşama düzeyini yükseltmeye değil, —çünkü bu durumda kapitalistlerin kazançlarında bir azalma söz konusudur—, dış ülkelere, geri kalmış ülkelere ihraç yoluyla, o kazançların aktarılmasına doğru akacaktır. Geri kalmış ülkelerde, kâr her zaman yüksektir. Çünkü buralarda sermaye kıt, toprak fiatı nisbeten düşük, ücretler az, hammadde ucuzdur».(1)

Dünyanın paylaşılması olayı, emperyalizm döneminde zaten paylaşılmakta olan yeryüzü topraklarının, tekellerin mülkiyetine geçmesi amacıyla uygulanan çağdaş sö-

mürge politikası ve dünya pazarlarının da tekeller egemenliğine alınmasıdır. Emperyalizm güdümündeki kapitalizmin, Türk ekonomik yaşamına girişini ve gelişimini iki ayrı döneme ayırarak ele alacağız.

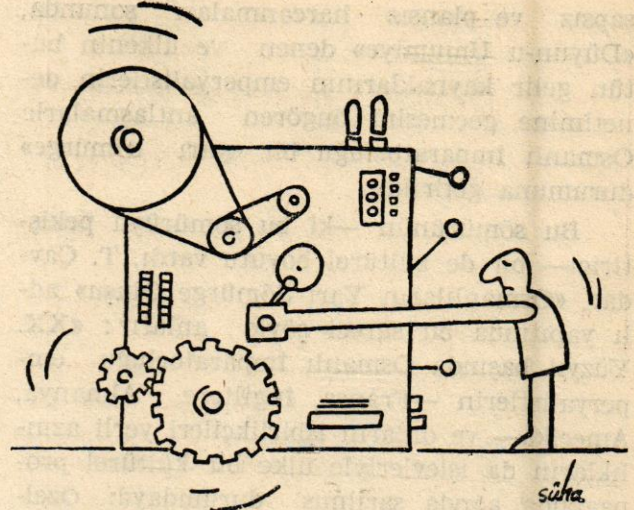
A — Osmanlı dönemi.

B — Cumhuriyet dönemi.

Osmanlı Dönemi

Kapitalizm, emperyalizm aşamasına gelip uluslararası platformda kendisine yeni sömürü alanları aradığı bir dönemde, Osmanlı İmparatorluğu bu sömürüye her yönden elverişli ve açık bir görünümdeydi. Ağır mali yükler getiren ve yenilgilerle sonuçlanan son savaşlar, İmparatorluk içindeki çeşitli halkların burjuva devrimlerinden esinlenerek başlattıkları uluslaşma hareketleri; yeni ekonomik atılımlar yapmaya elverişli olmayan kapütülasyonların baskısı altındaki üretim biçimi ve ilişkileri vb. gibi olgular, ülkeyi hem siyasal, hem ekonomik yönden tam bir çöküntü dönemine itmiştir. Çökmekte olan İmparatorluğu kurtarmak amacıyla dönemin yöneticileri tarafından önerilen batılılaşma çabaları bir kurtuluş değil, tam tersine, Osmanlı İmparatorluğunu pusuda bekleyen emperyalistlerin ağına düşmesini çabuklaştıran basiretsiz ve ardışık olaylar zinciridir.

Osmanlı İmparatorluğunu bir hammadde deposu ve aynı zamanda bir pazar olarak sömürmeyi amaçlayan emperyalistler, bu bağlam içinde zamanın yöneticilerine batılılaşma düşüncesini benimsetirlerken çok iyi bilmektedirler ki, altyapısal değişmeler, üstyapısal kurumlarla pekiştirilir. Ancak Osmanlı yöneticileri de kapitalizmi, kendi kaynaklarına yönelerek serbest rekabet ölçüleri içinde değil de, emperyalizmin güdümünde benimsedikleri gibi, batılılaşma olgusunu da batının altyapı kurumlarıyla birlikte benimseyerek toplumu feodalizmden kurtarmak için, temelde bir çözüm aramaktan çok, üstyapı kurumlarına özenmekten öte gitmeyen, toplum tarafından hiç bir şekilde kabul görmeyen, yüzeysel ve yapay bir dizi yenileşme hareketleri olarak kabul etmişlerdir.

«Osmanlı İmparatorluğundaki yapısal değişimin, ya da başka bir deyişle kapitalist üretim biçiminin egemen hale gelişi üzerinde en büyük etkenin emperyalizm olduğu söylenebilir. Bu olguyu Dr. K. Fişek şu şekilde belirtmektedir: Dışarıya bağlanan Osmanlı İmparatorluğu (...) özellikle uzmanlaşmış tarımcılığı gerekli kılan bahçecilik ve sanayi bitkileri üretimine yönelmiştir. 1844 yılında 192.262 dönümü aşmayan ekili tütün alanları, 1911 yılında 814.163 dönüme ulaşmış (...), 1836 yılında 400 ton olan pamuk üretimi 1914'de 33.750 tonu bulmuş (...) içpazarın (yani giderek hızlanan sanayileşmenin) gereksinimlerini karşılayacak yerde, kendisini dış pazarlara göre ayarlayan Osmanlı tarımcılığı, zamanın genel akışı içinde Osmanlı ekonomisinin bir yandan kapitalistleşirken, diğer yandan bağlanışının en somut göstergesidir».(2)

Kapütülasyonlar yoluyla ülke ekonomisine sızmış olan Fransızlardan sonra, «1838 İngiliz Ticaret Antlaşması» ile İngiltere'ye de ülkede serbest ticaret alanında büyük avantajlar öngörülmüştür. Bunu izleyen sonraki bir dizi antlaşmalarla Osmanlı İmparatorluğunun hammadde, doğa kaynakları, insangücü vb. gibi tüm olanakları emperyalistlerin sömürüsüne sunulduğu gibi, öte yandan da devlet alabildiğine borçlandırılmıştır. Yabancılara tanınan ve ülke ekonomisini gün geçtikçe güçsüzleştiren bu tür ekonomik olanaklar, ve alınan borçların he-

sapsız ve plansız harcanmaları sonunda, «Düyun-u Umumiye» denen ve ülkenin bütün gelir kaynaklarının emperyalistlerin denetimine geçmesini öngören antlaşmalarla Osmanlı İmparatorluğu bir «yarı sömürge» durumuna getirildi.

Bu sömürünün —ki bu sömürüyü pekiştirici— bir de kültürel boyutu vardı, T. Çavdar, «Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu» adlı yapıtında bu süreci şöyle anlatır: «XX. Yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu emperyalistlerin —Fransa, İngiltere, Almanya, Amerika— ve onların işbirlikçileri yerli azınlıkların da işlevleriyle ülke bir kültürel propaganda ağıyla sarılmış durumdaydı. Özellikle her emperyalist ülke, ilerde fiilen işgal etmek istediği yörelerde bu propaganda mekanizmalarının yoğunluğunu ve işlevselliğini artırmış durumdaydı. Bu kültürel propaganda etkinliğini birbirini tamamlayan şu kurumlar aracılığıyla sürdürüyordu: 1) Dinî misyon örgütleri. 2) Hayır kurumları. 3) Okul ve eğitim kurumları. 4) Ülkenin en iç kısımlarına kadar yayılmış olan konsolosluklar. Özellikle Amerika, eğitim kurumları aracılığıyla ülkenin iç köşelerine kadar sızmayı başarmıştı.»(3)

Emperyalist kültürel yayılmacılığın tek amacı, geri kalmış ülkelerde kâr maksimizasyonunu arttırıcı uygun koşullar yaratmak, batı değerlerini benimseterek halkları emperyalizmin çıkarları doğrultusunda güdümlemektir. O dönemin bir Amerikalı yazarı, kültürel etkinliklerin işlevselliğini şu sözleriyle açık bir biçimde dile getiriyordu: «Misyonların temel fonksiyonu, ticarete uygun bir ortam hazırlamaktır. İnsanda yarattıkları suni heyecan vb. gibi duygular, yerli ırkın batı uygarlığına eğilim duyması sonucunu vermektedir. Dünya ve batı uygarlığını yakından tanımaları, o bölgedeki halklar gibi yaşama isteğini artırmakta ve bunun da tabii sonucu olarak ticarî faaliyetler artmaktadır.»(4) Günümüzde de emperyalizmin güdümündeki ülkelerde kültürel etkinlik, aynı amaçla, propaganda mekanizmasının gelişen aygıtları, eğitim kurumları vb. gibi diğer yöntemlerle, sömürü düzeyini maksimuma çıkarmak için, sömürülen halklar üzerindeki baskıyı zaman zaman daha rafine ve acımasız bir biçimde uygulamaktan çekinmemektedir.

Böylece emperyalizmin Osmanlı devleti üzerindeki sömürgeleştirme yöntemleri önce ekonomik ve kültürel planda işlerlik kazandı, daha sonra temel amaç olan ülke topraklarının paylaşılmasına kadar uzandı.

Tekellerin dünya pazarlarını ele geçirme mücadelesi, sanayiini kuramamış (geri kalmış) ülkelerin paylaşımında kaçınılmaz bir yöntem olarak zorbalığı getirmektedir. Zorbalıkta ifadesini bulan bu paylaşım mücadelesi tek sözcük ile özetlenebilir: Savaş. Emperyalizmin, tekeller yoluyla dünya pazarlarını paylaşımı, kendi aralarındaki çıkar çelişkilerini de keskinleştirerek, dünya topraklarını paylaşmaktan kaynaklanan Birinci Paylaşım Savaşını başlattı. Osmanlı toprakları bu paylaşımın boy hedeflerinden başlıcasıydı.

Emperyalizmin ekonomik doğasının sonuçlarından olan paylaşım savaşları, tarihsel süreç içerisinde antitezini de birlikte oluşturmuş; hemen arkasından emperyalist sömürge politikasına karşı, ezilen ülkelerin direnme savaşlarını ve başkaldırmalarını başlatmıştır. Bu dönemin ilk örneklerinden birisi Kurtuluş Savaşımızdır.

Cumhuriyet Dönemi

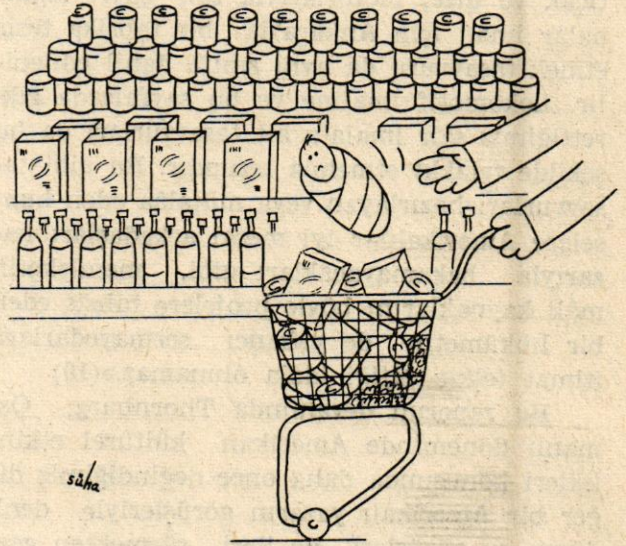
Emperyalizmin egemenliğinden kendisini yeni kurtarmış ve bu egemenliğin getirdiği sorunların kötü deneyiminden geçmiş olan cumhuriyet döneminin yönetici kadroları, başlangıçta kendi içinde rekabetçi kapitalist gelişimi ilke olarak benimsemekle birlikte, emperyalizm karşısında hassas davranmış ve uluslararası tekellere karşı ülke ekonomisini koruma eğilimi göstermiştir.

«1923 İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlarla ülkenin özel teşebbüsü himaye ve teşvik yoluyla sağlanacak özel sermaye birikimi ile kalkınma»sı(5) ilkesi benimsendi. Özel teşebbüs ile kalkınma tezi, 1930 yıllarına gelindiğinde tam bir iflasla sonuçlandı. Bu yolla kalkınmanın olanak dışı olduğu saptanarak, yeni bir kalkınma modeli aramaya başlandı. İkinci yol olarak, İzmir İktisat Kongresinde de öne sürülmüş olan devletçilik ilkesi benimsendi. «Devletin ulusal

ekonomiyi planlaması ile sağlanacak ve kamusal sermaye ile finanse edilecek teşebbüslerle kalkınma»(6) yolu olarak tanımlanan devletçilik politikası, iki beş yıllık sanayi planı ile İkinci Paylaşım Savaşına dek sürdü. 1. Beş Yıllık Sanayi Planının uygulanması sırasında, devlet ve özel kesim; devletin öncülüğünde ve desteğinde kendi olanaklarını, iç dinamiğini harekete geçirerek sanayileşmede ve kalkınmada önemli sonuçlar elde ettiler. Örneğin, 1933 - 1939 döneminde Türkiye ekonomisi % 9'luk bir büyüme hızına ulaştı. Pek çok yabancı şirket millileştirildi. Kalkınmanın sanayileşme ile olanaklı olacağı biliniyor ve o dönemde Atatürk şöyle diyordu: «Büyük sanayici memleketler, aralarındaki büyün siyasî ve iktisadî münazaralara ve ihtilaflara rağmen, ziraatçı memleketleri her zaman için hammadde müstahsili mevkiinde bırakmak ve bu memleketlerin piyasalarına hakim olmak davasında müttefiktirler. Bu itibarla, ziraatçı memleketlerin bu silkinme hareketlerine ergeç set çekmek hususunda siyasî nüfuzlarını kullanmakta da birleşeceklerdir. Bazı ziraî memleketler de ufak bir taviz mukabilinde bunu kabulden imtina etmeyeceklerdir. Bilhassa bu hakikat, muhtaç olduğumuz sanayii zaman kaybetmeden kurmak için en büyük muharrikimizdir.»(7)

İkinci Paylaşım Savaşı sonuna kadar iç ve dış çelişkilerine karşın, genellikle başarı kazanan devletçilik politikası artık uygulanamaz olmuştur. Nedeni bellidir: İçerde kapitalistleşmenin devlet eliyle alabildiğine desteklendiği bir ülkede; tekelleşmelerin dünya ölçüsündeki koşullandırmasından kaçınmak olanaksızdır. Nitekim Türkiye'de de böyle olmuştur. Devletçilik politikası ile desteklenen «milli burjuvazi», kapitalistleşmenin sağladığı çıkar birikimi ve savaş yıllarının sıkıntılarından doğan koşulları kullanarak gelişimini güçlendirdi. «... Milli burjuvazi, sadece kendi halkını sömürerek kapitalist bir birikimi gerçekleştiremez. Böyle bir sömürünün sınırları hangi noktaya varırsa varsın, yeterli değildir. Böylece yerli burjuvazinin çıkarı ister istemez, emperyalizme itaattan geçer. Emperyalizmin Türkiye'ye dönüşü ise İkinci Dünya Savaşı sonunda olur. Starejik olduğu kadar, ekonomik gerçeklere de dayanan bu dönüşünde emperyalizm, yerli egemen sınıfların aracı rolü sayesinde egemenliğini tamamlayacaktır.»(8)

Gelişimini yabancı sermaye ile bağlaşımda gören burjuvazi (daha çok ticaret burjuvazisi), 1948 yılında toplanan İstanbul İktisat Kongresinde alınan kararları —özel teşebbüse en geniş anlamda özgürlük tanımak ve yabancı sermayeyi davet etmek v.b. gibi kararları— sarsıntılı durumunu kurtarma

çabasında olan zamanın hükümetine kolayca kabul ettirmiştir. Nitekim, 1949 hükümet programında, «hususi sermayenin iktisadî sahalarda girişeceği teşebbüsleri teşvik etmek ve kolaylaştırmak, hükümetin başlıca şiarı olacaktır»(9) denmektedir.

İkinci Paylaşım Savaşından sonra, özel sermayenin ve zamanın iktidarlarının bol vaadlerle davet ettiği yabancı sermaye, ülkeye girmekte Osmanlı dönemindekinin tersine, fazla istekli görünmemiş; ülkede kendi çıkarlarını en üst düzeyde koruyacak koşulların oluşmasını beklemiş ve bir taraftan da bu koşulların yaratılmasını zorlamıştır. ABD Hükümeti uzmanı M. W. Thornburg, resmî raporlarında Türkiye'nin kalkınması konusundaki önerilerini şöyle açıklamaktadır: «Savaştan sonra hazırlanan kalkınma planında yer alan projelerin hiç biri, Amerikalı sermayedarlara tavsiye edilebilecek nitelikte

değildir. Türkiye 125 lokomotif imal edebilecek bir fabrika kurmak için Amerikan İthalat ve İhracat Bankası'ndan 14 milyon dolar kredi istemiştir. Esas itibariyle ziraatçı olan ve ziraat için lüzumlu olan çelik sapan ve sair malzemeyi henüz yapamayan bir memleketin, lokomotif inşa etmek arzusu mevsimsizdir. Türk makamları bu şekilde düşündükleri müddetçe, dolarlarımızın ve bu gibi makinaları imal edecek fabrika malzemelerinin vatanımızda kullanılması daha iyi olur (...) Uçak ve dizel motorlarıyla sair girift makinalar imali için Ankara'da bir fabrika tesis etmek tasavvuru da aynı sınıfa dahil edilebilir. Lokomotif imaline ve bu sayfalarda zikrettiğimiz sair imalata ait tasavvurları da bu şekilde telakki etmemiz lazımdır. Bu gibi tasavvurları hazırlayan veya mütalâa eden kimselere Amerikalılar iyi mesai arkadaşları nazarıyla bakamayacakları gibi, memleketin mâli kaynaklarını böyle projelere tahsis eden bir hükümetin de yabancı sermayedarlara itimat telkin ettiği iddia olunamaz.»(10)

Bu raporun devamında Thornburg, Osmanlı döneminde Amerikan kültürel etkinlikleri konusunda daha önce değindiğimiz diğer bir Amerikalı yazarın görüşleriyle denk düşen şu görüşleri de ileri sürmekten geri kalmıyor: «İyi seçilmiş Amerikan kitap ve mecmualarının daha büyük sayılarda bulundurulması esaslı bir ihtiyacı karşılayacaktır. Amerikan romanları millî bir vasıf olan yeni bilgi ve fikirleri aksettirmek, veya bazı hallerde yaratmak bakımından faydalıdır. Her ne kadar kitap ve mecmualarda ileri sürülen bütün fikirler, Amerika'da bile faydalı sayılmazsa da, sağlam bir camiada iyi fikirler, kötülere her zaman galebe çalar.»

Kendi toplumları için bile zararlı olabileceklerine inandıkları düşünceleri içeren yayınların, hangi ölçülere göre «sağlam bir camia» oldukları bilinmeyen toplumlarda bu zararlı düşüncelerin yayılmasında bir sakınca görülmüyor. Türkiye'nin bugünkü dışa bağımlı sosyo - ekonomik yapısı, yıllarca önce bu düzeydeki görüş ve önerilerle planlanmıştır. Yabancı tekellerle işbirliği; best - sellers romanlarıyla, filmleriyle, renkli basınıyla (Tom-Miks, Teksas, Mister No vb. gibi) dergileriyle, müziğiyle, ve tüm yaşam biçimiyle gelen kültürel etkinliklerle pekiştirilen yabancı sermaye, bu planın sonuçlarıdır.

1951 Yılında Dünya Bankası tarafından hazırlanan bir raporda, özel girişimin gelişimini teşvik için devlet işletmeciliğinin sınırlandırılması, buna karşın, yabancı sermayeyi özendirerek özel kesim ile yabancı firmalar arasında ikili ilişkilerin geliştirilmesi öngörülmektedir. Bu ikili ilişkiler günümüze kadar artan bir yoğunlukla süregelmiş ve 1974 sonunda yabancı sermayenin çok büyük bir bölümü (% 87.24 oranında) tüketime yönelik imalat sanayiinde toplanmıştır.

Bugün Türkiye'de imalat sanayinin bu kadar yaygınlaşması bir raslantı değildir. Bu tür sanayi, tüm geri kalmış ülkelerde gözlemlenen bir olgudur. Az sermaye ile kurulan ve çok kâr getiren bu kesim, aynı zamanda geri kalmış ülkelerin halklarını tüketime yönlendirmeyi ve gerçek ekonomik kalkınma ve sanayileşme atılımlarından alıkoymayı ve dışa bağımlılığı sürdürmeyi amaçlayan bir politikanın doğal sonuçlarıdır.

*
* *

Kısa bir özetini vermeye çalıştığımız Tanzimattan günümüze kadarki bu dışa bağımlı ve çarpık ekonomik yapı, doğal olarak sosyo - kültürel yapımızı da etkilemiş, bu ekonomik yapı üzerinde gelişen kültürel yapının işlevi ve niteliği, dışa bağımlı kapitalist gelişmeyi topluma benimsetmek ve bu süreci olanakların elverdiği ölçüde sürdürmeye çalışmak olmuştur. Kültürümüz bugün, kökeni itibariyle ekonomik yapımız gibi, hammaddesi ithal malı olan montaj bir kültürdür.

KAYNAKLAR

(1) Lenin, Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması sh. 78.
(2) Dr. Gencay Şaylan, Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji.
(3) Tevfik Çavdar, Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu sh. 101.
(4) Tevfik Çavdar, A.g.e.
(5) Niyazi Berkes, Türk Düşününde Batı Sorunu.
(6) Niyazi Berkes, A.g.e.
(7) Afet İnan, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı. Değinen Korkut Boratav, Tarihsel Gelişim İçinde Türkiye Sanayii.
(8) Yerasimos Stefanos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye Cilt: 3 sh. 1762.
(9) Yerasimos Stefanos, A.g.e. «Ocak 1949 Günaltay Hükümet Programından alıntı.»
(10) Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni Cilt: 2 sh. 590.

Bölüm IV : Sınıfsal Yapı

Bir önceki bölümde genellikle cumhuriyet Türkiye'sinin kapitalistleşme sürecini kısaca gözden geçirirken, bu sürecin ayrımlaşmalar gösteren iki ayrı dönemini bir kez daha saptamış bulunuyoruz: 1923 - 1945 ve 1945'den günümüze uzanan dönemler.

Sınıfsal yapının da bu iki ayrı dönemde birbirinden ayrımlı özellikler gösterdiğini gözönüne alarak, bu iki ayrı dönemi iki bölümlemeyle incelemeyi uygun bulmaktayız: a — 1923 - 1945 dönemi, (kapitalistleşmenin ilke olarak benimsendiği, ama emperyalizmin boyunduruğuna girme tehlikesinden kaçınıldığı ilk dönem) b — 1945'den günümüze uzanan dönem, (Türkiye ekonomisinin dışa bağımlılık sürecinde bulunduğu dönem).

1923 - 1945 DÖNEMİ

Burjuvazi

Burjuvazi, 1923 - 1945 döneminde, ağırlık olarak ticaret sermayesinden oluşmaktaydı. Sanayi burjuvazisi o yıllarda henüz ağırlığını duyuracak ölçüde gelişmemişti. Ülke ekonomisi, büyük ölçüde tarım ürünlerine dayalı olduğu için, ticaret burjuvazisi bu kesime ilişkin sosyal tabakalarla ilişki içindeydi.

Öte yandan, geri üretim ilişkilerini sürdüren feodal ve yarıfeodal güçler ile ticaret burjuvazisi arasında yer alan eşraf, bir sosyal tabaka olarak geniş ölçüde ağırlığını koruyordu.

Bürokrasi

Osmanlı İmparatorluğunun XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başındaki zaman diliminde etkin olan aydınların emperyalist güçlerle içli dışlı olduğunu gören Türkiye cumhuriyetinin yöneticileri, bürokraside kendilerinden önceki kadroları tasfiye etmişler ve yönetimdeki egemenliklerini ulusal bir platformda tutmak isteyerek yeni sınıf ve tabakalarla bağlaşıklık kurma yöntemini benimsemişlerdir.

Yönetim erkini elinde bulunduran küçük burjuva bürokrasisi, toplumun sömüren ve sömürülen tüm sınıf ve tabakalarını, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel bir etki çemberine almış bulunuyordu. 1923 - 1945 yılları arasında bürokratlar, parlamentoda da etkin bir güç durumundaydı. «Türk siyasi seçkinleri üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, 1924 - 1950 yılları arasında parlamentodaki lider kadronun II. Mecliste % 66, III. Mecliste % 61, IV. Mecliste % 60, V. Mecliste % 65, VI. Mecliste % 61 ve VII. Mecliste % 50 oranında bürokratlardan meydana geldiği anlaşılmaktadır.»(1)

Küçük burjuva - asker - sivil aydın zümre adına yönetimi elinde bulunduran kadrolar, sosyo - ekonomik yapıyı «ticaret burjuvazisi — büyük toprak sahipleri — eşraf» üçlü bağlaşımına dayandırmaktaydılar. Bürokrasi, bu üç kesimle bağlaşıklık kurmaya iki yönden zorunlu bulunuyordu: Birincisi, kurtuluş savaşının bu güçlerin yardımıyla kazanıldığı savından kaynaklanan siyasal bir baskının altındaydı. İkinci etmen ise, bu gurubun elinde bulunan —az da olsa— sermaye birikiminden yararlanılarak kapitalistleşmenin ilk adımı olan «millî bir burjuvazi» yaratılmak isteniyordu.

Zamanın Sovyet elçisi Aralof, anılarında Atatürk'le bu konudaki konuşmasını şöyle anlatır: «Türkiye'de sınıflar yok dedi. Türkiye'de işçi sınıfı yok, çünkü gelişmiş bir sanayi yok. Bizim burjuvazimizi ise, henüz burjuva sınıfı haline getirmek gerekiyor. Ticaretimiz çok cılız, çünkü sermayemiz yok. Yabancılar bizi eziyor. Benim amacım, millî ticareti kalkındırmak, fabrikalar açmak, yeraltı zenginliklerini meydana çıkarmak, Anadolu tacirine yardım etmek, zenginleşmesini sağlamaktır.»(2)

Böylece bürokrasinin «milli burjuvazi» yaratma çabaları, ticaret burjuvazisi —büyük toprak sahipleri— eşraf tabanı ve bunların çıkar ilişkileri üzerine oturtularak yaşama geçirildi.

Feodaller ve Yarı - Feodaller

Dışa bağımlı olmaksızın geliştirilmek istenen kapitalizm uygulaması amacındaki bürokrasinin, tutucu bir kesimi oluşturan feodal ve yarı - feodal öğelerle tam bir uyum içinde olması beklenemezdi. Bürokrasi burada bize göre şöyle bir çözüm yolu benimsemiştir: Feodal öğelere karşı üstyapısal düzeyde savaş açarken, ekonomik ilişkilerde onların kapitalistleşmesi sürecinden gelecek yararları bekleyerek altyapısal planda bir bağlaşım içinde olmak...

Küçük üreticiler

Bu dönemin sınıfsal yapısını gözden geçirirken görülmektedir ki, bir sosyal tabaka olarak küçük üreticiler nitel ve nicel yönden toplumda önemli bir yer tutmaktadır. Kapitalizm öncesi üretim ilişkileri içinde bulunan küçük üreticilerin (kırsal ve kentsel), bürokrasi tarafından gereği gibi desteklenmemesi, kapitalistleşme sürecinin daha sonraki dönemlerinde bir yığın sorun çıkartacaktı. Bu sorunların başında, serbest rekabetçi yapının gereği olarak esnaf ve zanaatkârın giderek ezilmesi ve onların da bu yüzden bürokrasiye karşı bir tavır (özünde tutucu) almaları gelir.

Yoksul köylülük

Yoksul köylülük diye nitelendirdiğimiz tabakalar ise kapitalistleşme sürecinin hemen hiç bir olanağı kendisine henüz ulaşmamış olduğundan, yüzyılların getirdiği durağanlık ve ilkellik çerçevesinde gözlemlenebilir. O dönemde de köylülük kuşkusuz bugün olduğu gibi homojen bir yapıya sahip değildi. Azabı, marabası, yarıcısı, ırgatı, az ve orta topraklıları ile kendi içinde ayrımlaşmalar gösteriyordu. Ancak o dönem köylülüğünün bu ayrımlaşmasının ortak bir paydası da vardı. Bu ortak payda, feodal üretim biçimine ve ideolojisine yatkınlıktır.

İşçi Sınıfı

«Batı kapitalizmi Osmanlı Devletine girerken kendisiyle birlikte (...) işçi sınıfının doğmasına da yol açar. Türkiye'de demiryolları, limanlar, maden ocakları vb. gibi kuruluşları işleten batı kapitalizmi, işgücü ve işçi ihtiyacını topraksız yoksul köylüler ve dükkânlarını kapamak zorunda kalan zanaatkârlardan karşılar.»(3) Yoksul köylülükten, diğer bir sömürülen sınıf olan işçi sınıfına geçiş, nicel yönden ağırlıklı değildi. Nitel yönden ise, bürokrasinin ticaret sermayesi ve eşraf çevreleri ile kurduğu bağlaşıklık dolayısıyla burjuvazinin gelişimine bir ayakbağı olarak görülen işçi sınıfının susturulması söz konusu olmuştur.

1945 SONRASI DÖNEM

Ülkemizde, 1945'lerden sonra kapitalistleşmenin yeni bir boyut kazanması, büyük sosyo - kültürel değişimleri de içerir.

1945 sonrası Türkiye'sinin değişen sınıfsal yapısını belirleyen en önemli etken, dışa bağımlı sermaye çevreleridir. 1945'lerde sermaye birikimini yoğunlaştıran ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri, diğer çıkar guruplarıyla da bağlaşıklık kurarak devletçilik ve onun örgütleyicisi bürokrasinin egemenliğine son verip, kendi çıkarlarını temsil eden yeni bir partinin Türk siyasal ve ekonomik yaşamına girmesine olanak sağladılar. Bu dönemde dış sermaye ile bütünleşme çabasında olan ticaret ve tarım burjuvazisi, tekellerin Türkiye'ye girmesiyle —önceki bölümlerde niteliğinden söz ettiğimiz— dışa bağımlı bir sanayileşme atılımını da başlattı.

Burjuvazi

Burjuvazi Türk toplumsal yaşamında güçlü bir sınıf olarak belirginleşirken, burjuva ideolojisinin de en kuvvetli temsilcisi durumuna gelmiştir. Siyasal ve ekonomik erki elinde bulundurması, diğer sosyal tabakaları (özellikle küçük ticaret sermayesi ile orta köylülük ve bir kısım teknotrat ve bürokratları) bu ideoloji ile bütünleşmek durumuna itmiştir.

1945 sonrasının ticaret sermayesi ve tarım kapitalistleriyle 1923 - 1945 dönemi ticaret sermayesi ve büyük toprak sahipleri arasın-

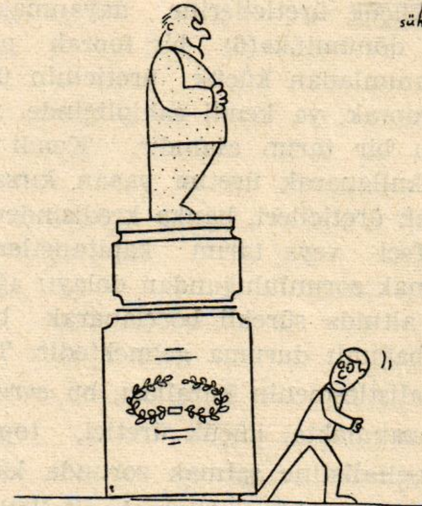
da derin farklılıklar vardır. 1945'lere kadar çoğunlukla kırsal kesimin feodal ve yarı feodal güçleri; tarımsal üretimin makinalaşması, yurt içi ve yurt dışı pazarlanması ile, sermaye ve dünya görüşü yönünden büyük niteliksel değişmeler göstermiştir. Aynı şekilde, ticaret burjuvazisi de, ihracat ve ithalattaki gelişmelerle birlikte, tekellerin mümessilliklerini de yükümlenerek —kasaba eşrafı da bu alanın içinde yer almaktadır—, yörelerinde yabancı sermayenin çıkarları ile bütünleşmişlerdir. Yeni bir sınıf olan sanayi burjuvazisinin çoğu yabancı sermayeye dayanan imalat ve montaj sanayine dönük endüstriyel gelişmeleri, toplumumuzun sınıfsal yapısını büyük ölçüde etkilemiştir. Kısacası, ticaret - sanayi - tarım kapitalistlerinden oluşan burjuvazi, ekonomik olduğu kadar siyasal yönden de artık etkin bir güç durumundadır. 1923 - 45 döneminin tersine, 1945'lerden sonra —bürokrasi bölümünde sayısal olarak göreceğimiz gibi— parlamentoda da burjuva kökenli siyasilerin sayısı gittikçe artmaktadır.

Burjuvazi, tüm dışa bağımlı kapitalist kalkınma yöntemini benimsemiş ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de kendi sınıfsal çıkarlarını korumak için, özgür düşünceye karşı dinsel ve tutucu siyasal ideolojilerden yana bir tavır almaktadır. Geçmişi Osmanlıların son dönemine kadar uzanan burjuva şovenizmini ve dinsel ideolojiyi, 1961 Anayasası ile getirilen liberal - demokratik düşünceye karşı bir silah olarak kullanmaktadır.

Küçük Burjuvazi

Burjuva ideolojisine en yakın ara tabaka, daha önce de belirttiğimiz gibi kırsal ve kentsel kesimde yer alan küçük burjuvalardır. Bu kesimin bir bölümünü oluşturan kent küçük burjuvaları (esnaf ve zanaatkârlar) eskiye oranla —göreceli olarak— gelişme gösteren sanayileşme ve tekelleşme ortamında yaşam savaşı vermektedirler. Dışa bağımlı ve az gelişmiş bir sanayileşme sürecini yaşadığımız ülkemizde, geçmişte olduğu kadar değilse bile, bugün de küçük burjuvaların sayısı azımsanmayacak boyutlardadır.

Bugün azgelişmiş bir kapitalistleşmeyi yaşadığımız bir ekonomik ortamda yaşama olanağı bulan küçük burjuvaların gelecek için umutlarının çok fazla olmadığı, bekledikleri gibi burjuvaziyle bütünleşmelerinin olanaksızlığının yarı yarıya bilincine varmış bulundukları, bir araştırmacı, araştırmasının bulgularına dayanarak şöyle açıklıyor: «Deneklerin % 57,1'i, durumlarının iyiye gideceğini umarken, % 42,9'u geleceklerini karanlık görmektedirler. Sosyo - ekonomik durumlarının gelecekte iyiye gideceğini söyleyenlerin %16.9'u bunu «Allaha bağlı» etmene ve çok çalışmaya bağlarken, % 29.2'si bunu siyasi parti ve hükümetin tutumuna bağlamaktadır. (Araştırmaya giren Ankara kenti küçük üretici - sanatkârları, kaderlerine gerek tanrıdan, gerekse hükümet politikasından gelen) razı olup, işlerini geliştirmek veya yeni işler başlatmak veya bu konudaki engelleri yenmek için çok az çabada bulunmaktadırlar. Bunlar, geleceği

olduğu gibi kabullenen bir kesim olarak görülmektedirler.»(4)

Sanayileşme büyük ölçüde el emeğine dayanan küçük imalathanelerin işlevselliğini azaltırken, küçük burjuvalarla aynı kategoride sayılan esnaf da (küçük ticaret kesimi), büyük tüccara bağımlı durumdadır. «Küçük tüccarın fonksiyonu, zanaatkârınkinden epey farklıdır. Zanaatçı, kapitalizmden önceki bir üretim biçiminde de bulunmakla birlikte, tüccar, tüketicinin gelirlerinden bir kısmını

alarak bunu netice itibariyle kapitalizmin para ve endüstri devresi içine sokmak suretiyle tedavülün ve üretimin gelişmesinde rol oynar. Zanaatçıların sayısı azaldıkça, küçük tüccarlar geniş ölçüde onların yerini almışlardır. Fakat küçük tüccarın günümüz dünyasına intibak etmiş olduğunu düşünmek yanlış olur. Onun refah çağı liberal kapitalizmin refah çağıdır.»(5)

Özellikle nüfusun yoğunlaştığı büyük kentlerde, pek çok tür ticaret metaı küçük esnafın elinden alınarak tekellerde toplanmaktadır.

Kırsal kesim küçük üreticileri: Bu kesim günden güne varlığını yitirmekte, kır veya kent proletaryasının kaynağını oluşturmaktadır. Özellikle kentlerdeki «marjinal kesim»i oluşturan tabakaların kökeni, büyük ölçüde kır proletaryasından çok, kırsal alanda geçimini sağlayamayacak duruma gelen kırsal kesim küçük üreticilerine dayanmaktadır. «20 - 100 dönümlük»(6) bir toprak parçası olarak tanımlanan küçük üreticinin üretim yaptığı toprak, ya kendi sahipliğinde, ya da kiraladığı bir tarım alanıdır. Kendi emek gücünü kullanarak üretim yapan kırsal kesim küçük üreticileri, banka kredisinden çok, aracı - tefeci veya tarım kapitalistlerinden kredi almak zorunluluğundan dolayı; ağır faiz yükü altında sürekli borçlanarak bu kesimlere bağımlı duruma gelmektedir. Tarımda kapitalistleşmenin kuralları, bu evrede işlerlik kazanmakta, küçük üretici, toprağını tarım kapitalistine satmak zorunda kalmakta, böylece topraklar tarım kapitalistlerinin elinde yoğunlaşmasını sürdürmektedir.

Küçük burjuvalar, temelde tekelci kapitalist düzene karşıdırlar. Kapitalizmin getirdiği sermaye yoğunlaşmasından, tekelleşmelerden, geleceklerinin umutsuz olduğunu görmektedirler. Buna karşın, işçi sınıfı ideolojisine de karşıdırlar. Sahip oldukları küçük sermayeyi ve mülkü yitirip proleterleşmekten korkarlar. Bütün bu olgular karşısında bu tabakalar her türlü düzen değişikliğine karşı tutucu ve yetkeci bir eğilim içindedirler.

Bürokrasi :

Önemli bir ara tabaka oluşturan bürokrasi, 1945'den önceki dönemde tüm ekonomik ve siyasal mekanizmayı denetleme erkine sahipken, 1950'lerden sonra değişen ekonomik ve siyasal ortamda bu erkini hem ekonomik yönden, hem de siyasal statü yönünden yitirme durumunda kaldı. Osmanlı İmparatorluğunun son döneminden beri toplumsal statü yönünden ayrıcalıklı bir konumda olmayı sürdüren bürokrasi için bu değişim, doğal olarak bu kesimin değer ve davranış kalıplarındaki değişikliklerin de önkoşulu oldu.

1941'lere kadar özel teşebbüs ile büyük bir geçimlilik içinde bulunan bürokrasiyi burjuvaziyle karşıt duruma getiren başlıca etmen, yıllardır sürdürdüğü ayrıcalıklı konumunu kaybetmiş olmasıdır. Ancak bu ayrıcalıklı konumu sürdürmek isteyen bürokrasinin bir bölümü, burjuvazinin dışa bağımlı gelişiminden sonra, onunla işbirliği yapmakta sakınca görmemiştir. Bu kesim, özellikle bankaların idare meclisi üyeliklerinde, teknokratların bir bölümü ise çeşitli sanayi dallarının yönetim ve üretim mekanizmalarında görev almışlardır.

1950 - 1960 döneminde artan bir hızla süregiden enflasyonist ekonomik ortam ve siyasal baskılar, bürokrasiyi ekonomik ve toplumsal yönden giderek güçsüzleştirirken, siyasal iktidara karşıt durumunu da keskinleştirmiştir. 27 Mayıs 1960 hareketinde küçük burjuva bürokrasisinin ideolojik açıdan önemli bir rol oynamasının nedeni budur.

Bürokrasi içinde ele alınması gereken teknokratlar ile küçük burjuva aydınları, 1960'lı yıllardan başlayarak devlet bürokrasisine göre daha radikal bir ideolojik tavır benimsemişlerdir.

Alt - Ara Tabaka (Marjinal Kesim)

1950'lerden sonra başlayan dışa bağımlı kapitalizm ile birlikte, özellikle kentlerde yeni bir sosyal tabaka oluşmaya başladı. Kırsal kesimde meydana gelen değişmeler (tarımda makinalaşma, köylülüğün bozulması, nüfus artışı dolayısıyla bölünen toprakların küçük

üreticiyi geçindirememesi vb.), kentlerde emek yığılmasına neden oldu. Kentlerdeki bu işgücü fazlası, kentlerin yeterince sanayileşememesi, örgütleşememesi ve ihtisaslaşamaması nedeniyle sistemin yeterince hizmet götüremediği kesimlerdeki boşluklardan yararlanarak kendilerine «türedi işler» veya «marjinal işler» dediğimiz yeni iş fırsatları yarattı. Ancak bu işler örgütsüz, sürekli değişen ve ekonomiye katkısı olmayan «düşük verimli» işlerdir. «Bir işin örgütlenmesi demek, toplumla ilişkilerinde kuralların ortaya çıkması demektir. Oysa bu gurupların temel özelliklerinden biri, toplumun normal olarak vermediği olanaklardan da yararlanarak iş bulmaktır. Toplumun oluşmuş kuralları içinde iş bulamayan bu kesimin üyeleri, iki yolla kendilerine yaşama olanağı **bulabilmektedir: Birincisi**, buluşçu (innovative) bir davranışla yeni küçük iş fırsatları yaratmaktır. (...) İşportacılık, otomobil siliciliği vb... İkincisi ise, yasal olmayan yollardır. Dolandırıcılık, kumar çeşitleri vb...»(7)

Bu kesimin işlerindeki kuralsızlık, sosyal davranışlarındaki kuralsızlığı da içerirken, onların siyasal ve ideolojik yönsemelerini de etkilemektedir. İşçilerle aşağı yukarı aynı toplumsal tabakalardan gelmelerine karşın, örgütsüzlük, iş disiplinsizliği, yarına güvensizlik, ve sınıf bilincinden yoksunluk, bu kesimi işçi sınıfı ideolojisiyle bütünleştirememektedir.

Marjinal kesimin doğuş nedeni, yeterince gelişmemiş kapitalist yapı olduğu gibi, yine marjinal kesimin sürekliliği de aynı çarpık ekonomik yapı tarafından istenen bir olgudur. Bazı araştırmacıların öne sürdüğü gibi, kentleşme, bu ortamda önlenemeyen bir olgu olduğuna göre, marjinal kesim kentlerde işsizlikten doğacak olan toplumsal patlamaları önleyecek bir «tampon mekanizma» görevini üstlenmektedir. İşveren kesimi için de bir yedek ve ucuz işgücü potansiyeli oluşturmaktadır. Sınıf bilincinden yoksunluk, onları gerici ideolojilerin güdümünde kullanılmaya da itmektedir.

İşçi Sınıfı

Türkiye'de sanayileşme hareketi, işçi sınıfının gelişimine nicel ve nitel yönden yeni boyutlar kazandırmıştır. Ancak 1961 anayasasında, işçi sınıfını nisbî olarak koruyan yasalara kadar, 1945'den önce olduğu gibi 1945-1960 döneminde de işçi sınıfı sıkı bir baskı altında tutularak örgütlenmesi engellenmiştir. 1946'dan sonra işçilerin siyasal faaliyetleri de yoğunlaşmış ve işçi sendikaları kurulmuştur. Sendikaların hükümetlerden en önemli istekleri, grev ve toplu sözleşme haklarının verilmesi ve işçi ücretlerinin arttırılmasıdır. Ancak bu istekler 1961 anayasasına kadar siyasal iktidar tarafından hiç bir şekilde kabul görmemiştir. 31 Aralık 1961'de İstanbul'da yüz bini aşkın işçinin katıldığı büyük bir miting düzenlenmiştir. İşçiler, demokratik hak ve özgürlüklerin tanınması, sosyal adaletin gerçekleştirilmesi, işsizliğe ve pahalılığa karşı kökten tedbirlerin alınması, ücretlerin yükseltilmesi, yaşama ve iş koşullarının düzeltilmesi isteklerini bu önemli mitingde dile getirmişlerdir.

1960 yılından sonraki on yıl içinde, Türkiye'deki ücretli sayısı 2.5 milyondan 4.5 milyona, sendikalı işçi sayısı ise 300 binden 2 milyona ulaşmıştır. Bu rakkamlar, işçi sınıfındaki gelişmenin nicel yönden çok, nitel yönden olduğunu göstermektedir: On yıl içinde ücretlilerin sayısı iki katına çıkarken, işçi sınıfının ekonomik ve sosyal çıkarlarını savunan sendikaların üye sayısının hemen hemen yedi katına ulaştığı açıktır.

---

(1) Dr. Gencay Şaylan, Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji Sa. 76.

(2) Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, Cilt 1, Sa. 350.

(3) Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi 1908-1965, Dimitir Şişmanov Sa. 23.

(4) Gül Ergil, Değişen Toplum Yapısına Küçük, Küçük Üretici Sanatkârın Uyumu ve Sosyo Ekonomik Değişim (Uzmanlık Tezi) Sa. 117.

(5) Kapitalist Toplumda Sınıflar, Maurice Bouvier - Ayam ve Gilbert Mury, Sa. 103.

(6) İcen Börtücenc, Köylülüğün Farklılaşması Üzerine, Ülke Dergisi, Sayı 1, Sa. 216.

(7) İlhan Tekeli - Leila Erder, İç Göçler, Sa. 342.

Mehmet Başaran'ın Bir Öyküsü

Yüz Yetmiş

Aylardır boştaydım. Evden kahveye, kahveden eve... Un çuvalının dibi görünmüştü. Kimse ödünç de vermezdi gayrı. Çocuklar «ekmek» dedi mi, etlerim cımbızlanıyordu. Adamın başını dik tutturan, cebinin dolu, işinin yolunda olması. Benimse, köpeklerin önünde bile boynum eğriydi. Canım çekse: «Getir bana da bi çay» deycek olsam, anasına sövmüşüm gibi bakıyordu Çengel. Dediğime deyeceme pişman ediyodu beni. Evde dersen, dır dır dır, başımın etini yiyodu karı: «Kör müsün, topal mısın? Düne kadar aç köpük kusan Rasim kadar olamadın... Bak, attı kıçını Beyin yanına, yerleşti mandraya, adam sırasına girdi. Bekçilik, sığırtmaçlık da mı yapamazsın? Da olmadı, Yamuk Zihni gibi, al eline bi sepet, yumurta topla... görüyosun, dayanılacak gibi değil...»

Ben zatı kendimi yiyom, patlamağa hazırım öfkemden, üstüme üstüme geliyo bu. Denemediğim bişey kaldı sanki... Çingene Ismayıla bile iş «diye boyun bükmedim mi? Şeytan, al şunu ayağının altına diyo, bi giriş... Ama, o da haklı... O, da çok bükeleniyo ocak başında, ev içinde...»

Sabahın kırağısında atladım çimento kamyonunun arkasına. Ayaz mayaz, dişimi sıktım. Buzağıcıyolu, Kartalağacı, Yancıklar... Derken, uzaktan çimento fabrikasının bacası göründü. Kara kara tütüyo. Yığılmış yığılmış, koca bi bulut olmuş gökte dumannar. Kayalığın böğründe, koca koca yapılar... «Çimento fabrikası genişeldilecemiş» diyorlardı kavede... Niyetim, biyol oralarda dolanmak...

Vay be, demir kapının önüne adam yağmış!. Duyan koşmuş, duyan koşmuş... Hepici de, dolay köylerden. Üstleri başları benimki gibi... Yav, ne çok çıplak varmış! Umutsuzum ya, bekleşenlerin arasına karıştım. Konuşuyolar. Kulak kabardıyom. Yokluk kasıp kavuruyo ortalığı... Kimisi sesini yükseldiyo:

«Uyuyeri mi baştekile, ne durele? Yapın anacını sattımını şundan bi kaçtane ta... İş çıksın hekese... Em, kaanı doysun memleketin...»

«Bre koca macır, o kadan akıllıydın da, neye kalkıp bu yannara geldin?

«Varsılın keyfi gelenece, yoksulun canı çıkarmış, o hesap, kaç gündür süründüyorlar bizi burada. Alacaksanız alın, almayacaksanız kesin atın yahu!. Valla işkence...»

Gözler, idareye giden yoldaydı. Uzaktan efendi kılıklı biri görünse, hoop; toparlanıyo millet. İnadına kasılıyo demir kapının ardındakiler de. Sanırsın, o yan başka bi memleket... İnsanı başka insan... Biz itişip kakıştıkça, palabıyıklı bekçiler yüzlerini azdırıyo, kabarıyodu:

«Len dağdan mı indiniz be! Yavaş olun. Askerlik yapmadınız mı siz? Karışıklık yok.. Yani kafamı kızdırmayın... Aynı askerlik gibidir burası. Amirini memurunu tanıyacaksın. Ve de itaat şart. Girin sıraya!».

Derken, okul avlusuna döndü içerisi. Mavi tulumlu, yorgun yüzlü adamlarla doldu. Vardiya değişiyo dediler. Bunnar gececiymiş, gündüzcüler dolucamış şimdi fabrikaya. Bi kaynaşma... Ağzımız açık, bakıp kaldık. Onnarın bize aldırdıkları yok. Düne kadar köylü değilmişler sanki. O yürüyüşler, konuşmalar:

«Hüseyiiin! Nerde kaldı bu otobüs be?»

«Bütün gece dikilmişim, bi de burda mı bekleycem... Nasıl iş bu? Memurların araba bikaç dakka gecikse, kıyamet kopar...»

«Kendi arabaları boş gider, bizi almaz...»

«Kabahat bizde be kardaşım, bokundan korkuya bazıları. Sendika başkanı...»

İçimizi çeke çeke dinniyoduk.

Üçüncü gün, yazıcının odasına kadar sokulabildim. Sıktım dişimi, bekledim. Gençten, sarı bıyıklı biriydi yazıcı. Yakmış «uçluyu», atmış bacak bacak üstüne, kaykılmış koltuğa, ağzından burnundan duman savurdup, tepeden tırnağa süzüyo önüne geleni. Sonra başlıyo sormağa:

«Adın ne? Hangi köydensin? Bi zanaatın var mı?..»

Makinada yazan kızla fısıldaşıp; diyo, numaran şu ...

Sarı bıyıklarını sıvazlayıp yüzüme baktı bi. Heyvah! dedim içimden, kadıro doldu. Gördün mü kör talihi, burada da beni buldu. Üç gün dikil, tam... Eşek şansı namussuz!.

Kalktı dışarı çıktı, az sonra döndü. Durduğum yerde eriyom ben..

«Numaran iki yüz on dedi.

Oh be!.. Bi soluk bıraktım ki, içerdekiler hep bana baktı.

Yazıcı konuşmasını sürdürdü:

«Bundan sonra adınız yok. İyi belleyin numaralarınızı. Numaranız nerde okunursa, orda çalışacanız. İdarede, hesapta işleriniz numaranıza göre yürüyecek. Geçici iscisiniz. Unutmayın «daimicilerin» haklarından yararlanamazsınız. Daimicilerin garantisi çok. Sizin öyle değil, iş sona erdi mi, geldiğiniz yerlere... Tazminat mazminat alamazsınız.. Geçicisiniz Çünkü..»

«İki yüz on! Yol yapımına...»

Numaramın okunduğu yana koştum. Taş kırıcıyım, M grubunda. Sırtınla taş taşıycan deyeydiler, gene uçucadım sevincimden. Çalışmağa başlıyodum be... Her gün atlayıp bir kamyonun ardına, işime gelicedim. Paramla ekin arayabilirdim gayrı. Çengel'in kaveye gidip: «Yap bi çay! desem, yüzünü azdıramazdı.. Oh be!. Yumuldum balyoza, bi zaman gerine gerine taşlara vurdum.. Duman attırıyordum valla!. «Yavaş ol dedemköylü! Fabrikanın işini sen bitiremezsin» dediler de, öyle yavaşıdım. Eski yapılara doğru yol dönecemiş. Ekibimiz kalabalık. Geçicilerden yirmi otuz kadarı, daimiciliğe geçilecemiş galba. Hepicimiz başımızdakilerin gözüne girme çalışıyorz..

Taş kırıcılık, bütün gün balyoz sallamak zor. Avuçları patlıyo, kolu beli kopuya insanın. Sonra toz... Üstümüz başımız deermenden gelmiş gibi. Kaşlarımız, bıyıklarımız apak. Fabrikanın her yanı toz, camlar, kiremitlikler... Çok toz yuduyoz. Daimiciler diyo ki, en kötü yanı budur fabrikanın diyo. Herkezin ciğerleri toz. Hastalanan, ciğerlerinden hastalanıyomuş...

Hey anam hey! Keşke daimici olsam ben de, ciğerlerim tümden çimento dolsa..

Tıknaz, çökük omuzlu, geveze bir arkadaşım var: Yüz Yetmiş. Yancıklar'dan Molalarda, akşam köye dönerken, beraberiz. Öğlen ekmeğimizi de, beraber yiyoz. Boş bi ço-

Sevgi Koymuşsun Yaşamanın Adını

Selamın mapusane kokuyor kardaş
Kilitli kapı paslı zincir sağır duvar
Acıları damıtmasından mı tadı
İşkenceleri ayrılığı
Bir de zulme karşı koymuşluğu

Nedir bir çift selâmla havalanan
İçimdeki kuş tufanı
Gümüş göllerimde suladığım yavru ceylan
Ve sabaha çiğilenen solgun gülüm

Örtülen kapı dönen kilit
Kör bir zamanı kilitlese de birden
Bilirsin anılar tutsak değil imgeler özgür
İnceden demiri yer bağrına düşen pas

Geceler bir şafakla bölünür de ortasından
Hüznün dağılışı gibi sessiz
Paslanmış dilimizde yeşerirken körpe sözcükler
Vita tenekesine aşıladığımız gülde çürür zaman

Selâmın gül kokuyor kardaş
Bir de dostluklar üzerine verilmiş söz
Özgürlük
Umut
Direnç
Acıları bir mendil gibi boynumuza bağladığımız günler

Mehmet Güler

cuk. Buraya girenece az burnu sürtülmemiş:

«Eh kardaşım İki Yüz On diyo, fabrika olmayaydı bitiktim ben. Var başımda bi etek kızan, boy boy.. Cinstir benim karı. Her yıl çıkarır bi tane. Hile bilmez. Derim azcık hüner üren öbür karılardan. Yok der, kaçırmalım tadını, fıkaranın başka nesi var? Yok bende tarla, hayvan mayvan... Hep iki elle... İstanbola gittim tutunamadım. Orada bok... İğneadada çalıştım, karnımı doyuramadım. Alamana yazıldım, belki beş yıl geçti, cevap yok... Bereket bizim köylü daimici Hakkı ya, o soktu beni buraya. Annadışına bakarsan, yazıcıyla arası iyiymiş. Ne edip edip burada kalmak, daimici olmak istiyom arkadaş...»

Benim düşüncem de aynı. Lakin «geçiciyiz». Kimsenin gözünde on paralık haysiyeti yok geçiciliğin. Daimiciler, postabaşılar, memurlar; ağaca, taşa bakar gibi bakıyo bize. Utanmasalar, ayaklarını silip geçecekler. Cabınmalarımız, bükelenmelerimiz boşuna... Bi kaza olsa, gidersin male bokluğuna. Hastalansan işe gelemesen, kimin umurunda.. Hiç bi hak yok. İnsan sırasında değil «geçici». Gene de ödümüz kopuyo çıkarılacaz diye. Boşta kalmak, ondan da beter çünkü. Her akşam yüreemiz ağzımızda: Ya, «sen gelme yarın» deyiverirlerse.. Ya..

Ah, bi yolunu bulsak da, daimici olabilsek! Gözünün içine bakıyoz başımızdakilerin. Bi yüreklerini yumuşatsak da.. Daimicilik gibi var mı? Doktor ilaç bedava. Öğlenleri, tatlısından tuzlusundan üç kap yemek.. Yazlığı ayrı, kışlığı ayrı giysi, ayakkabı.. İkişer havlu, sabun.. Da neler neler!..

Labaratuvar şefi Macit Bey, gözetlermiş bizi pencereden. Bi gün yanımıza geldi. Biz, daa hızlandık. Benim adımı sordu. Hemen askeriyedeki gibi toparlanıp patayı çaktım:

«İki yüz on şefim!»

Adam, altın dişlerini göstererek güldü:

«Yok oğlum, numaranı değil, adını sordum.»

«Köyde Budak Ali derler bana şefim..» dedim. Kendime bile yabancı geldi adım, öyle alışmışım numarama...

«Aferin Ali, iyi çalışıyorsun. Yöğmiyeleri hak ediyorsunuz. Sizlerden ibret alıp, nankörlük etmemeli daimiciler.. Yok grevdi, yok direnişti..»

Namazında niyazında bir adammış. Daa bişeyler de dedi ya, pek annayamadım. Şefle konuştum, şef bana «aferin» dedi diye baya kıskandı gruptakiler.

Arkadaşım Yüz Yetmiş:

«Kardaşım İki Yüz On dedi, piyango bu! Hadi eşeğin dişi gunnadı say. Yapar daimici bu adam seni sağlama. Koca bi şef be. Söyler iç hizmet şefine, tamam.. Ben gene o kadar kıvranırım...»

İçim bi hoş oldu. Kendimi daimici gördüm düşümde o akşam. Geymişim mavi tulumları.. Ayağımda yeni beykozlar.. Çengel'in kavedeyim. O beni adam yerine koymayanların ağızları açık:

«Vayh, bizim Budak mı bu be!. Adamı gösteren hep gene çul.. Şuna bak yav!.»

«Len Budak, söylesene çayları...»

«Vayh, bizim çıplak Budak a bak be..»

Sayiden daimici olmuşum gibi, akşama kadar içim yapraklandı devrisi gün. Dadı kaçar diye, arkadaşım Yüz Yetmişe bile annadamadım düşümü. Oysa, bi şefin aferin demesinden ne çıkar? Yerini bulup derdini annatmalı ki insan.. Söylentiye göre, daimiciye geçirilecekler otuzdan fazlaymış. Herkez tetikte. Bazıları peylenmiş de, kulaklarına fısıldanmış bile. Bilmem yalan bilmem sayı, dışarda yazıcıyı «görmek» gerekiyormuş. Yazıcı kimin adamıysa.. Bitakımları «Parti başkanı daa iyi, asıl onun hükmü yürüyo şimdi» diyo.

Köylüsü daimici Hakkı, fabrikanın her yanını gezdirmiş arkadaşıma. Tribünleri, döner fırını, paketleme bölümünü, kazanları, yemekhaneyi, sinamayı.. Her yanı, her yanı.. Oraları gördükçe, içini ateş sarmış Yüz yetmiş'in «Daimicilik» diyo da, başka bişey demiyo. «Ah bu işi yapacak birini bulsam, bikaç aylığımı vermeğe razım.. Düşün be iki yüz on, bi daimici oldun mu, biter iş derdin.. Ölenece, iş aramak yok gayrı.. Kurtuluyorsun arkadaş.»

İş iş diye gözümüz şılarken, şimdi de daimicilik derdine düştük. Ek inşaat epey ilerledi. Döşediğimiz yollar öyle.

Günner de bi hızlı geçiyo ki!.. Demir kapının yüzümüze kapanması yakındır. Geçici işçi misin?..

Her akşam köydeyim. El üstünde tutuyo beni karı. Dırlanmayı çoktan unuttu. Lakin, geçicilikten tedirgin. «O, sana aferin deyen şefe biraz yağ yumurta filan denkleyelim komşulardan da götür, bakarsın..» diyo.

Karıyı dinnedim. Taze yağ, yumurta hoşuna gitti Macit Beyin. Para verecek oldu, almadım. «Kendi damızlığımızdan bunnar şefim, gerekirse gene getireyim» dedim.

Daimiciler «nurcu» diyo Macit Bey için. Biraz çekinik duruyolar. Dedikleri iyi bişey mi, kötü bişey mi bilmiyorum. Ama adamın bana bi faydası dokunursa, her bi dediğini koşa koşa yaparım.

«Kardaşım diyo Yüz Yetmiş, biz köyde doğmakla.. Kırılmıştır umudum benim. Bizim daimici Hakkı der: Olacak içerde sözü geçen adamın, yahut ki tasilin.. Hele ki, zanatın varsa.. Yok bende hiçbiri. İplikoğlu kınnabım ben.. Ama dur, deneyeceğim başka bir yol, ateşe bile atacayım kendimi arkadaş.. Yeter ki..»

Arkadaşım haklı. İplikoğlu kınnabız biz. Cesaret edip Macit Beye bile açılamadım daa. Gücü yeter mi yetmez mi, onu da bildiğim yok. Çok yükseklerde uçmamalı ki, düşünce başımız gözümüz yarılmasın..

Yani ya, şu gördüğüm düş bi gerçek olsa...

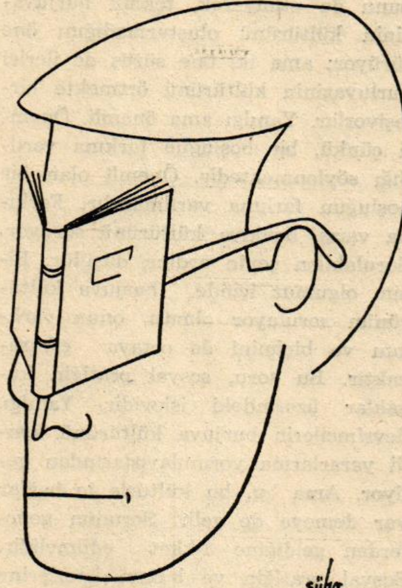
Yüzümü kızdırıp öğlen aralığında Macit Beyi göreyim diyodum. Arkadaşım Yüz Yetmiş için de söyleyeyim. Belki labaratuvarda hademelik mademelik.. Tutarım Pınarsarda iki oda. Karıyı çocukları da yanıma alırım. Kurtuluruz her gün kamyonla gidip gelmekmekten. Çocukları da ortaokula yazdırırım.

Dalıp gitmişim, bağırışmayı duyunca fırladım koştum ben de..

Paketlemenin ordan, döner fırına doğru gidiyodu millet. Fırın durmuştu. Tekerlek şapkalı Mühendiz:

«Geri çekilin, sokulmayın! diye bağırıyordu.

Bet beniz kül kesilmişti herkezde.

«Fırın bakıma alınacamış.. Düşen ateş tuğlalarının yerine yenileri konurmuş.»

«Yav soğumadan girmiş, soğumadan girilir mi?»

«Öf be! Gitmiş adam.. Elbet gider.. Beki bi ton ateş tuğlası, hem de kızgın tuğla lap! düşmüş üzerine.. Çıkarma çalışıyolar ya, boşuna..»

«Yaaa! Buraları da var bu işin arkadaş...»

«Emmeten kömür olmuş, tanınmayacak halde..»

«Gözün körola felek! söndürdün gene bi ocağı...»

«Tazminat ney vermezler mi, maaş muuş bağlamazlar mı ailesine?»

«Ben öldükten sonra...»

Yerlerimize döndük, elimiz ayağımız kesik.

Gurup başkanı, teker teker numaralarımızı okuyup, yoklama yaptı. Bizden arkadaşım Yüz Yetmiş yok. İşine sargındı, takılıp kalmazdı biryerde ama..

Grup başkanı öfkeli. Her yannarı arattı yok..

«Gördünüz mü? dedi üzgün üzgün, bilmediiniz işe burnunuzu sokarsanız sonu böyle olur. Fırının soğumasını bekliyomuş, hazırlık görüyomuş Usta. «Geçicilerden biri» sana yardım edeyim demiş. Dur mur değeme kalmadan dalmış içeri.. Yazık değil mi? Usta nasıl olsa kendini kurtarır ama giden geri gelir mi?

Cız etti içim.. Vay arkadaşım Yüz Yetmiş vay!.. İnanamıyodum bi türlü.. Bi etek kızan, karısı.. Ne edip edip daimici olmak istiyodu birkaç saat önce. Kırılmıştır umudum diyodu. Başka bi yol denemeğe niyetliydi, yoksa...

Gözlerim yanıyodu.. Daimici olsaydı bari...

DAMAR

ELEŞTİRİ

TY'nın, Nisan - 1980 sayısında, Devrimci Gerçekçilik sorununun can alıcı noktası, H. Altunay'ın yazısında doğru olarak konmaktadır. Gerçekten de Nazım Hikmet'in ve Sabahattin Ali'nin ve onların ardılı olan sanatın imhasına gidilmesinin nedeni, hedefi açık ve doğru belirleyip, üstüne sapmasız gitmiş olmalarıdır. Bu hedef mevcud altyapı ilişkileri ve altyapıyla çelişen üstyapının amansız eleştirisidir. İkinci, birinciye dayalıdır ve birincinin doğru, belirli, saptanmış olması gerekir. Yönetim, bu imha hareketinden sonra, bu hedefi bulandırmak kaydı ile her türlü efeliği, yiğitfuruşluğu hoşgörmekle kalmamış, desteklemiştir de. Has adamlarında bu kapana düşmesi için, **gerçeği zedelemeksizin** «gerçeği söylemenin yollarını» yeteri kadar düşünmemiş olmaları yetmiştir.

Şimdilerde, yeni yazarlarda görülen kimi belirtiler, girilen bir süreçse, bu süreç devrimci sanatın bu konum kaymasını mahkum edecek süreç olabilir, ya da ona dönüştürülebilir. Örneğin, Mehmet Ergün'ün, TY'ndaki «Sabahattin Ali'nin Gerçekçiliği» adlı yazısına, bence, her an dönülüp bakılmalıdır. Giderek, Nisan - 980 sayısında, üstyapı altyapı ilişkilerine girilmiş olması, ayni sayıdaki, «Yaşam olaylarını değerlendirmek» yazısı bir bütünlük gösteriyorlarsa, umudlanmamak için bir neden yoktur. Nedir ki, bu son ikisi, öbür iki yazı gibi, yalnızca oldu - bitticiliği, **işin doğrusu budur** ağzıyla içeriksiz, yalıtılmış önermeler zincirleme göreneğini değil, bunun kadar yerleşmiş bir göreneği, malumatfuruş'luğu da karşına aldığını bilmelidir. Yapılar arası bütünsellik ve yaşamla kuramsalın ilişkileri o kadar kopuk ve gelişigüzel konuşulup, yanlış yoğunlaştırılmıştır ki, iler tutar yeri kalmamıştır. Bu birimler seçikleştirilmeli ve bir geliştirme duygusunun güdümünde, tüketme değil, üretme kaygısı ile araştırılmalıdırlar.

Kuşkusuz temel olgu, ortaya atılan «bizde, burjuva kendi kültürünü yaratmamıştır» önermesidir (Yurt Ve Dünya, Temmuz - 1980; Sargut Şölçün, TY, Ağustos - 1980). Gerçi meseleyi değişik koymuşlardır : Yurt Ve Dünya, ilerici burjuvaziyi örtüyor ve şoven - ıslahatçı burjuvazinin kültürünü varsayarak eleştiriyor. Şölçün, bunu da etmiyerek, tekmil burjuvazinin kültürünü oluşturmadığını öne sürüyor; ama iki öne sürüş de ilerici burluvazinin kültürünü örtmekte birleşiyorlar. Yanılgı ama önemli. Önemli çünkü, bir boşluğun farkına varıldığı söylenmektedir. Önemli olan bir boşluğun farkına varılmasıdır. Farkına varış, burjuva kültürünü soruyor. Sorulabilen şeyin ardına düşülür. Bizim olgumuz içinde, burjuva kültürünün soruluyor olması, onun varlığını ve biçimini de ortaya çıkaracaktır. Bu soru, sosyal pratiğin kuşaklar üzerindeki işlevidir. Yanılgı, devrimcilerin burjuva kültürünü kendi yararlarına yorumlayışlarından geliyor. Ama bu, bu kültürle iç bağlar var demeye de gelir. Sorunun gençlerden geldiğine dikkat edilmelidir. Sosyal pratiğin ve bunun isterlerine yanıt getirme gereğinin ve çabasının baskısı, devrimci yazarlarda bir boşluk duygusu yarattı. Demek ki bu, insanın kendi kendisi ile bir hesaplaşmasıdır. Genelde, burjuvazi ile hesaplaşmaktan kaynaklanıyor. Devrimci yazar, bu temeli, gözden kaçırmama koşulu ile, çok geçmeden, farkına vardığı boşluğun proleter kültüre değin olduğunu görecektir. Bunu görebilmek için de bizdeki mevcut burjuva kültürünü seçikleştirmiş olmak gerekir.

Bizim ilerici bir burjuvazimiz vardır ve gelişen kapitalizm onu alttan desteklemektedir. Ta baştan, adım adım kapitalist üstyapı, altta bir karşılığı olmaksızın gerçekleştirilmiştir. İlerici burjuvazi, gelişmekte olan kapitalist altyapı ile bu gerçekleşmiş üst yapının **uygunluğunu, kavuşmasını sağlamak ardındadır.** İlerici burjuvaziyi, gelişen kapitalist altyapı ile onun, yukarıda sözü edilen kendi doğal üst yapısı arasına set çekmeye çalışan, «Mültezim» ve «Vezaret» geleneğini isteyen korkak, ulusallıktan yoksun, emperyalizmin vesayetini önkoşan gerici burjuvazi ile —bu tarihsel kalıntı ile— karıştırmamalıdır. İlerici burjuvazi, emperyalist dünyada eşit koşullar istemektedir. Farkları bu. Bizim ilerici burjuvazimiz, bizde kapitalizm geliştiği için ilericidir. Dünyada emperyalizm çöküyor olduğu için de gericidir. Uyanmalı : İşçi sınıfından kaynaklanmayan, ilericilik, devrimcilik adına her sav, atılım, emperyalisttir. Geç kalınmış burjuvazidir. Göreli bir gericiliktir.

Kaldı ki bizim kuşağımız katıksız bir burjuva kültürü ile eğitildiydi. Üstelik, Köy Enstitüleri hariç, bu eğitimde bize değgin olan sadece ulusal kararlılık ve sanatçının kendi yaşantısıydı. Bu yüzden ulusallığı da kendi yaşantılarını da küçümseyenler çıkmıştır. 1950'den sonraki patlama, büyük toplumsal alt üstlük, bu kültürün değerlerini parçaladı. Tuz buz etti. Toplumumuzun yaşamında bir karşılığı olmadığı ortaya çıktı. Ama bu alt üstlük kendiliğinden, bir bilinç de öneremezdi. Çünkü alttan geliyordu. Devrin resmî siyasası da gerici değerleri destekliyordu. 1960'dan sonraki sosyal pratik, bir ufuk açmıştır. Bu sosyal pratik, bizi bilinçlenme sürecine sokmuştur. Kuşkusuz bu bilinç, kendi hesaplaşmasını yapacaktı.

Yeni Çıkan Kitaplar

- **Grev :** M. Şehmus Güzel / Bilimsel Yayıncılık, Ank. Mayıs 1980 / 1. Basım, 131 s. 120 TL. /
- **Biracayip :** Selçuk Demirel / Belge Yayınları, İst. 1980 / 144 s. 125 TL. /
- **Irmak Boylarında Turaç Seslerinde :** Nihat Behram / Güney F. Yayınları, İst. 1980 / 48 s. 50 TL. /
- **Su Tadında :** Sina Akyol / Genç Grafik Yayınları, Ank. 1980 / 82 s. 50 TL. /
- **Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum : Bertolt** Brecht / Çev : Ahmet Cemal, Kayahan Güven / Altın Kitaplar, İst. 1980 / 2. Baskı, 287 s. 125 TL. /
- **Sanat ve Edebiyat Üzerine :** Marx - Engels Çev : Murat Belge / Birikim Yayınları, İst. 1980 / 2. Baskı, 112 s. 75 TL. /
- **Söyleriz :** Behçet Necatigil / Cem Yayınları, İst. 1980 / 128 s. 75 TL. /
- **Tut Beni Sevda Çağırır :** Vecihi Timuroğlu / Sesimiz Yayınları, Ank. 1980 / 48 s. 35 TL. /
- **Yazdıkça :** Mehmet Yaşar Bilen / Umut Yayınları, Kayseri - 1980 / 96 s. 60 TL. /

Atilla İlhan'ın (DUVAR, 1973 baskısı Bilgi Kitapevi) doğrudan bir gözlem olarak belirttiği «Toplumcu dergilerin ortadan yokolması»yla yetinilmemiş, bizzat bu sanat ve sanatçılar gözlerden yok edilmiştir. İşte bu imha döneminde ve sonra, gerici siyasa ve sanatla boğuşan ilerici burjuvazinin kültürü gelişmiş ve egemen olmuştur. 1960 dan sonraki sosyal pratik bu gerçeği adım adım ışıtmaktadır.

1940 kuşağı ilerici burjuvazinin duyarlılığı ile devrimci sanatın konumunu örtmüş, kaydırmış, karartmıştır. Unutmamalıdır ki, imha hareketinden sonra, 20 yıla yakın bir zaman gericiliğe karşı tek dayanak bizim ilerici burjuvazimiz ve onun kültürü olmuştur. Bu gerçek, bir çok şeyin yerine kondu. Bunun, yoğun bir etkisi vardır. Ama bu, onun kendi meselesi idi. Bunu da bilmeliyiz. Ve o, kendini proleter kültür yerine ikame etmek istemiştir ve istemektedir.

Devrimci duyarlılık, gerçekliği kendi dışında görebildiği için, ona kendi dışında bir şey olarak sokulur. Bu sokuluşta dil bağımsızlaşır. Ama bu tarz bağımsızlaşmada ilk elde sanılabileceği gibi dilin semantiği egemen olmaz, elenir. Gerçekliği ifade etmeye yönelik bir varsayımdan başka bir şey değildir. Düz gerçekçilikte, sanatçı, kendini gerçekliğin dışına taşıdığını düşünür. Oysa bu olanaksızdır. Devrimci gerçekcilikte sanatcı kendini gerçekilğin dışına taşıdığını düşünmez. Kendi ile gerçekliği biribirinden seçikleştirir. Düz gerçekcilik, diyalektiğe sahip olmadığı için bunu yapamaz, böylesi ona gerçekliğin dışına düşmek gibi gelir. Bu yüzden dilin semantiğini eliyemez. Düz gerçekcilik, gerçekliği yalnız olgularda arar ve sürecin bütünselliğini dilin semantik alışkanlıklarına, eğilimlerine bırakır. Nazım Hikmet'in dışında, devrimci şiirde de bu etki vardır.

TY'nın Nisan - 980 sayısında Vecihi Timuroğlu, Ahmet Telli, Veysel Çolak'ın şiirlerinde sentaksın kıvraklığı, yönlendiriciliği, bir kurgu ögesi olmaya yükselişi artık görülmektedir. Örneğin bu Arif Damar'da da var. NeNdir ki, kurgu ögesidir ama semantiği yönlendirici değildir. Mehmet Kıyat, Osman Bolulu'da kurgu ögesi ama bu kerede semantiği kendi başına bırakıyor. Aynı doğrudan kaynaklanan türlü biçimler: gerçekliği kendi dışında görerek ona sokulmak. Başarılı biçimi ise sentaksın kıvrak olması ve semantiği yönlendirici olmasıdır. Bunun Ahmet Telli'nin «Bir Hazin Hikaye» adını taşıyan şiirinde, şaire özgü bir dile dönüştüğü görülüyor. Şair bu dili tutarlarsa her türlü içeriğe korkmadan yenebilecek, geniş, uzamlı, soluklu yapılamalara çıkacak, kendine özgü bir biçemi türlü biçimlerde gerçekleştirebilecek bir anlatımın aracı kurulmuş demektir.

Mantık bir dildir. Böyle alınınca da sentakstır. Ama biz «Dilin mantığı» gibi bir deyimi kullanmak zorunda da kalıyoruz. Bunu kullanırken, edebiyatla sınırlı olduğumuzu bilmeliyiz. Sentaksla semantiği birlikte alıyoruz demektir. Çünkü, doğal dilde hem sentaks hem semantik, anlamı birlikte belirlerler. Şiire, semantiğe dayalı özel bir sentaksı kazandıran da dilin bu özelliğidir. Dilin doğal sentaksı, bu özel sentaksın gereğidir, kendi değildir. Şairin özel bir dil edinmesi, öyleyse, özel bir dil mantığı edinmesi demektir. Şiiri kuran, devindiren, semantiği yönlendiren şairin bu özgü dil mantığıdır.

Veysel ÖNGÖREN

GÜNLER DERGİLER KİTAPLAR

ANKARA NOTLARI

19 Nisan, Cumartesi/.

Bu akşam, saat 18'de, Başkent Ödülleri'nin dağıtımı yapılacak. Bunun için bir tören düzenlenmiş. Törene katılmak için sabahın 7.30'unda, bir arkadaşımla birlikte İzmit'ten yola çıkıyoruz. Arkadaşım anasını, babasını görmek, onların hayır dualarını almak için Gümüşhacıköy'e gidecek. İlk kez gündüz gözüyle ve otobüsle Ankara'ya gidiyorum. Dağlar taşlar, köprüler, telefon direkleri, trafik işaretleri, kuruluşların reklam tabelaları sloganlarla donatılmış. Düzce'yle Kızılcahamam arasında en çok göze batanlar : «MHP» ve «Başbuğ Türkeş». «Motel» denen, «resturant» denen yerlerin duvarlarında bile böylesi sözler. Arkadaşım, «bunlar kafa-

sız yahu! İnsan böyle bir yerde durup da yemek yer mi, yatar mı, dinlenir mi? Ben korkarım,» diyor.

İlkyaz doğayı güzellemiş...

Saat 14.10'da Ankara'ya iniyoruz. Arkadaşım 14.30 için bir Merzifon otobüsünde yer buluyor. Cebimdeki en ufak para yüzlük. Bu nedenle otobüse binemiyorum. Sigara alıp para bozdurmak istiyorum, sigara yok. Otobüse binsem, yüz lirayı uzatsam, şoför yüzüme söver gibi mi bakar acaba? Otobüs garajının önüne çıkıp bir taksiyle gitmek istiyorum. Birine soruyorum: Yenişehir'e kaça götürürsün? Şoför «Yenişehir'in neresine?» diye soruyor. Zafer Çarşısı'na gitmek istediğimi söylüyorum. 120 lira istiyor. 100 lira veririm, diyorum. Söyleniyor, ama gene de «buyur abi» diyor...

Zafer Çarşısı'nın önünde inip «Ahmet Say'ı nerede bulabilirim acaba?» diye düşünüyorum. Sonra Çark Dağıtım'a gidiyorum. Ahmet Say sabahleyin uğramış. Nezih Danyal daha Polanya'ya gitmemiş. Nezih'i göreceğime seviniyorum... Karnım aç. Tavukçu'ya gitsem, bir duble rakı içsem (alkolizmin propagandasını yapmadan), karnımı doyursam. Tavukçu'ya yöneliyorum... Bir kıyıya otururken Ahmet Say'ı görüyorum. Genç bir arkadaşla oturuyorlar. Masalarına çöküyorum. Yanındaki arkadaş Mehmet Güler'miş. Tavuk yemişler. Tavuğun kemikleri tabaklarının yanında özenle duruyor. «Tavukçu'da tavuk yemek şart mı yani?» diye takılıyorum. Bir hamsi söylüyorum, yarım şişe de rakı. Onlar daha önce içmişler, ama içtikleri hiç de belli değil. «Bunlar numara yapıyorlar» diye düşünüyorum. Ahmet Say boyna gülümsüyor, Mehmet Güler bir Ahmet Say'a, bir bana bakıyor; Ahmet Say'ın gülümsemesiyle benim hamsiye dayadığım rakım arasında bir bağ kurmaya çalışıyor olmalı. Ahmet Say'la iki sata önce tanışmışlar, benimle merhabası beş dakikalık...

Ahmet Say, «benim hemen gitmem gerekiyor, Fazıl'ı Mithat Fenmen'e derse götüreceğim, gecikmeyeyim; akşam törende görüşürüz» diyor. Hesabı ödeyip kalkıyor. Mehmet Güler'le söyleşiyoruz. Mehmet Güler oturduğu yerde pireleniyor, belli etmiyor ama bir an önce kalkıp gitmemiz için sabırsızlanıyor. Rakımı dikip «hadi gidelim» diyorum... Nereye gideceğiz? Eğer Ankara'nın yabancısı iseniz, sıkılıyorsanız, gidecek bir yeriniz, bir dostunuz yoksa... Mehmet'in koluna girip sürüklüyorum, «hadi Remzi İnanç'a gidiyoruz» diyorum.

Bir Hacıbaba Hikâyesi

Ölümleri hazirana rastlayan Orhan Kemal ile Nâzım'dan söz etmek gerekirdi bu ayın «köşe»sinde; ama iki nedenle vazgeçtim. Birincisi, edebiyatımızın yapıtaşları olduğunda herkesin birleştiği bu sanatçıları, sınırları belirli bir «köşe»de anlatabilme cesaretini bulamayışım, ikincisi de aklıma takılan ve beni rahatsız eden bir hacıbaba hikâyesini aceleden yazmak isteyişimdir.

Hacıbaba, bilindiği gibi leylektir. Leylek dediğin de bir tuhaf, bir biçimsiz yaratık. Eni boyuna, organları gövdesine «mevzun» değil. Nasrettin Hoca'nın bacaklarını, kanadını bir güzel budayıp «kuşa benzetmesi» boşuna mı?

Velâkin hacıbaba, akbaba, baykuş gibi mendebur, uğursuz kuşlardan sayılmaz. O «namevzun» görünümünde bir incelik, bir sevimlilik vardır.

Fiziksel yapısından ileri gelen cana yakınlığı bir yana, başka özelliklerinden dolayı handiyse kutsal bir hayvan sayılır olmuştur hacıbabamız. Bir kez, baharın simgelerindendir o. Sonra da «yuva çöpleme»nin ustası. Baharı dört gözle bekleyen, ev bark, çoluk çocuk düşü kuran kişiler olarak hacıbabayı bu gözle görmemiz, onda kendimizi bulmamız yadırganmamalıdır.

Bir bankamız da «yuva çöpleyen kuruluş» olduğunu bilinçaltımıza yerleştirmek için olacak, hacıbabayı amblemine boymuştur. Hacıbaba kadar olamayan bir nice yoksulun özlemlerini kendisinde somutlayan bankamızın tercihine kimseciklerin itirazı olmamak gerekir.

Baharın ucun kıyın sökün ettiği şu günlerde gazetelerin yazdığı bir habere bakılırsa, Millî Eğitim Bakanlığı da hacıbabamızla yakından ilgilenmektedir. Bakanlık, söz konusu banka ile Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin ortaklaşa düzenledikleri «leylek yuvalarını sayma anketi»ni örgütlemek üzere, Millî Eğitim Müdürlükleri aracılığı ile ilkokul yönetim ve öğretmenlerine direktif vermiş bulunmaktadır. Anket sonuçları bankanın şubelerine bildirilecekmiş. «Leylek yuvalarını saymanın eğitimle ne ilgisi var?» demeyin. Var. «Öğrencilerin gözlemci çalışmalarına katkıda bulunmak»tır bunun eğitimle ilgisi. Hele hele «leylek yuvalarını sayıp da ne olacak?» sorusunu sakın sormayın. Çağdaş reklamcılıkta ve çağdaş eğitimde bu tür cahilane sorulara zinhar yer yoktur. «Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin ilgilenmesi gereken bir sürü konu var. Kıyıları kalçaları altında ezip yok eden kaçak köşkler filan... Artıklarını şuraya buraya saçan fabrikalar filan...» gibi laflar edenlere de aldırmayın.

En iyisi siz de benim gibi yapın. Bu işi ilkokul öğretmenleriyle sınırlandırmaktansa, tutun çocuğunuzun elinden, açılın kırlara, sayın leylek yuvalarını. Türkiye'de hiçbir şey olmuyor. Dünyada hiçbir şey olmuyor. Rahatlıktan tepiniyoruz. Refahtan bunalıyoruz. Sonra size bir şey söyleyeyim mi, memursanız ve hacıbabayı «çöplediği yuva»da otururken görme umudunuz gerçekleşiverirse, işler tekmil kekâh!.. Deneyin, memnun olacaksınız.

Ha, elinde anket formu olmayanlar, acele yazsınlar; «insaniyet namına» meccanen gönderilir!

Ali İhsan Mıhçı

TOPLUM KİTABEVİ

Toplum kitabevinin önünde durup kitaplara bakıyoruz. Benim «Çakmaktaşı Kav Kıvılcım» vitrinde. Seviniyorum. İçerisi kalabalık. Hep kalabalıktır. Ayakta duracak yer yoktur. Bu kalabalığın çoğu müşteri değildir; dosttur, çaycıdır... Ben de öyle değil miyim? Bu dördüncü gelişim Toplum Kitabevi'ne. Hiç bir şey aldığımı sanmıyorum. Yalnızca çay içmişimdir, Remzi İnanç'ın çizgili yüzüne oturan gülücükleri izlemişimdir... Kapıdan yüzümüzü gösterince, içerisinin hiç de kalabalık olmadığını anlıyoruz. Dostların omuz omuzluğu yürekleri olduğu kadar odaları da genişletiyor. Remzi İnanç, «Sunullah Arısoy'la tanışıyor musunuz?» diyor. 1963 yılında, Mübeccel İzmirli'nin yönettiği Otağ dergisinin yönetim yerinde tanışmıştık... Remzi İnanç'tan adresimi istemiş «Sabrın Gülü»nü göndermek için. Remzi, «az daha bekle, bugünlerde Ruşen Hakkı Ankara'ya düşer» demiş. Sunullah Arısoy «Sabrın Gülü»nü imzalayıp veriyor. Bu sekizinci şiir kitabı Arısoy'un. Özenli ve albenili bir kapağı var. Ben de «Çakmaktaşı Kav Kıvılcım»ı imzalayıp veriyorum. Bir kitap da Remzi İnanç'a imzalıyorum. Sonra 70 lira uzatıyorum Remzi'ye. Almak istemiyor. Üsteliyorum. İnsanın kendi kitabına para ödemesi bile güzel...

Saat 18'e 10 var. Remzi İnanç dükkânı kapayacak ve birlikte törene gideceğiz. Remzi'nin yüzüne bakıyorum. «Tamam, şimdi çıkarız» diyor. Tam bu sırada Atilla Özkırımlı görünüyor kapıda. El sıkışıyoruz, ama beni tanımıyor. Havalı bir görünüşü var Özkırımlı'nın... Adı iyice ünlendi de onun için mi tanımamazlıktan geldi beni bilmem; ama, belki de aklında çok önemli düşünceler vardır, dalgındır...

Kapının dışına çıkıyorum. Kapının dışında Burhan Günel ve Nahit Eruz. Sardırıyoruz... Burhan Günel'in yeni bir öyküler kitabı yayımlanmış: Başka bir yaz. Seviniyorum. Çalışkan bir arkadaş Burhan Günel. Yedi yılda sekiz kitap: Ökse, Umut Zamanı, Yağmurla giden, Aksayan, Sevgi bağı, Evcilik Oyunu, Ağlama Bebeğim, Başka bir yaz... Remzi İnanç dükkânı kapıyor; hemen Zafer Çarçısı'nın üstündeki tören yerine doğru yürüyoruz...

TRT'NİN VURDUM DUYMAZLIĞI

Başkent Ödülleri eğer aksamadan yürüdüyse, bu aksamayışda Turgut Çeviker'in büyük payı var. Yorulmayan, bırakmayan ve her zaman güler yüzlü bir dost yazar... Kalabalık... Ama can sıkıcı değil, dost bir kalabalık. Herkes ayakta. Kokteyler hazır... Turgut Çeviker ödül alan sanatçıları bir araya getiriyor, tanıştırıyor... Ahmet Say'ı ve Nezih Danyal'ı görünce seviniyorum... Belediye Başkanı Ali Dinçer konuşuyor. Ödüllerin amacını ve faşistlerce 11 Nisan cuma sabahı evinin önünde öldürülen Ümit Kaftancıoğlu'nu anlatıyor... Gazeteciler fotograf çekiyorlar ve notlar alıyorlar. TRT'den hiç kimse yok...

Ümit Kaftancıoğlu TRT'de çalışmıyor muydu?

Salondaki bir köşe Ümit Kaftancıoğlu'nun...

Benim ödülümü Talip Apaydın veriyor. İlk kez yüz yüze geliyoruz. Adnan Binyazar'la da öyle. Sonra Ruşen Keleş'le, Gülten Akın'la tanışıyoruz... Ankara Belediyesi «Başkent Ödülleri»ni kitaplaştırmış. Ümit Kaftancıoğlu'nun anısına adanan kitabın adı «1979 Başkent Ödülleri». 164 sayfalık kitabın ederi 90 lira.

Ödüllerin dağıtımından sonra gitmek istiyoruz. Turgut Çeviker «yatacak yer ayırdık, sizleri götürelim» diyor. Ahmet Say, Mehmet Güler'le beni bırakmak istemiyor. Biz de Ahmet Say'larda kalmak istiyoruz. Nezih Danyal «istersen bize gidelim, ben çalışacağım, sen uyursun» diyor. Canım uyumak istemiyor. TRT'nin vurdum duymazlığına canım sıkılıyor. Nezih Danyal, «o halde Sanatseverlere gidelim, bir duble rakımı için, sonra gidin» diyor. Fikret Madaralı ortalarda çalım atıyor. Yarın Ankara Sanatseverler Derneği'nde «Madaralı Roman Ödülü»nün töreni varmış...

Ödülleri paketleyip çıkıyoruz.

Nezih Danyal, Ahmet Say, Murtaza Vural, Ali İhsan Mıhçı, Ahmet Telli, Mehmet Güler, Hüseyin Atabaş, Azer Yaran'la birlikte Sanatsevenler'deyiz. Birer duble rakı içiyoruz ve söyleşiyoruz. Erkenden de kalkıp Ahmet Say'lara gidiyoruz. Türkiye Yazıları'nın çalışma kurulundaki arkadaşlar tartışıyorlar: Dergi nasıl daha iyi çıkar, bunun için neler yapmak gerekir... Mehmet Güler'le arada sırada söze giriyoruz. Tek konu Türkiye Yazıları ve yaşadığımız günler... Öbür arkadaşlar geç vakit gidiyorlar, Mehmet Güler'le ben Ahmet'lerde kalıyoruz...

MADARALI ROMAN ÖDÜLÜ VE TRT

Sabahleyin sekizde kalkıyoruz. Mehmet Güler'in Madaralı Roman Ödülü töreninde bulunması gerekiyormuş. Tören saat on birde. On buçuğa doğru birlikte kalkıyoruz, yola düşüyoruz. TRT, Ankara Sanatsevenler'de düzenini kurmuş. Kümeler oluşmuş, fısır fısır konuşuyorlar... Bir yerde kulağımıza şunlar çarpıyor: Daha önceki yıllarda, Adalet Ağaoğlu «Madaralı Roman Ödülü»ne katılmak is-

Gün Ağarırken

Uluyan uçurumların karanlığına yuvarlandı
şafağın böğrünü dişleyen çakal sesleri
sözlüğünü o kadar daraltma artık ey şair
kanayan yarasıyla ağartıyor gökyüzünü şafak
Uğuldayan rüzgâr kırılan dal devrilen ağaç
patlaması yakın bir fırtınanın
ayak sesleridir

Ey tarih, kalmadı acının sözlüğünden öğreneceğimiz
şimdi ihtilâl günlerine götürür bizi artık

Ahmet Telli

tememiş, «böyle ödül olmaz» demiş! Belki söylenti, ama her söylentide biraz gerçek yok mudur?

Ödül töreni başlıyor. Televizyoncular çekim yapıyorlar. Herkes memnun. Çıt çıksın istemiyorlar. Kendi aralarında konuşanlara ters ters bakıyorlar. Dünkü coşku, içtenlik yok burada; ama dün Başkent Ödülleri töreninde olmayan TRT bugün burada...

Ümit Kaftancıoğlu'nu anıyoruz!

Adalet Ağaoğlu'nun konuşması içten; Adnan Binyazar'ın konuşması da öyle... Bir ara Nezih Danyal'a takılıyorlar: Şu içtiklerimizi Sayın Madaralı'nın hesabına yazdırsana...

Adalet Ağaoğlu'nu kutlayıp çıkıyoruz. Bir an önce yola düşmek istiyoruz Mehmet Güler'le, ama bırakmıyorlar, «öğle yemeği yemeden gidilmez» diyorlar. Nezih Danyal, Hüseyin Atabaş, Mehmet Güler ve ben gene Tavukçu'ya gidiyoruz. Ne kadar söyleşsek gene de bir şeyler kalıyor söylenmedik...

Nezih Danyal, Hüseyin Atabaş ve Ahmet Say garaja kadar gelip bizi uğurluyorlar... Bir daha kimbilir ne zaman geliriz Ankara'ya? Mehmet Güler'in İzmir otobüsüyle gitmesi ve Yalova'da inmesi daha zahmetsiz, ama beni yalnız bırakmak istemediğinden, benimle birlikte İstanbul otobüsüne biniyor. Yol boyunca konuşuyoruz. Ama söylediğim gibi, ne kadar konuşsak gene de bir şeyler kalıyor söylenmedik. Söylenmedik sözlerin güzelliği için daha çok konuşmak istemiyorum...

Ruşen HAKKI

KARİKATÜR

siyah ile mavi çizmek, ya da süha mocan

Süha Mocan (1953), «1970 KUŞAĞI»nın ilk karikatürcülerinden. Lisedeyken matbaa mürekkebine bulaşan karikatürleri aynı yıl (1970) bir İzmir Gazetesi olan «Demokrat İzmir»de yer bulur. 17 yaşındayken gazete karikatürcüsü olur. «12 Mart 1971» ve sonrasını böyle geçirir. Bu kuşağın önemli çizerleri: Selçuk Demirel, Seydali Gönel, Atila Kanbir, Engin Ergönültaş, Emre Senem, Sinan Çetin, Turgay Karadağ, Alper Uygur, Haslet Soyöz, Musatfa Doğruer, Mehmet Altuğ henüz rotatiflerin pek uzağındadır. Yakın olanları da tek tük bazı dergilerde özellikle bir mizah köşesi (giderek sayfa/dergi) olan Gırgır ile sanat dergisi Yansıma'da yer bulur. Kuşağın önemli çizerleri 1973 - 1974 yıllarıyla birlikte yağmur gibi basına, sendika, meslek dergilerine yayılırlar ve kendilerini yaratmaya koyulurlar. Süha hepsinden şanslıdır. Günlük gazeteyle bu büyük yolculuğa çıkar. Bir çok ünlü yazarın gelip geçtiği «Demokrat İzmir» Atilla İlhan yönetimini yaşar.

Askerlik sonrası bilgisayar programcılığı, günlük yaşamının sahibi olur. Cebinden hiç eksik etmediği küçük kağıtlara, günün o kargaşasına karşın karikatürleri için notlar düşer. Akşama, ya da ilk fırsatta eskizine yönelir. Sonra, atar dosyasına. Geçenlerde, ona hazırlayacağımız bir albüm için, koynundaki bütün dosyaları elden geçirdim. Şaşkına döndüm. Eskiz, hatta çok yetersiz çizgi notları biçimindeki karikatür taslaklarının çokluğu (ve güzelliği) karşısındaydı bu şaşkınlığım. Süha hayatını bu işle kazanıyor olsaydı, ne güzel karikatürler çıkardı.

Süha Mocan, karikatürünü kafasında bitiren bir sanatçı. Dünyaya, insanlara, doğaya bakışı, olgu ve süreçleri gözleyip, hammaddesini seçişinde bir kendine özgülük var. İnceden, sessizce büyüyen bir karamizah eridir. Büyük gülmeler ırgalamaz onu. Sululuk yapmaz. Sözü ciddidir. O, böyle algılanmalıdır. Gülme, içde gerçekleşir. Göğüs kafesinde büyür. İnsanı eğitmeye yönelik bir yapı arzeder. Tüm giysilerini yitirmiş bir çizgisi vardır. Ayrıntıyı sevmez. Süslemeyi de. Düşüncenin, odak noktasına yol alıp, bütün ayrıntılar, süsleri çekip alır; «işte gerçek» der. Poul Klee: «Bütünün etkisini kısıtlamamak için ayrıntılar gitmemeli» diyor. Bunu bizde Turhan Selçuk, Tan Oral (v.b.) uyguluyor. Batıdan ise Chaval ile Bose bu türün iki önemli ve ilk sıralanması gerekli imzası. Süha da bu ekolün çizeri. Kuşağında olan Tuncay Urcan, Mustafa Doğruer ise hemen ilk akla gelenler. Çizgilerine bakıldığında «deseni zayıf» duygusu ağır basar. Bu biraz böyledir. Ama karikatürcü için yeterli deseni de taşır. Chaval, Bose, Tuncay Urcan, Mustafa Doğruer ve bu soy çizerlerin hemen hepsi böyledir. Karikatürcüler genellikle akademik eğitimden geçmemişlerdir. Desenleri de pek güçlü bulmuyorlarsa, genellikle arılığa, saflığa yönelirler. Yine deseni zayıf olup ta, deseninin güçsüzlüğünü süsleme ve oya'lamayla işleyerek gizlemeye kalkanlar yok mudur? Bunlar Klee'nin işaret buyurduğu yerden kurtulamazlar. Karikatürcü ressam olmak zorunda değildir; belki bunun tersi gereklidir. Son yıllarda resme hücum eden mizah duygusu, bunun belgesidir bir bakıma.

Süha sevecen tipler çizer. Sevecenlikleri, konumlarını da verir insanlarının. Öyle, insanı irkilten tipleri yoktur. Kötüyü, yanlışı temsil eden bir tipi, ağzından salyalar akıtarak çıkartmaz karşımıza. Onun beynini çizer. Dünyaya bakışını, karikatürlerinin bir yerine iliştirir, ya da geneline serpiştirir. İnsanların yüzlerinden çok, davranışları göze vurur. Bu, Süha'nın, insanı konumu içinde, toplumdaki işlevi bağlamında

ele alıp, irdelediğini gösterir. Çok karikatürünü gördüm. 1970 - 1973 de günlük gazetede çizdiklerini de. Kanım o ki, Süha Mocan, genç bir düşünce adamı.

Sanatçılar için geçerli bir yargı: düşünce, kültür adamı oluşlarıdır. Ama bazıları, sanatçı kişilikleri dışına fırlayıp «düşünür» konumuna gelirler. Bunun örnekleri az değildir.

Bir Turhan Selçuk «düşünür»leşmiştir. Bu ustalık katına gelecek genç karikatürcülerin varlığını şimdiden haber vermek, kahinlik, ya da kilisede ezan okumak mı olur?

Ankara, ruhsuz bir şehirdir. Bu ruh'u taştan bir çağdaş dev ile dumanlı havanın melon şapkalı kurtları yemiş ve yemektedir. Ankara, insanın, insanilikten uzak olduğu bir konaklama yeridir: gel-geç. İstanbul'un, İzmir'in, Konya'nın, Bursa'nın ruhu vardır hâlâ. Ama bu şehirde kalmamıştır. Tanpınar'ın anlattığı Ankara'da bile, bir takım kalıntılardan sıçraya sıçraya, bütün bir geçmişe gazel okunur. Süha, işte bu kara Ankara'da yaşıyor. Ankara'ya dayanmak güçtür bu yüzden. Hele benim gibi ırmak çocukları, Süha gibi deniz çocukları bunun sıkıntısını çok çeker. Kıtlama şekerle çay içen tiryakileri ansıyorum. Garsonluk yaptığım ilk gençlik yıllarımda hiç ama hiç aklım ermezdi bu işe. Şimdi ise ben Ankara'da Yeşilırmağı - tiryakilerin şekeri gibi - kıtlata kıtlata kullanıyorum. Süha da, biraz Nazım Hikmet akrabalığıyla, çoğunca da Egelilikten yüzünde ve gözlerinde taşıdığı o maviyi kıdım kıdım kullanıyor. Karikatürünün siyah kanını damıtıyor bu mavide.

TURGUT ÇEVİKER

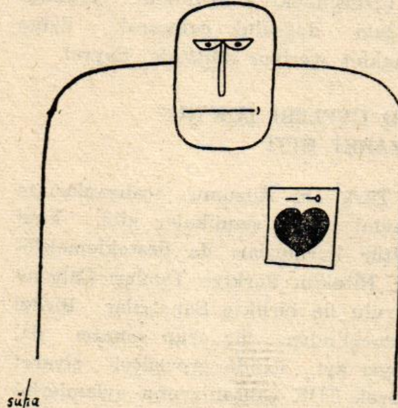
MEKTUPLAR

Her şeyden önce derginiz hakkındaki düşüncemi belirtmeden şunu temel görev olarak baştan söyleyeyim: Türkiye Yazıları dergisini, bizi kültürel açıdan soluklandırmaya çalışan edebiyat öğretmenimiz aracılığıyla tanımış bulunuyoruz.

Bizim kent, bildiğiniz gibi kültürel besinden nasibini pek alamamış bir kent. Bizler bir takım olanaksızlıklar nedeniyle edebiyat dergilerine yabancı kalan gençleriz. Fakat bu olanaksızlıklar çemberini kıracağımızın da bilincindeyiz.

Dergiye gelince: Türkiye Yazıları'nı büyük bir ilgi ile izliyoruz. Dergiyi tam anlamıyla kavramış, özümlemiş değilim. Çünkü yeni abonelerinizden birisiyim. Yine de Türkiye Yazıları'nı yeterince tanımamam, size eleştiri veya hatırlatmalar yapamayacağım anlamına gelmez.

Tabii ki şu bir gerçek: Bir şeyi, her hangi bir olguyu tam anlamıyla kavramadan eleştiri getirmek, eksik bir eleştiri getirmek, daha doğrusu «yanlış» eleştiri getirmek olur. Türkiye'de böyle bir derginin varlığı,

edebiyat emekçilerinin, aydınların böylesine meselelere doğru yaklaşımlı olması, bende büyük bir ilgi yarattı.

Türkiye Yazıları'nın 36. sayısında, geçmiş sayıların şu veya bu orandaki değerlendirilmesi, gözünü gedikten esirgemeden özeleştiriye girilmesi sevindirici. Eleştiri ve özeleştiri üzerine mangalda kül bırakmayanlar, sobanın ağzından üfürüp bacadan çıkaranlar da vardır. Onlar da çok içten özeleştiri yapıyorlar. Ancak, geçmişteki yanlışlarını aşma yerine, yeni yeni özürler işliyorlar. Bunların böylesine çocukça hastalıklarının sizlerde de olmamasını dilerim.

Derginin her ay kitlelere ulaşmasını başarı ile yürüten tüm yazar, ozan, çizer, uğraş verenleri kutlarız.

6 Dil Edebiyat Bölümünden
Bir Grub Öğrenci Adına
Ş. Tuna

İlk fırsatta yazı göndereceğim.

Samim Kocagöz

*
* *

Türkiye Yazıları sanıyorum Yalova çevresinde daha da yaygınlaşacak. Yeni, sürekli yazılarıyla daha yoğun bir ilişkide olmak istiyorum Türkiye Yazıları'yla. Şimdilik iki yeni çalışmamı gönderiyorum. Tüm arkadaşların gözlerinden öperim.

Mehmet Güler

*
* *

Yerlere ve Göklere Dair birinci ve ikinci kitaplardan sonra, aynı dizinin üçüncüsünü ((belki de sonuncusu olacak) bitirdim. Ayrıca Ulusların Komşuluğuna Övgü adlı bir küçük şiir kitabım, «Sonsuzlama» adlı destan çalışması da bitmiş durumda.

(...) Onurumuzu ayaklar altına alıp bedava yazalım, üstüne para vererek kitap okutalım, dergi çıkaralım... Yazı çizi işlerine duyduğum sevgi zaman zaman nefrete dönüşüyor.

Her zamanki saygılarımla.

Osman Serhat Erkekli

*
* *

İstanbul'daki kısa görüşmenin daha uzun olmasını dilerdim. Gelecekte daha uzun söyleşmek umudunu saklı tutarak yürekli girişiminizde beraberliğimizi kanıtlayan imzaları gönderiyor, size ve tüm dostlarınıza iyi günler, Türkiye Yazıları'na başarılar diliyorum.

Engin Ünsal

OLAYLAR HABERLER

TYS, TÜRK DİL KURUMU ÇALIŞANLARININ GREVİNİ DESTEKLİYOR

Türkiye Yazarlar Sendikası, Türk Dil Kurumu çalışanlarının haklı grevini desteklediğini belirtmiştir. TYS Ankara temsilciler kurulunun TYS genel merkezi ile bu konuda kurduğu ilişki sonunda, Gülten Akın, Mahmut Tâli Öngören ve Ahmet Say'dan oluşan bir kurul, grev yerine giderek TYS adına şu pankartı grev yerine asmışlardır: TDK işçilerinin haklı grevini destekliyoruz; Türkiye Yazarlar Sendikası.

ARMUTALAN KÖYÜNDEN BİR MEKTUP

Türk Dil Kurumu'nun eski başkanlarından, önceki yıl yitirdiğimiz Prof. Seha Meray'ın doğduğu köy olan Marmaris'in Armutalan köyünden TDK grevci işçilerine şöyle bir mektup gelmiştir:

Candan aziz Mazlum kardeş ve can yiğit kardeşleri,

Duydum ki grev yapmışsınız. Buradan nasırlı ellerimle alkışlarım sizi. Çam sakızı çoban armağanı, bahçemizde yetişen patates gönderiyorum. Asmamızdan da bağ yaprağı. Birazcık da Marmaris balı. Arkadaşlar sizin patronların yazar - ozan olduğunu söylediler. Emeğin değerini vermeyen kalbi nasırlı (keşke elleri nasırlı olaydı) patronlarınıza yazık olsun. Yılmadan direnin arkadaşlar.

Yaşasın işçi ve emekçi arkadaşların birliği.

Marmaris
Armutalan Köyünden
Şaban Durmaz

SİNE - SEN SEMİNER DÜZENLEDİ

Türkiye Sinema Emekçileri Sendikası ((Sine - Sen), İstanbul'da «Sinema Etkinlikleri» başlığı altında, bilimsel anlamda tartışma başlatmak üzere bir seminer düzenlemiştir. Genel başkan Rauf Ozangil imzasıyla kültür kuruluşlarına ve devrimci dergilere yapılan bir çağrıda, seminere sunulmak üzere bildiriler hazırlanması istenmiştir.

MUSTAFA SAYRAL'ın KARİKATÜR SERGİSİ

Genç karikatüristlerimizden Mustafa Sayral, ilk sergisini 12 Mayıs 1980 günü Sanatsevenler Derneği'nde açtı. Yaşanan gerçekliklerden yola çıkan Sayral'ın ana temalarından biri anti - militarizm. Tikel olguların tümelle olan bağlantısını ilginç buluşlarla çizgileyen Sayral, faşist teröre karşı örgütlü kitle eylemlerinin önemini vurguluyor.

Çizgisindeki kararlılıkla yorumlarındaki doğruluk çakışarak, ilginç örnekler veriyor Mustafa Sayral.

SBD ÜYELERİ TDK'NU ZİYARET ETTİ

Türk Dil Kurumu çalışanlarının grevini çeşitli sendikalar gibi, kimi kültür kuruluşları da desteklemektedir. Nitekim Türkiye Yazıları Çalışma Kurulu ile birlikte Sanatçılar Birliği Derneği'nden bir grup sanatçı da, Mayıs ayı içinde grevcileri ziyaret ederek TDK çalışanlarının eylemlerini desteklediklerini belirtmişlerdir.

S. GÜNAY AKARSU DEVRİMCİ SANAT GÜNLÜĞÜNÜN YÖNETİMİNDEN ÇEKİLDİ

Çıkacağı daha önce duyurulan **Devrimci Sanat Günlüğü** adlı derginin yayım yönetimini üstlenecek olan S. Günay Akarsu, bu konudaki çalışmalardan çekilmiştir.

KÜÇÜCÜK, YAYIN YAŞAMINI BİTİRİYOR

Bir yıla yakın süredir İzmir'de yayımlanan **Küçücük** dergisinin 10. sayısıyla yayımını bitireceğini öğrendik. Değişik eğilimdeki yazarları bir araya getirmeyi amaçlayan **Küçücük**'ün yazarlarından Salih Yurttaş: «Dergi işlevini yerine getirdi. İsteseydik daha bir süre götürebilirdik, ama amaçlanan noktaya vardığımızı sanıyorum. Bu nedenle bitireceğiz derginin yayımını. Umarız ki yayımını sürdüren dergiler **Küçücük**'le adını duyuran yazarlara ilgi gösterirler.» demektedir.

OYUN DERGİSİNİN ODTÜ ŞENLİĞİ ÖZEL SAYISI

S. Günay Akarsu'nun yönettiği Oyun dergisi Mayıs 1980'de yayımlanan 14. sayısını ODTÜ Kültür Şenliklerine ayırmıştır. Dergide yayımlanan görüşmeler, genel bir değerlendirimi içermekte ve ODTÜ Şenliğinin kültür hareketlerinin önemli bir boyut olduğunu vurgulamaktadır.

YENİ SANAT DERGİSİ YAZ AYLARINDA ÇIKMAYACAY

İzmir'de yayımlanan Yeni Sanat dergisi Ekim ayına dek yayınını durdurduğunu açıklamıştır. Ekim ayında daha güçlü bir Yeni Sanat'la karşılaşmak üzere...

EROL GÜÇLER'İN HAZIRLADIĞI SANAT SAYFASI

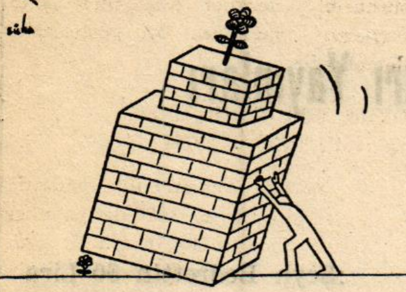
Sesini Türkiye Yazıları'ndaki şiirleriyle duyuran Erdemir işçilerinden Erol Gülter arkadaşımız, Ereğli'de çıkar «Şirin Ereğli» gazetesinin sanat sayfasını hazırlamaktadır. Genç şair ve yazar arkadaşların ürünlerini Erol Gülter'e göndermeleri yolundaki çağrıyı yineliyoruz.

Yalnız Kalmadık

Kör kuyuda
kör karanlıkta
kör zindanda
yalnız kalmadık

Umudumuz
dostumuz oldu
kör kalmadık hayatta
yalnız kalmadık

Öner Yağcı

yen okurlarımızın 400 lira havale etmesini ve isteklerini P.K. 387 - Kızılay, Ankara adresine bildirmelerini diliyoruz.

* * *

Abone tutarını havale eden okurların, posta kutusu adresimize ayrıca bir mektupla durumu bildirmeleri, abone işlemlerini kolaylaştırmakta ve aksaklıkların önlenmesini sağlamaktadır. Okurlarımızın havale ile birlikte, parayı havale ettiklerini ve abone süresini belirtmelerini özellikle dilemekteyiz.

TYS ANKARA TEMSİLCİLİĞİ YUGOSLAV BÜYÜKELÇİLİĞİNİ ZİYARET ETTİ

TYS adına, Ankara temsilciliğinden Gülten Akın, M. T. Öngören, Mehmet Türkkan, Ali Doğanay ve Ahmet Say, Tito'nun ölümü dolayısıyla Yugoslavya Büyükelçiliğine giderek başsağlığı duygularını iletmişler ve Büyükelçilikte imzaya açılan deftere Gülten Akın Cankoçak'ın bir şiiriyle duygularını dile getirmişlerdir.

YAZDIKÇA

Yazar arkadaşımız Mehmet Yaşar Bilen, deneme, eleştiri ve tartışmalarını topladığı «Yazdıkça» adlı bir kitap yayımlamıştır.

«Şiirimizde 1970 ve Sonrası Şairleri» üzerine geniş oylumlu bir inceleme - eleştiri yapıtı hazırlayan Bilen'in ilk kitabını şu adresten edinebilirsiniz: M. Yaşar Bilen, Lise Öğretmeni, Devrek, Zonguldak.

FAZIL SAY'IN KONSERİ

On yaşındaki pianist Fazıl Say' 5 Haziran Perşembe günü saat 18.30 da Ankara Sanat Sevenler Derneğinde, Mozart La Majör Sonat, Mendelssohn'dan iki parça ve kendi bestelerinden oluşan bir konser verecektir.

TÜRKİYE YAZILARI YÖNETİMİNİN DİLEKLERİ

Türkiye Yazıları dergisinin 1 - 12. sayılarını kapsayan birinci cilt ile 13 - 24. sayılarını kapsayan ikinci cildi elimizde kalmamıştır. Bu konudaki istekler karşılanamamaktadır. Üçüncü cilt ise 400 liralık satış ederiyle üç büyük kentin kitapçılarında bulunmaktadır. Kitapçılardan edineme-

Gözlerinde Geceyarısı

İşte o gün
na şur'da
duvarları sarı boyalı bir evde
demir parmaklıkların
mapusane avlularının ve
insan acılarının ötesinde
gözlerimden yoksulluk dökülürken
tanıdım seni... (senin o)
mevsimleri andıran
gözlerini.

Bir şey var gözlerinde :

Ama sıcak bir şey
çiçekli bir şey
yükümsüz bir gülümseyişle susan bir şey
bas bas bağıran bir şey
garantisi olmayan bir şey
yaptığıyla kalmayan bir şey
rengi atmış güneşten de beter bir şey
ahtapota çorap giydiren bir şey
devinen bir şey
örselenen bir şey
ormanları denizleri aşan bir şey
yeterince sarsılmış bir şey
dövüşe dövüşe kazanılmış bir şey
kolu kanadı kırılmış bir şey
Ama allahın cezası bir şey...

Bir şey var gözlerinde, diyorsam
allahın cezası bir şey bile olsa
üç dakka düşünmelisin, çünkü gözlerin
sonsuz hippy at gibi yani böcek gibi
karanlık bir müzede asılı bir tablo gibi
gözlerin benim bir buluşum gibi.

Ben mi?
Gözlerinde geceyarısı
tırlatmış biri...

Fatma Oran

KARİKATÜRCÜLERE MEKTUP

KONUYU ÇİZGİ YARATMALIDIR

Karikatürde çizgi, kendi konusunu getirebilmeli, konuyu çizgi yaratmalıdır. Oysa günümüzde, konuya göre çiziliyor karikatürlerin çoğu; ne çizdikleriyle değil, nasıl çizdikleriyle, karikatürün işlevini yerine getirebilecekleri, ilkesini gözardı ediyor günümüz karikatürcülerinin çoğu. Oysa, çizginin kendi kendine yeterliliğinin aşılmadığı görülüyor, usta karikatürcülerin ürünlerine bile bakıldığında. Genç karikatürcü için de geçerli bu; yani sanatında ustalaşmanın yolu, çizgisinin özgünleşmesiyle orantılı. Ustalık onu, ne çizdiğiyle değil, nasıl çizdiğiyle yokluyor, sınıyor. Karikatür sanatı, yazıdan yararlandığı oranda, kendi tanımının, kendi işlevinin dışına çıkıyor.

Edebiyatta şiir neyse, mizahta karikatür odur. Öncelikle bu türde uğraş verenlerin, karikatüre bu açıdan bakmaları gerek. Ve şu ilkeyi hiçbir zaman gözden ırak tutmamaları: Konuyu çizgi yaratmalıdır!

Turgut BAŞINAYAYLA

Bir Çıkış Noktası Olarak Nazım Hikmet

Erol Çankaya

Nazım Hikmet şiirinin etkisinin sınırlı kaldığını söylemiştim. Etkisiz değil fakat — bilinen nedenler yüzünden — olması gereken'e denk düşmeyen bir etkiydi bu. Bu sonucun nedenlerinden biri olarak da siyasal baskılar, dönemin toplumsal - siyasal koşulları gibi nesnel etmenler üzerinde durulmuştu kısaca. 1965'e kadar bu şiir neredeyse bütünüyle bilinemez olmuştur ve bu durum da bu şiirin yeni kuşaklarla bağ kurmasını önleyerek varolan kopuntu'yu doğurmuştur. Bu 'kopuntu' 1960'ların ortalarına kadar sürmüştü fakat; sonraki süreç üzerine neler söylenebilir?

1965 sonrasında, toplumsal - siyasal alandaki yönelişe koşut olarak sanatın bütün dallarında olduğu gibi şiir alanında da, geçmişin gözden geçirilmesi, sosyalist bir şiir yazma çabası başlamıştır. Dönemin siyasal gelişmeleri içinde, toplumsal düzlemde devrimci, sosyalist kişilikleri olan birçok şair yaşantıları ve politik yer alışları ile şiir anlayışları arasındaki aykırılığın yarattığı çelişkili sonuçları görmeye başlıyorlardı. Çoğu o günlerin gençlik hareketlerinden ister istemez etkilenen bir çok genç şair düşünce/eylem alanında sosyalist, sanat alanında ise burjuva yenilikçiliğini benimseyip İkinci Yeni'ci olmak gibi bir aykırılığın garipliğini yaşıyor, bu aykırılık kaçınılmaz olarak kendini dayatarak çelişkili bir şiirin yazımını getiriyordu. Oldukça garip sonuçlara yol açıyordu bu durum; sözgelimi islâmcı kesimden olan kimileri sosyalist olanlarla aynı şiir anlayışı içinde bulunabiliyor, «kuşak» anlayışıyla yayınlanan/aynı dergilerde yanyana gelebiliyorlardı. Önceleri bu durum belki de şiirin «asil kamusu»'u adına pek yadırganmıyordu. Sürüp giden yaşantının dayatmasıyla bir yol ayrımına gelen genç kuşaktan bu şairler sonunda kendi şiirlerini gözden geçirme çabasına girdiler 60'lı yılların sonuna doğru.

Nâzım Hikmet şiirinin ucundan kıyısından da olsa ortaya çıkışı işte bu döneme, böylesi bir yol ayrımının kendini dayattığı döneme rastlamaktadır. Şiire İkinci Yeni anlayışının ardılları olarak başlayan genç kuşaktan kimi şairler bu evrede, ard arda özleştiriler yaparak şiir anlayışlarını değiştirme yolunu seçeceklerdir. Ancak, şiir anlayışlarını bırakmakta fakat yerine hangi yöntemi kullanacaklarını da bilmeme durumundadırlar. Beğenileri, estetik ölçütleri ve şiirlerine kabul ettikleri birimler önceki anlayışın kuşatması altında biçimlenmiştir. Onların bu dönemde Nazım Hikmet ve Ahmed Arif dışındaki sosyalist gerçekçi şiir geleneğini yadsıyan tutumlarının vardıkları olumsuz yerde etkili olduğu da söylenmelidir. Zaten bir türlü etkisinden kurtulamadıkları İkinci Yeni'nin yenilikçi tortusu sürekli üste vurarak çelişkili bir şiirin yazılmasını da bu yüzden getiriyordu. O dönemde gürültülü özeleştiriler yaparak şiirlerini değiştirmeye çabalıyan o kuşaktan genç şairlerin bugün varmış oldukları yerler hayli ilginç ve anlamlıdır: Kimisi açık mistizme varmış, kimisi o dönemde yadsımış olduğu anlayışa 'rücu' etmiş, bir kısmı ise kendini uygun bir deyişle dalgalanmaya bırakarak belirsiz bir şiire varmıştır.

Oysa bu şairlerin hepsi de Nâzım Hikmet şiiriyle iyi - kötü yüzyüze gelmiş, bu şiirsel yapıyı inceleme olanağını bulmuş kişilerdir. Bugünkü konumları ise ancak, Nâzım Hikmet şiirini yeterince kavrayamamalarıyla açıklanabilir, — daha doğrusu, Nâzım Hikmet'in öncüsü olduğu sosyalist şiir geleneğini bütünsel bir tarzda kavrayamamalarıyla. Çünkü bilindiği gibi, bu kuşaktan kimileri Nâzım Hikmet ve Ahmed Arif dışındaki sosyalist şairleri tanımamakta uzun süre direnmiş, sosyalist şiir geleneğinin sadece bu iki şairden oluştuğunda uzun süre israr etmişlerdir. Nâzım Hikmet'le olan ilişkileri ise bu şiirin bütünsel bir yapı olarak kavranmasından çok parçaların üzerinde oyalanmadır denilse yanlış olmayacaktır. İşte bu ilişkisizlik yanlış yerlere savrulmalarını yaratan önemlice bir etken olmuştur. Bu dönemde yapılan işin, Nâzım Hikmet'in daha çok yüzeyden bir okunmasıyla yetinilmesi olduğu da bunlara eklenebilir.

Bu dönemde yazan 60 Kuşağı'ndan şairler bir yandan Nâzım Hikmet'e ve Ahmed Arif'e (ama sadece bunlara) açılarak öte yandan da egemen şiir anlayışı - beğenisi olan İkinci Yeni'nin de fazla dışına düşmemeye

çalışarak bir uzlaşma aramışlar ve bunun adını da sentez olarak koymuşlardır. Oysa bir sentez söz konusu değildir ve birbirine aykırı iki anlayış, iki farklı yöntemin arasında oradan oraya savrulma vardır. Anlaşılması gereken bu iki anlayışın birbirine taban tabana zıt oldukları, birbirinin yadsınması olan iki yöntemin uzlaştırılamıyacağıdır. Tahir Abacı bu şiiri etraflıca irdelediği bir yazısında şunları söylüyordu: «Bu şiirin bulunduğu kesişme noktasının başka ilginçliklerinden de söz edilebilir. Genel olarak bir kesişme noktasında bulunan bir şiir, sentez çabası içinde, kesişen her iki boyuta karşı da mutlak bir inkârcı tavır içinde olmamaya çalışır. Oysa 960 sonrası şairleri, yenilikçi şiirin beğeni şartlamasıyla sosyalist şiiri, ilerici siyasal çizgilerinin etkisiyle de yenilikçi şiiri inkâr etmişlerdir. Yani bir kesişme noktasında olduklarını göremeyerek, tarihi onlarla başlayan yepyeni bir şiiri başlattıklarını sanmışlardır. «Az ileriden de şunlar: »Şöyle diyelim; bu şiir, toplumsala yöneldiği için değil, toplumsalı iyi kavrayamadığı için; bireysel olduğu için değil, bireyselliği toplumsal bir tabana oturtamadığı için eksik kaldı. Toplumsaldan öğrenci kökenli devrimcinin topluma bakışını, 'militan tip'in yaşantılarını, genel doğruların ve davanın mutlak haklılığının vurgulanmasını anladı.» (Birikim, s. 54/55).

1960 Kuşağından olan şairler işte böylesine bir uzlaştırma peşinde koşmaları, bireysel ve toplumsal olanı yanlış değerlendirmeleri gibi nedenlerle Nâzım Hikmet şiirini sağlıklı bir tarzda kavrayamamışlardır. Nâzım Hikmet şiirini — öteki sosyalist şairlere karşı olan tavırları gibi — yadsıyamamışlar fakat bu şiirle fazla bir ilişkiye de girmemişlerdir. Bu yanlış tutumlarında, kendilerine egemen şiir beğenisi tarafından çizilen kısır döngüyü aşamamalarının önemli etkisi olduğu açıktır. Sürekli olarak gerçekte olmayacak, bir uzlaştırma çabası olan 'sentez' in peşinde koşarak şiir tarihini kendileriyle başlatmak gibi bir yanılgıdan kendilerini kurtaramamışlardır.

Karmaşık bir etkileşim içinde doğmuş olan bu 'etkisizlik' sorunu üzerinde düşünürken şu da akla gelebilir; bu şiirsel yapının bir 'yapı' olarak böyle bir sonuçtaki işlevi. Nâzım Hikmet şiirinin yüzeyden yaklaşanı fazlasıyla yakan niteliğini de hesaba katmak gerekli oluyor belki. Sözgelimi Ahmed Arif şöyle konuşuyordu: «Şiire yeni başlamış devrimci bir delikanlının karşısına Nâzım'ı dikerseniz, çocuk ya paniğe kapılır ve ters akımların uydusu olur, yahut ezilir, kötü bir kopyacı kesilir.» Bu yakıcı şiire öykünmenin dışına çıkamamaya çok örnek verilebilir ve, bizzat Nâzım Hikmet'in üzerinde ciddi olarak durduğu Nail V. ilginç ve yeterince anlamlı bir örnektir. Aynı şekilde, 40 Kuşağı içinde yer alan ve parlak çıkışlar yapmakla birlikte, bunun arkasını getirememiş birçok şairin yokoluşlarında bu öge etkili olmuştur denilebilir. Bu şairlerin kendilerine özgü bir şiir yaratamamalarının nedeni bu şiirin tutsağı olmayla açıklanabilir.

Çok yalın, çok da özgün bir şiirdir bu ve yüzeyden öykünmeci yaklaşımları hemen ele verir. Bu türden yalnız akan ırmaklar görülmüyor değil, — örneğin bir Ahmed Arif. Ahmed Arif'in kendine özgü kıldığı bir söylemle ve o coğrafya içinde konuşmaya başlayan bir şair daha ilk sözlerinde bu çemberin içine sıkıştığını görecektir. Nitelikleri farklı olmakla birlikte bir Dağlarca bir Necatigil de bu tür şairlere örnek gösterilebilir. Attila İlhan da çok özgün bir kurabilmiş fakat aynı zamanda çok değişik kesimlere etkiler dağıtmış bir şair, — kendinden sonra yazanlar kadar döneminin birçok adı üzerinde de etkili olduğu görülüyor.

Evet, yer yer belirtilmiş şu veya bu nedenlerle Nâzım Hikmet şiiri yeterince kavranamadı; önceleri yıllarca yoktu bu şiir, bilinmiyordu ve bu nedenle de etkisiz kalması bir yerde kaçınılmazdı. Ortaya çıktığı günlerde ise daha çok yüzeyden bir okunmasıyla yetinildi. Sosyalist bir şiirin peşinde olan gençler yetiştikleri egemen beğeniyi kıramamaları ve — günün siyasal koşullarının da etkisiyle — Nâzım'ın sadece gür sesiyle ilgilenmeleri yüzünden bu şiiri bir **yöntem** olarak kavrayamadılar.

Fakat yapılacak olan şey bu şiire öykünme olmadığına göre dipte yatanı kavramak, bu yöntemi kullanmak gerekiyor herhalde. Bir yandan onca yalın ve 'basit' olabilirken aynı zamanda da dipte sağlam bir öz barındırabilen bu şiire ulaştıran yönetimi kullanarak günümüzün şairi bir çıkış sağlayabilir. Bunun için de sadece Nâzım Hikmet şiiri değil, bu şiirin sonraki halkaları da derinlemesine bir tarzda ve günümüzün koşulları içindeki yerinde irdelenmelidir Bu da öncelikle bu yöntemin bilinçli olarak kullanılmasını, bildirilere alınan ya da mitinglerde okunan ilk dönem şiirlerinin değil bir «Memleketimden İnsan Manzaraları» nın, bir «Şeyh Bedreddin Destanı» nın, bir «Sureler» in yüzeyden olmayan bir tarzda okunmasını gerekli kılıyor. Yanısıra da sonraki sosyalist şiirin yaşadığı sürecin değerlendirilmesini.

Günümüzün şiiri Nâzım Hikmet'in etkisinin yoksunluğunu çekmektedir. Bir yandan, her gün yeni bir kılık altında boy gösteren çeşitli burjuva yenilikçi akımların, öte yandan da sosyalist gerçekçiliğin mekanik bir tarzda yorumlanmasıyla üretilen şematik ürünlerin arasında, özünde birbirinden farksız bu iki yanlış eğilim arasında sıkışıp kalmış olan şiir, ancak bu şiirin doğru kavranılmasıyla yeni bir alana çıkacaktır.

Bu noktada da çözüm bekleyen yeni sorunlar, birbiri arkasına yeni sorular akla gelmiyor değil elbet.

DÜZELTME: E. Çankaya'nın 38. sayıda yayımlanan yazısında, 52. sayfa ikinci sütun, üstten ikinci paragrafın 5. satırındaki cümle şöyle olacaktır: **« Şurası mutlaka söylenebilir ki, bütün bu olumsuz KOŞULLARA KARŞIN Nâzım Hikmet şiiri etkili olmuştur.»**

